

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський державний університет харчування та торгівлі

**І. І. Помінова
О. А. Кулініч
Н. М. Федоренко**

**МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
УКРАЇНИ**

**Навчально-методичні матеріали
до самостійного вивчення дисципліни**

**Харків
МОНОГРАФ
2020**

Міжнародна економічна діяльність України : навчально-методичні матеріали до самостійного вивчення дисципліни / укладачі : І. І. Помінова, О. А. Кулініч, Н. М. Федоренко. – Х. : Монограф, 2020. – 147 с.

Укладачі: І. І. Помінова, О. А. Кулініч, Н. М. Федоренко

Рецензент: д-р екон. наук, проф. Н. Л. Савицька

Кафедра міжнародної економіки та економічної теорії

Схвалено науково-методичною комісією ННІЕФ ХДУХТ

Протокол від 06 лютого 2020 р. № 1

Схвалено вченою радою ХДУХТ

Протокол від 19 лютого 2020 р. № 9

Схвалено редакційно-видавничою радою ХДУХТ

Протокол від 18 лютого 2020 р. № 14

© Помінова І. І., Кулініч О. А., Федоренко Н. М.
укладачі, 2020

© Харківський державний університет
харчування та торгівлі, 2020

ВСТУП

Активізація процесів економічної глобалізації спонукає держави до пошуку нових механізмів співпраці у всепланетарному масштабі та інтернаціоналізації господарського життя задля забезпечення сталого економічного розвитку. Перебуваючи на порозі четвертої промислової революції, світова економіка створює нові виклики для загострення конкурентної боротьби між країнами за кращі можливості реалізувати власні порівняльні переваги. За таких умов уряд кожної держави незалежно від теперішнього рівня розвитку, має обрати лише ту унікальну модель подальшого зростання і співпраці з іншими країнами, яка б узгоджувалась із цілями трансформації глобальної економіки та одночасно відповідала критеріям внутрішнього і зовнішнього економічного потенціалу.

Такий підхід має допомогти національній економіці зайняти вигідну позицію у системі міжнародного поділу праці, гарантувати власну економічну безпеку і ріст добробуту суспільства. За роки незалежності Україна поки що не зуміла відіграти ту роль у світовій економіці, яка відповідає її економічному потенціалу. Маючи вагомий інтелектуальний людський ресурс, значні природні багатства (зокрема, чверть світових запасів чорноземів), вигідне транзитне розташування Україна продовжує перебувати в умовах затяжного кризового стану, який загрожує перспективою потрапляння у ряди слаборозвинутих країн. Незважаючи на низку позитивних кроків, які були зроблені українською владою в рамках реалізації моделі відкритої економіки (зокрема, вступ до Світової організації торгівлі і започаткування Всеосяжної і поглибленої зони вільної торгівлі із Європейським Союзом), проблема низької конкурентоспроможності та неефективності вітчизняної економічної системи й надалі потребує першочергового вирішення.

Метою навчально-методичних матеріалів до самостійного вивчення дисципліни «Міжнародна економічна діяльність України» є розкриття фундаментальних чинників теперішнього стану участі нашої держави у світогосподарських процесах; обґрунтування і пояснення тих тенденцій, які мають місце в системі міжнародних економічних відносин України, що дасть змогу сформувати у майбутніх фахівців в сфері міжнародних економічних відносин аналітичний світогляд та систему теоретичних і прикладних знань, необхідних для подальшого формування і реалізації стратегії нової зовнішньоекономічної політики.

Інформаційні матеріали стануть у нагоді при підготовці до семінарських занять та поточного й підсумкового контролю знань з дисципліни.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

<i>Розділ 1. Теоретико-методологічні засади міжнародної економічної діяльності України</i>	
Тема 1	Сутність та особливості міжнародної економічної діяльності України
Тема 2	Суб'єкти міжнародної економічної діяльності України
<i>Розділ 2. Форми міжнародної економічної діяльності України</i>	
Тема 3	Міжнародна торгівля як форма міжнародної економічної діяльності
Тема 4	Україна в процесах міжнародної міграції капіталу і грошей. Кредитування та фінансування в МЕД України.
Тема 5	Україна як суб'єкт міжнародного ринку праці
Тема 6	Міжнародна економічна діяльність України в сфері інновацій
Тема 7	Україна у світових інтеграційних процесах
Тема 8	Глобальний контекст міжнародної економічної діяльності України

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ «МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ»

Тема 1. Сутність та особливості міжнародної економічної діяльності України

1. Предмет дисципліни «Міжнародна економічна діяльність України».
2. Принципи та форми міжнародної економічної діяльності.
3. Нормативно-правова база міжнародної економічної діяльності України.
4. Відкрита економіка: риси та показники.
5. Платіжний баланс України.

1. Предмет дисципліни «Міжнародна економічна діяльність України»

Зовнішньоекономічна діяльність - діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами (ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»).

Міжнародна економічна діяльність - це діяльність вітчизняних та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, регулювання яких здійснюється в рамках національного законодавства та міждержавних угод.

У широкому розумінні, міжнародна економічна діяльність являє собою цілісну систему господарських зв'язків між національними економіками різних держав і міжнародними організаціями, яка ґрунтується на засадах міжнародного поділу праці.

На відміну від зовнішньоекономічної діяльності, яка обмежується суто виробничими та комерційними відносинами, міжнародна економічна діяльність охоплює як виробничо-комерційну діяльність, так і сферу її регулювання. Отже, міжнародна економічна діяльність охоплює всі форми господарювання, до яких залучаються різнонаціональні за походженням або місцем свого перебування суб'єкти, агенти підприємницької та регулятивної діяльності.

2. Принципи та форми міжнародної економічної діяльності

Принципи міжнародної економічної діяльності:

I. Загальні принципи – це сукупність загальноновизнаних у міжнародній економіці правил організації міжнародних економічних відносин.

а) принцип науковості – розвиток міжнародної економічної діяльності повинен відповідати об'єктивним економічним законам;

б) принцип системності – означає, що МЕД є цілісною системою, складовими елементами якої є її форми, а суб'єктом виступає держава в особі її органів;

в) принцип взаємовигоди – означає, що МЕД сприяє реалізації власних економічних інтересів і врахуванням інтересів країн-партнерів;

II. Специфічні принципи – викладені у міжнародних правових актах і є обов’язковими для виконання всіма державами, що їх підписали.

Наприклад, у «Хартії економічних прав і обов’язків держав» зазначені такі принципи: суверенітет, територіальна цілісність і політична незалежність держав, взаємна і справедлива вигода, мирне врегулювання суперечок, міжнародне співробітництво з метою розвитку тощо.

III. Національні принципи – закріплюються в законодавчих актах країни. Відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» виділяються такі принципи:

а) суверенітету народу України – полягає у виключному праві народу України самостійно і незалежно здійснювати зовнішньоекономічні операції на території України відповідно до чинного законодавства;

б) свободи зовнішньоекономічного підприємництва передбачає добровільний вибір контрагента, форми співробітництва, право власності на всі отримані суб’єктами ЗЕД результати цієї діяльності;

в) юридичної рівності та недискримінації полягає у дотриманні рівних прав та обов’язків усіх суб’єктів перед законом, а також недопустимість незаконних обмежень і протидій з боку яких-небудь суб’єктів ЗЕД;

г) верховенства закону – визначає, що ЗЕД регулюється тільки законами України. Тому використання підзаконних актів, що створюють менш сприятливі умови для функціонування суб’єктів ЗЕД неприпустимо;

д) захисту інтересів суб’єктів підприємницької діяльності як на території України, так і за її межами; е) еквівалентності обміну – передбачає виключення демпінгу у здійсненні експортно-імпортних операцій.

Форми міжнародної економічної діяльності:

1) міжнародна торгівля товарами – це сукупний товарооборот між країнами – суб’єктами світової економіки;

2) міжнародна торгівля послугами – це сукупність економічних відносин між країнами із надання транспортних, інформаційних, туристичних, фінансових, страхових та інших послуг;

3) міжнародний рух капіталів – це процес трансграничного переміщення капіталів, обумовлений різною забезпеченістю країн матеріальними, фінансовими, грошовими ресурсами для створення матеріальних благ і забезпечення розширеного відтворювального процесу;

4) міжнародне науково-технічне співробітництво – це сукупність відносин між країнами із надання науковотехнічних знань на комерційній або некомерційній основі;

5) міжнародні валютно-фінансові відносини – це сукупність економічних відносин між країнами при функціонуванні та використанні валюти у їх економічній взаємодії;

6) міжнародні кредитні відносини – це сукупність економічних відносин між країнами із надання фінансових активів на умовах терміновості, зворотності, платності;

7) міжнародна міграція робочої сили – це процес міждержавного переміщення робочої сили терміном більше одного року, обумовлений економічними та неекономічними причинами;

8) співробітництво країн з міжнародними економічними організаціями;

9) участь країни у вирішенні таких глобальних проблем світової економіки, як демографічна, продовольча, екологічна, ядерна небезпека, боротьба із тероризмом.

3. Нормативно-правова база міжнародної економічної діяльності України

Законодавче регулювання зовнішньоекономічних операцій в Україні відбувається на основі Законів України; Указів Президента України; Декретів Кабінету Міністрів України; Положень Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, інших міністерств і відомств, що регулюють окремі питання міжнародних економічних відносин; угодами, укладеними Україною з іншими державами й іншими законодавчими актами України.

Першими нормативно-правовими актами в галузі міжнародної економічної діяльності України з часу отримання незалежності у 1991 році були:

Закон «Про зовнішньоекономічну діяльність» (від 16.04.1991р.),

Закон «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» (від 23.09.1994р.),

Закон «Про регулювання товарообмінних операцій в галузі зовнішньоекономічної діяльності» (від 23.12.1998 р.) та інші.

Основа регулювання діяльності підприємств України на зовнішніх ринках – це Закон «Про зовнішньоекономічну діяльність», який:

- дає визначення основним термінам, які використовуються в практиці зовнішньоекономічної діяльності;
- закріплює основні принципи і правила здійснення зовнішньоекономічної діяльності;
- визначає коло суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, їх права та обов'язки;
- дає перелік можливих видів зовнішньоекономічної діяльності;
- законодавчо закріплює регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- регулює економічні відносини України з іншими державами та міжнародними міжурядовими організаціями;
- захищає права та інтереси держави і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- зумовлює відповідальність України як держави і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності при порушенні ними Законів України чи обов'язків, пов'язаних з виконанням контракту, а також визначає застосовувані до них санкції.

Інформаційні матеріали

Законодавче регулювання експортних операцій в Україні здійснюється на основі вищезгаданих нормативних актів, а також Закону України «Про Єдиний митний тариф», Митного Кодексу України.

Згідно з законом «Про Єдиний митний тариф», Єдиний митний тариф України - це систематизований звід ставок мита, яким обкладаються товари та інші предмети, що ввозяться на митну територію України або вивозяться за межі цієї території. Єдиний митний тариф України визначається згідно з цим Законом та міжнародними договорами України.

При укладанні договорів при здійсненні експортних операцій контрагенти зобов'язані використовувати затверджені «Положення про форму зовнішньоекономічного контракту» яке закріплює основні умови укладання договорів купівлі-продажу. А деякі аспекти цих договорів закріплені у спеціальних правових актах.

Здійснення платежів у іноземній валюті регулюється Декретами Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» а також Законом України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті». Перерахованими вище документами встановлений режим здійснення валютних операцій на території України, визначені принципи валютного регулювання, повноваження державних органів, права й обов'язки суб'єктів валютних відносин.

Згідно з Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» експорт є валютною операцією, бо експорт пов'язаний з використанням валютних цінностей в міжнародному обігу як засобу платежу.

При виборі базисних умов постачання підприємства користуються Указом Президента «Про використання Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів». Ці правила викладено у ІНКОТЕРМС-2010, згідно з якими існують 11 базисних умов постачання, які відрізняються за обов'язками, які несуть контрагенти. З 01.01.2020 вступили в силу нові правила укладання та виконання зовнішньоекономічних договорів ІНКОТЕРМС-2020.

Оподаткування прибутку від експортних операцій здійснюється на підставі Закону України «Про податок на додану вартість», згідно з яким при вивезенні товару з митної території України ставка податку на додану вартість дорівнює нулю; а також Декрету Кабінету Міністрів України «Про податок на прибуток підприємств і організацій» згідно з яким об'єктом оподаткування є валовий прибуток підприємства; визначення прибутку від реалізації продукції проводиться шляхом вирахування з одержаної виручки (без податку на додану вартість, акцизного збору) затрат на виробництво та реалізацію, що включаються до собівартості продукції (робіт, послуг).

В основу законодавчої бази страхування експортних операцій покладено Декрет Кабінету Міністрів України «Про страхування». З метою запобігання демпінгу використовується Указ Президента України «Про заходи щодо запобігання експорту товарів походженням з України за цінами, що можуть розглядатися як демпінгові, та врегулювання торговельних спорів» (нині втратив чинність, крім статей 6, 7, 8, 9).

4. Відкрита економіка: риси та показники

В умовах збільшення інтенсивності глобалізаційних та інтеграційних процесів особливого значення набувають питання зовнішньоторговельної відкритості національної економіки. Рівень залучення країни у світову економіку вважається базовим показником розвиненості економічної системи, важливим показником трансформації національної економіки.

Стан економіки, при якому задоволення потреб споживачів забезпечується виключно за рахунок внутрішнього (національного) виробництва, а обмін з іншими країнами практично відсутній, називається *автаркією*.

Відкрита економіка - це національний господарський комплекс, який інтегрований у систему світо господарських зв'язків з метою реалізації національних інтересів з урахуванням інтересів країн-партнерів.

Відкритість економіки передбачає перш за все інтегрованість внутрішнього ринку до світового, отже, зовнішньоторговельну відкритість національної економіки. Основними чинниками, що впливають на ступінь відкритості економіки, є:

- ємність внутрішнього ринку;
- галузева структура національного виробництва;
- рівень забезпеченості природними ресурсами;
- загальний рівень економічного розвитку країни.

Ефективність зовнішньоекономічної політики розглядається як реалізація власних економічних інтересів, безпечність зовнішньоекономічної політики передбачає урахування інтересів інших суб'єктів світового господарства та їх недискримінацію.

Показники рівня відкритості економіки країни:

- вартісні обсяги експортно-імпорتنих операцій;
- обсяги міжнародного інвестування;
- обсяги міждержавного кредитування;
- обсяг зовнішнього державного боргу;
- експортна, імпортна і зовнішньоторговельна квоти.

Зовнішній державний борг – заборгованість держави по непогашених зовнішніх позиках і не виплачених по ним відсоткам, складається із заборгованості даної держави міжнародним і державним банкам, урядам, приватним іноземним банкам та ін.

Експортна квота – це кількісний показник, який характеризує значимість експорту для економіки в цілому і окремих галузей із тих чи інших видів продукції. В межах всього національного господарства вона розраховується як співвідношення вартості експорту до вартості валового внутрішнього продукту за відповідний період і виражається у відсотках.

Імпортна квота – це кількісний показник, що характеризує значимість імпорту для економіки країни і окремих галузей із різноманітних видів продукції. В межах усього національного господарства імпортна квота обчислюється як співвідношення імпорту до вартості ВВП.

Зовнішньоторговельна квота розраховується як відношення вартісного обсягу зовнішньоторговельного товарообігу до вартісного обсягу ВВП країни і виражається у відсотках.

Зовнішньоторговельний обіг на душу населення. Цей показник використовується під час проведення міжнародних зіставлень.

Вищезазначені величини є показниками інтенсивності та використовуються для аналізу зовнішньоторговельних відносин як країни загалом, так і її регіону зокрема. Вони дають кількісну оцінку ступеня функціональної відкритості економіки.

Індекс відкритості ринку розраховується на основі ключових компонентів: спостережувана відкритість торгівлі, торговельна політика, відкритість до прямих іноземних інвестицій і торговельна інфраструктура.

Ефективність національної економіки – це якісна характеристика, яка відображає рівні розвитку продуктивних сил і забезпечення потреб суспільства. Її визначають і оцінюють шляхом зіставлення результатів виробництва та витрат. Підвищення ефективності виробництва знаходить своє відображення в зростанні добробуту населення. В системі показників ефективності національної економіки важлива роль належить ефективності праці, основних виробничих фондів, матеріальних ресурсів.

Поняття **«розумна відкритість»** визначає стан національної економіки, за якого механізми митної, грошово-кредитної, інвестиційної, боргової та бюджетної політики спрямовані на досягнення належного рівня національної безпеки з урахуванням структури експорту та імпорту країни, кон'юнктури та закономірностей на зовнішніх ринках. Тому сьогодні серед науковців розпочато дискусію щодо доцільності збереження політики «відкритості» національної економіки, про переваги та ризики переходу до **«неопротекціонізму»**.

Наслідки неефективної міжнародної спеціалізації України створюють додатковий тиск на весь господарський комплекс внаслідок надмірної відкритості національної економіки.

Інформаційні матеріали

Національна економіка України є відкритою, оскільки належить до економічних систем з високим значенням експортної та імпоротної квот (табл.):

Таблиця. Динаміка показників зовнішньоторговельної відкритості економіки України за 2011–2017 рр.

Рік	Експортна квота, %	Імпортна квота, %	Зовнішньоторговельна квота, % (індекс відкритості економіки)
2011	53,8	59,2	112,9
2012	50,9	59,3	110,2
2013	46,9	55,4	102,2
2014	49,2	53,2	102,4
2015	52,8	54,8	107,5
2016	49,3	55,5	104,8
2017	47,9	54,3	102,2

Протягом періоду 2011–2017 рр. експортна квота коливалася в межах 42–50%, імпортна – 52–56%. Індекс відкритості національної економіки за аналогічний період перебував у межах від 102,2% до 112,9%, що також свідчить про високий рівень зовнішньоторговельної відкритості економіки України. Загалом впродовж 2011–2017 рр. експортна квота зменшилася на 5,9 п. п., а саме з 53,8% до 47,9%. Це пояснюється тим, що темпи зростання експорту були менші за темпи зростання обсягів ВВП.

Впродовж 2011–2017 рр. імпортна квота щорічно перевищувала експортну в середньому на 5,8 п. п. Найменшою різниця між експортною та імпортною квотами була у 2014 р., що пояснюється значним скороченням обсягів імпорту.

Отже, показники функціональної зовнішньоторговельної відкритості свідчать про те, що національна економіка України є відкритою. Для відкритої національної економіки за умови виникнення негативних тенденцій світового ринку в секторі основних експортних позицій виникатимуть системні загрози та ризики, які потребують нейтралізації; висока імпортозалежність економіки України актуалізує питання проведення політики імпортозаміщення, зокрема по товарах.

5. Платіжний баланс України

Узагальненим інструментом відображення інтенсивності та ефективності міжнародної економічної діяльності будь-якої країни є її платіжний баланс.

Платіжний баланс – це вартісне відображення сукупності міжнародних економічних зв'язків країни у формі співвідношення надходжень та платежів. Він містить сукупність необхідної інформації про стан національної економіки у цілому та її зовнішньоекономічного комплексу зокрема. З бухгалтерської точки зору платіжний баланс як і баланс підприємства, повинен бути урівноваженим, але за його основними розділами практично завжди є активне (якщо надходження перевищують платежі) або пасивне (якщо платежі перевищують надходження) сальдо.

Платіжний баланс країни надається як статистичний звіт, в якому в систематизованому вигляді наведені зведені відомості щодо зовнішньоекономічних операцій резидентів країни з нерезидентами за певний період. При публікації платіжний баланс може бути представлений в "стандартній" (інакше кажучи, «нейтральній»), або в «аналітичній» формі.

У першому випадку («стандартний вигляд») товари, послуги та поточні трансферти об'єднуються в рахунок поточних операцій, а капітальні трансферти, прямі інвестиції, портфельні інвестиції, фінансові похідні, інші інвестиції та резервні активи – в рахунок операцій з капіталом та фінансовими інструментами. Однак, МВФ рекомендує складати альтернативну версію платіжного балансу, суть якої полягає в перекласифікації й перегрупованні наявних відомостей таким чином, щоб по можливості відокремити первинні, автономні операції від вторинних.

Другий варіант («аналітичний вигляд») передбачає виведення активного або пасивного сальдо платіжного балансу, яке повинно визначатися як сумарний результат незалежних, автономних операцій поточного і капітального характеру, що здійснюються резидентами й нерезидентами, і, таким чином, виявляти спрямованість зовнішньоекономічної діяльності країни.

Чільні компоненти платіжного балансу групуються за двома рахунками: рахунком поточних операцій, і рахунком операцій з капіталом та фінансових операцій. Рахунок поточних операцій віддзеркалює рух за кордон або з-за кордону товарів, послуг і трансфертних платежів. Рахунок руху капіталів виявляє рух позикових коштів і фінансових активів: по-перше, відтік капіталів; по-друге, приплив капіталів.

Інформаційні матеріали

Платіжний баланс України в аналітичній формі за 2017 р., 2018 р., 2019 р.

Платіжний баланс України (аналітична форма) за 2017 р. (млн. дол.)

Статті балансу	I квартал	II квартал	III квартал	IV квартал	2017 усього
A. Рахунок поточних операцій	-993	-237	-1124	-1119	-3473
Баланс товарів та послуг	-1380	-1766	-2736	-2862	-8744
Баланс товарів	-1509	-1990	-2900	-3264	-9663
Експорт товарів	9604	9393	9713	10991	39701
Імпорт товарів	11113	11383	12613	14255	49364
Баланс послуг	129	224	164	402	919
Експорт послуг	3075	3535	3892	3741	14243
Імпорт послуг	2946	3311	3728	3339	13324
Баланс первинних доходів	-484	663	725	744	1648
Надходження	1801	2272	2548	2718	9339
Виплати	2285	1609	1823	1974	7691
Оплата праці (баланс)	1748	2218	2489	2655	9110
Надходження	1756	2226	2495	2660	9137
Виплати	8	8	6	5	27
Доходи від інвестицій (баланс)	-2232	-1555	-1764	-1911	-7462
Надходження	45	46	53	58	202
Виплати	2277	1601	1817	1969	7664
Баланс вторинних доходів	871	866	887	999	3623
Надходження	1099	1147	1207	1358	4811
Виплати	228	281	320	359	1188
B. Рахунок операцій з капіталом	6	-4	9	-15	-4
Чисте кредитування (+)/ чисте запозичення (-) (=A+B)	-987	-241	-1115	-1134	-3477
C. Фінансовий рахунок	-403	-1874	-1985	-1781	-6043
Прямі інвестиції (сальдо)	-1099	-1501	-428	-656	-3684
Прямі інвестиції: активи	1	-192	240	185	234
Прямі інвестиції: пасиви	1100	1309	668	841	3918
Портфельні інвестиції (сальдо)	68	-274	-1443	-151	-1800
Портфельні інвестиції: активи	0	0	1	2	3
Портфельні інвестиції: пасиви	-68	274	1444	153	1803
Акціонерний капітал	2	6	27	75	110
Боргові цінні папери	-70	268	1417	78	1693
Сектор державного управління	-40	15	1426	95	1496
Банки	-28	-38	-17	-17	-100
Інші сектори	-2	291	8	0	297
Інші інвестиції (сальдо)	909	-31	-684	-331	-137
Інші інвестиції: активи	749	544	-130	-534	629
Центральний банк	-24	2	3	8	-11
Банки	275	253	328	-1609	-753
Інші сектори	498	289	-461	1043	1369
Інші інвестиції: пасиви	-160	575	554	-203	766
Центральний банк	100	0	0	0	100
Сектор державного управління	-42	570	-73	75	530
Банки	-513	-564	-260	-185	-1522
Інші сектори	295	569	887	-93	1658
Довгострокові кредити	-300	-98	115	-265	-548
Короткострокові кредити	467	-54	134	60	607
Торгові кредити	128	721	638	112	1599
Помилки та упуцнення	281	68	-570	643	422
D. Зведений баланс (=A+B-C)	-584	1633	870	647	2566
E. Резерви та пов'язані статті	-584	1633	870	647	2566
Резервні активи	-584	2629	507	121	2673
Кредити МВФ	0	996	-363	-526	107

без урахування окупованих територій (Криму, Севастополя, частини Донбасу)

Платіжний баланс України (аналітична форма) за 2018 р. (млн. дол. США)					
Статті балансу	I	II	III	IV	2018
	квартал	квартал	квартал	квартал	усього
A. Рахунок поточних операцій	-1957	-284	-2074	-2117	-6432
Баланс товарів та послуг	-1890	-1982	-4247	-3259	-11378
Баланс товарів	-2093	-2255	-4537	-3829	-12714
Експорт товарів	10428	10781	10328	11804	43341
Імпорт товарів	12521	13036	14865	15633	56055
Баланс послуг	203	273	290	570	1336
Експорт послуг	3433	3905	4326	4172	15836
Імпорт послуг	3230	3632	4036	3602	14500
Баланс первинних доходів	-989	795	1254	234	1294
Надходження	2618	2810	3147	3300	11875
Виплати	3607	2015	1893	3066	10581
Оплата праці (баланс)	2551	2736	3043	3148	11478
Надходження	2555	2740	3047	3152	11494
Виплати	4	4	4	4	16
Доходи від інвестицій (баланс)	-3540	-1941	-1789	-2914	-10184
Надходження	63	70	100	148	381
Виплати	3603	2011	1889	3062	10565
Баланс вторинних доходів	922	903	919	908	3652
Надходження	1221	1218	1249	1259	4947
Виплати	299	315	330	351	1295
B. Рахунок операцій з капіталом	2	-4	38	1	37
Чисте кредитування (+)/ чисте запозичення (-) (=A+B)	-1955	-288	-2036	-2116	-6395
C. Фінансовий рахунок	-1683	-867	-1311	-5411	-9272
Прямі інвестиції (сальдо)	-1784	-920	247	-2003	-4460
Прямі інвестиції: активи	-29	151	5	-11	116
Прямі інвестиції: пасиви	1755	1071	-242	1992	4576
Портфельні інвестиції (сальдо)	-525	58	-443	-1170	-2080
Портфельні інвестиції: активи	3	7	7	16	33
Портфельні інвестиції: пасиви	528	-51	450	1186	2113
Акціонерний капітал	9	7	0	-25	-9
Боргові цінні папери	519	-58	450	1211	2122
Сектор державного управління	343	-171	579	1266	2017
Банки	133	-17	-7	-17	92
Інші сектори	43	130	-122	-38	13
Інші інвестиції (сальдо)	1608	-160	-286	-2223	-1061
Інші інвестиції: активи	770	372	997	-143	1996
Центральний банк	41	2	-6	-56	-19
Банки	205	6	381	-921	-329
Інші сектори	524	340	622	834	2320
Інші інвестиції: пасиви	-838	532	1283	2080	3057
Центральний банк	0	0	0	0	0
Сектор державного управління	-77	-24	-4	1027	922
Банки	-157	-323	-24	50	-454
Інші сектори	-604	879	1311	1003	2589
Довгострокові кредити	-111	140	712	386	1127
Короткострокові кредити	70	7	271	10	358
Торгові кредити	-563	732	328	607	1104
Помилки та упушення	982	-155	829	15	1671
D. Зведений баланс (=A+B-C)	-272	579	-725	3295	2877
E. Резерви та пов'язані статті	-272	579	-725	3295	2877
Резервні активи	-812	49	-1246	4170	2161
Кредити МВФ	-540	-530	-521	875	-716

o без урахування окупованих територій (Криму, Севастополя, частини Донбасу)

Платіжний баланс України (аналітична форма) за 2019р. (млн.дол.США)					
Статті балансу	I	II	III	IV	2019
	квартал	квартал	квартал	квартал	усього
А. Рахунок поточних операцій	-573	-1274	-3731	1454	-4124
Баланс товарів та послуг	-1865	-2923	-4168	-3555	-12511
Баланс товарів	-2245	-3232	-4455	-4329	-14261
Експорт товарів	11268	11199	11637	11987	46091
Імпорт товарів	13513	14431	16092	16316	60352
Баланс послуг	380	309	287	774	1750
Експорт послуг	3838	4331	4685	4611	17465
Імпорт послуг	3458	4022	4398	3837	15715
Баланс первинних доходів	441	801	-447	1129	1924
Надходження	2993	3213	3547	3542	13295
Виплати	2552	2412	3994	2413	11371
Оплата праці (баланс)	2867	3091	3374	3422	12754
Надходження	2871	3095	3380	3428	12774
Виплати	4	4	6	6	20
Доходи від інвестицій (баланс)	-2426	-2290	-3821	-2293	-10830
Надходження	122	118	167	114	521
Виплати	2548	2408	3988	2407	11351
Баланс вторинних доходів	851	848	884	3880	6463
Надходження	1144	1189	1253	4295	7881
Виплати	293	341	369	415	1418
В. Рахунок операцій з капіталом	-11	7	39	3	38
Чисте кредитування (+)/ чисте запозичення (-) (=A+B)	-584	-1267	-3692	1457	-4086
С. Фінансовий рахунок	-913	-1682	-5146	-2325	-10066
Прямі інвестиції (сальдо)	-942	-1375	-1975	-920	-5212
Прямі інвестиції: активи	-55	120	10	546	621
Прямі інвестиції: пасиви	887	1495	1985	1466	5833
Портфельні інвестиції (сальдо)	-188	-1151	-2394	-1401	-5134
Портфельні інвестиції: активи	22	33	374	-18	411
Портфельні інвестиції: пасиви	210	1184	2768	1383	5545
Акціонерний капітал	-1	26	9	15	49
Боргові цінні папери	211	1158	2759	1368	5496
Сектор державного управління	870	1532	991	801	4194
Банки	-420	-383	-35	43	-795
Інші сектори	-239	9	1803	524	2097
Інші інвестиції (сальдо)	609	508	-153	510	1474
Інші інвестиції: активи	1121	1557	940	2297	5915
Центральний банк	0	-4	1	-4	-7
Банки	157	1377	666	1568	3768
Інші сектори	964	184	273	733	2154
Інші інвестиції: пасиви	512	1049	1093	1787	4441
Центральний банк	0	0	0	0	0
Сектор державного управління	602	35	-83	483	1037
Банки	-337	280	-109	-157	-323
Інші сектори	247	734	1285	1461	3727
Довгострокові кредити	-268	319	179	207	437
Короткострокові кредити	112	63	148	545	868
Торгові кредити	403	352	958	709	2422
Помилки та упуцнення	392	-336	624	514	1194
Д. Зведений баланс (=A+B-C)	329	415	1454	3782	5980
Е. Резерви та пов'язані статті	329	415	1454	3782	5980
Резервні активи	-190	-99	893	3782	4386
Кредити МВФ	-519	-514	-561	0	-1594

○ без урахування окупованих територій (Криму, Севастополя, частини Донбасу)

Контрольні запитання

1. У чому полягає сутність міжнародної економічної діяльності?
2. Чим відрізняються поняття «міжнародна економічна діяльність» та «зовнішньоекономічна діяльність»?
3. Визначте основні принципи міжнародної економічної діяльності.
4. Охарактеризуйте форми міжнародної економічної діяльності.
5. Які основні риси та показники відкритої економіки?
6. Обґрунтуйте, чому платіжний баланс є показником ефективності міжнародної економічної діяльності країни?

Тема 2. Суб'єкти міжнародної економічної діяльності України

1. Критерії класифікації суб'єктів міжнародної економічної діяльності.
2. Суб'єкти міжнародної економічної діяльності на мікрорівні.
3. Суб'єкти міжнародної економічної діяльності на макрорівні.
4. Суб'єкти міжнародної економічної діяльності наддержавного рівня.

1. Критерії класифікація суб'єктів міжнародної економічної діяльності

Залежно від рівня міжнародної взаємодії виокремлюють:

- суб'єкти мікроекономічного рівня;
- суб'єкти макроекономічного рівня;
- суб'єкти міжнародного рівня.

Залежно від функцій в процесі міжнародної взаємодії виокремлюють:

- суб'єкти підприємницького комплексу;
- суб'єкти регулятивного комплексу.

2. Суб'єкти міжнародної економічної діяльності на мікрорівні

На мікрорівні діють як суб'єкти підприємницького, так і регулятивного комплексу.

У законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначається, що суб'єктами міжнародної економічної діяльності в Україні є:

1) фізичні особи - громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність і дієздатність згідно з законами України і постійно проживають на території України;

2) юридичні особи, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України (підприємства, організації та об'єднання всіх видів, включаючи акціонерні та інші види господарських товариств, асоціації, спілки, концерни, консорціуми, торговельні дома, посередницькі та консультативні фірми, кооперативи, кредитно-фінансові установи, міжнародні об'єднання, організації та інші), в тому числі юридичні особи, майно та/або капітал яких є повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності;

3) об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами згідно з законами України, але які мають постійне місцезнаходження на території України і яким цивільно правовими законами України не заборонено здійснювати господарську діяльність;

4) структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами згідно з законами України (філії, відділення, тощо), але мають постійне місцезнаходження на території України;

5) спільні підприємства за участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України;

б) інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України.

Всі суб'єкти мікрорівня можуть мати як мононаціональну, так і транснаціональну природу, тому що до цього рівня належать й транснаціональні корпорації.

Суб'єкти регулятивного комплексу на мікрорівні: аудиторські, юридичні, консалтингові фірми, які сприяють реалізації цілей суб'єктів підприємницького комплексу через надання певних консультацій, проведення ініційованих останніми перевірок, виконання послуг професійного характеру тощо. Також на цьому рівні функціонують і фінансово-кредитні установи (банки, інвестиційні компанії, інвестиційні фонди, кредитні спілки, страхові компанії, іпотечні компанії тощо), які виконують і підприємницькі і регуляторні функції.

3. Суб'єкти міжнародної економічної діяльності на макрорівні

На макрорівні основним суб'єктом міжнародної економічної діяльності є держава в особі її уповноважених органів, які в процесі міжнародної економічної взаємодії намагаються реалізувати державні інтереси. Державні органи міжнародної економічної діяльності підписують угоди з іншими державами про економічне співробітництво. Виконання ними регулятивних функцій полягає у розробці комплексу заходів зовнішньоекономічної політики, спрямованих на стимулювання зовнішньоекономічної діяльності національних суб'єктів та їх захист від іноземних конкурентів.

Система регулювання зовнішньоекономічної сфери є багаторівневою і поділяється на наступні класифікаційні групи органів:

1) загальнодержавні – Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України;

а) Президент України (згідно розділу V, ст. 106 Конституції України) в контексті зовнішньоекономічної політики:

- представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України;

- призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях; приймає вірчі і відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав.

б) Верховна Рада України (згідно розділу IV, ст. 85 Конституції України) має наступні повноваження, що пов'язані із здійсненням міжнародної економічної діяльності:

- визначення засад зовнішньої політики;

- затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням.

в) Кабінет Міністрів України (згідно ст. 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 № 794-VII) у рамках міжнародної економічної діяльності уповноважений:

- обслуговувати державний борг України, приймати рішення про випуск облігацій державних внутрішніх та зовнішніх позик;

- забезпечувати проведення зовнішньоекономічної політики України, здійснювати в межах, визначених законом, регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

- організовувати та забезпечувати здійснення митної справи;

- брати участь у складанні платіжного балансу та організовувати роботу із складання зовнішньоторговельного балансу України, забезпечувати раціональне використання державних валютних коштів;

- виступати гарантом щодо позик, які у визначених законом про Державний бюджет України межах надаються іноземними державами, банками, міжнародними фінансовими організаціями, а в інших випадках - відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

2) координаційні – Національний банк України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство фінансів і Державна фіскальна служба.

а) Національний банк України. Згідно Конституції України головною функцією НБУ є забезпечення стабільності грошової одиниці України, що опосередковано пов'язано із міжнародною економічною діяльністю нашої держави. У більш вузькому контексті НБУ в рамках МЕДУ:

- організовує створення та методологічно забезпечує систему статистики платіжного балансу;

- представляє інтереси України в центральних банках інших держав, міжнародних банках та інших кредитних установах, де співробітництво здійснюється на рівні центральних банків;

- здійснює відповідно до визначених спеціальним законом повноважень валютне регулювання, визначає порядок здійснення операцій в іноземній валюті;

- забезпечує накопичення та зберігання золотовалютних резервів та здійснення операцій з ними та банківськими металами.

б) Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (згідно Положення «Про Міністерство економічного розвитку і торгівлі» затвердженого Постановою КМУ від 20 серпня 2014 р. № 459) в контексті міжнародної економічної діяльності України забезпечує формування і реалізацію:

- державної політики з питань економічного і соціального співробітництва України з ЄС;

- єдиної зовнішньоекономічної політики, політики інтеграції національної економіки у світову економіку, співробітництво із СОТ;

- державної політики у сфері співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями та з питань залучення міжнародної технічної допомоги.

в) Міністерство фінансів України (згідно з Положенням «Про Міністерство фінансів України» затвердженого Постановою КМУ від 20.08.2014 р. №375) виконує такі завдання:

- забезпечує формування єдиної державної митної політики, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства;

- здійснює управління державним боргом та гарантованим державою боргом;

г) Державна фіскальна служба України (згідно Положення «Про Державну фіскальну службу» затвердженого Постановою КМУ від 21.05.2014 р. № 236) реалізує:

- державну політику у сфері митної справи,

- державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства;

- здійснює контроль за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків і зборів, митних та інших платежів,

- державну політику у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом строк.

3) галузеві – міністерства і відомства окремих галузей економіки, які в межах своєї компетенції здійснюють регулювання міжнародного співробітництва галузевих виробничо-комерційних структур, вживають заходи щодо сприяння експорту, іноземним інвестиціям, координують заходи, які покликані стимулювати просування продукції тощо;

4) територіальні – обласні, районні, місцеві органи влади та сільські ради, які сприяють на відповідних територіях міжнародній економічній діяльності, покликані здійснювати контроль та регулювання міжнародного співробітництва;

5) спеціалізовані функціональні установи – різноманітні інститути та організації, які у своїй діяльності керуються національними інтересами, підтримуючи національних учасників міжнародного співробітництва (Торгово-промислова палата України, Рада експортерів та інвесторів при МЗС України та ін.);

а) завданнями торгово-промислових палат (Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР у ракурсі МЕД є:

- сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, експорту українських товарів і послуг, подання практичної допомоги підприємцям у проведенні торговельно-економічних операцій на внутрішньому та зовнішньому ринках, освоєнні нових форм співробітництва;

- представлення інтересів членів палати з питань господарської діяльності як в Україні, так і за її межами;

- організація взаємодії між суб'єктами підприємницької діяльності, координація їх взаємовідносин з державою в особі її органів та ін.

б) Рада експортерів та інвесторів при МЗС України згідно Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації діяльності ради вітчизняних та іноземних інвесторів при центральному, місцевому органі виконавчої влади» № 1217 від 29.12.2014 р.) має сприяти:

- українським експортерам у зміцненні їхніх позицій на традиційних ринках та у виході на нові ринки збуту;

- участі українських підприємств і компаній у тендерах та конкурсах, реалізації інфраструктурних та інвестиційних проектів за кордоном;

- залученню фінансових ресурсів у виробництво в Україні конкурентної та експортно-орієнтованої продукції;
- національним товаровиробникам у реалізації високотехнологічної продукції за кордоном та впровадженні зарубіжних інноваційних технологій;
- залученню іноземних інвестицій для реалізації пріоритетних проектів в Україні;
- просуванню економічних інтересів України за кордоном на двосторонньому та багатосторонньому рівнях.

б) недержавні органи управління економікою (товарні, фондові і валютні біржі, асоціації і спілки), які діють на основі статутних документів.

4. Суб'єкти міжнародної економічної діяльності міжнародного рівня

На міжнародному рівні виокремлюють такі суб'єкти міжнародної економічної діяльності України:

1) Світова організація торгівлі (СОТ). Основною метою СОТ є лібералізація міжнародної торгівлі, недопущення дискримінації у міжнародному економічному співробітництві країн, забезпечення вільного доступу до національних ринків і джерел сировини; (Україна є членом СОТ з травня 2008р.)

2) Міжнародний валютний фонд (МВФ) – міжурядова фінансово-кредитна організація, яка має статус спеціалізованого закладу ООН. Головним завданням МВФ є скорочення тривалості та зменшення неврівноваженості у міжнародному балансі розрахунків країн-членів і забезпечення стабільності валютних курсів.

3) Світовий банк – багатобічна кредитна установа, що складається із 5-и тісно пов'язаних між собою інститутів, загальною метою яких є підвищення рівня життя в країнах, що розвиваються за рахунок фінансової допомоги розвинених країн.

У групу Світового банку входять:

– Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), метою якого є надання кредитів країнам із середнім і вище рівнем доходу на душу населення;

– Міжнародна асоціація розвитку (МАР), метою якої є надання пільгових кредитів найбіднішим країнам, що розвиваються, які не в змозі брати позики у Всесвітнього банку;

– Міжнародна фінансова корпорація (МФК) (заснована у 1956 р.), метою якої є сприяння економічному зростанню в країнах, що розвиваються, шляхом надання підтримки приватному сектору;

– Міжнародне агентство по інвестиційним гарантіям (МАІГ) (1988 р.). Мета агентства: заохочення іноземних інвестицій у країни, що розвиваються, шляхом надання гарантій іноземним інвесторам від втрат, викликаних некомерційними ризиками;

– Міжнародний центр по урегулюванню інвестиційних суперечок (МЦУІС), заснований з метою сприяння збільшенню потоків міжнародних інвестицій шляхом надання послуг по арбітражному розгляду й урегулюванню суперечок між урядами і іноземними інвесторами.

4) Економічна і соціальна рада ООН (ЕКОСОП) – головний координуючий орган ООН у сфері економіки, соціальних відносин, екології, охорони здоров'я, культури, науки й освіти.

Інформаційні матеріали

Україна в статусі республіки колишнього СРСР брала активну участь в міжнародному співробітництві (на кінець 1990 р. УРСР була учасником 172 міжнародних угод і членом 15 міжнародних організацій), проте до набуття країною незалежності участь носила обмежений характер і зводилась до виконання директив Уряду СРСР.

Декларація про державний суверенітет України, яку Верховна Рада УРСР прийняла 16 липня 1990 р., чітко визначила самостійність України в прийнятті зовнішньоекономічних рішень як суверенної держави та підкреслила, що: «Українська РСР як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні стосунки з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів Республіки у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах. Українська РСР виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах. Українська РСР визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права» (ст. X)/1/.

Серед документів Верховної Ради, які були прийняті в перші роки існування держави і які визначають засади участі України в міжнародному співробітництві, головними є закони: «Про правонаступництво України» (12 вересня 1991 р.). «До парламентів і народів світу» (5 грудня 1991 р.). «Про дію міжнародних договорів на території України» (10 грудня 1991 р.). В них визначається, що «Україна підтверджує свої зобов'язання за міжнародними договорами, укладеними Українською РСР до проголошення незалежності України» (ст. 6 Закону «Про правонаступництво України»), «Україна є правонаступником прав і обов'язків за міжнародними договорами Союзу РСР, які не суперечать Конституції України та інтересам республіки.

В Конституції України закріплено, що:

- зовнішньополітична діяльність держави базується на підтримці співробітництва з міжнародним співтовариством «за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права» (ст. 18);

- міжнародні договори, які ратифіковані парламентом держави, є складовою національного законодавства. «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частішою

національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України» (ст. 9);

- «Кабінет Міністрів країни: 1) забезпечує виконання Конституції і законів України» (ст. 116);

- «Місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади» (ст. 119).

У відповідності з законом «Про міжнародні договори України» (від 29.06.2004 № 1906-IV, вступив в дію 03.08.2004), який встановлює порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України з метою належного забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України, закріплених у Конституції України та законодавстві України:

- міжнародні договори України укладаються Президентом України або за його дорученням – від імені України; Кабінетом Міністрів України або за його дорученням – від імені Уряду України; міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами – від імені міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних органів. Від імені Уряду України укладаються міжнародні договори України з економічних, торговельних, науково-технічних, гуманітарних та інших питань, віднесених до відання Кабінету Міністрів України (ст. 3);

- загальноекономічні (про економічне та науково-технічне співробітництво) договори, з загальних фінансових питань, з питань надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, підлягають ратифікації (ст. 9);

- міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, інші органи державної влади, до відання яких віднесені питання, що регулюються міжнародними договорами України, забезпечують дотримання і виконання зобов'язань, взятих за міжнародними договорами України, стежать за здійсненням прав, які випливають з таких договорів для України, і за виконанням іншими сторонами міжнародних договорів України їх зобов'язань (ст. 16);

- чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору (ст. 19).

Україна та СОТ

Процес вступу України до СОТ розпочався 30 листопада 1993 року, коли до Секретаріату ГАТТ було подано офіційну заявку Уряду України про намір приєднатися до ГАТТ.

5 лютого 2008 року у Женеві відбулося засідання Генеральної Ради СОТ, на якому було підписано Протокол про вступ України до СОТ.

10 квітня 2008 року Верховна Рада України прийняла законопроект «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі».

16 квітня 2008 року Закон про ратифікацію був підписаний Президентом України. Згідно з процедурами СОТ, 16 травня 2008 року Україна стала повноправним членом цієї Організації.

Вступ України до СОТ відкрив перспективи для розвитку національної економіки. Україна на абсолютно рівних умовах та правах з іншими членами організації бере безпосередню участь у формуванні новітніх правил торгівлі на світовому ринку у рамках поточного раунду багатосторонніх торговельних переговорів з метою максимального врахування національних інтересів нашої держави у торговельно-економічній сфері.

Як член СОТ Україна отримала право використовувати механізм врегулювання суперечок в рамках СОТ, що сприяє справедливому вирішенню будь-яких суперечок з приводу дотримання положень угод СОТ, які можуть виникнути у країні з її торговими партнерами. У рамках зазначеного механізму було позитивно вирішено ряд важливих питань, а саме дискримінаційного оподаткування, ліцензування деяких видів української продукції. Україна продовжує використовувати цей механізм СОТ, оскільки це є частиною системних зусиль, спрямованих на забезпечення та розширення присутності українських товарів на інших ринках.

Набуття Україною членства в СОТ створило необхідні передумови для підписання у червні 2010 року Угоди про вільну торгівлю з Європейською асоціацією вільної торгівлі (Норвегія, Швейцарія, Ісландія та Ліхтенштейн), яка набрала чинності з 1 червня 2012 року; стало потужним стимулом для започаткування переговорів з Європейським Союзом щодо створення зони вільної торгівлі.

Уряд України здійснює активну зовнішньоторговельну політику шляхом участі нашої країни у багатосторонніх торговельних переговорах та проводить ефективну роботу, спрямовану на реалізацію переваг членства України у СОТ з метою розширення експортних можливостей вітчизняних товаровиробників та захисту економічних інтересів держави на зовнішніх ринках.

З набуттям членства в СОТ держава отримала розширені можливості використання інструментів торговельного захисту, захисних заходів у зв'язку з платіжним балансом, певних нетарифних заходів, механізму врегулювання спорів, перегляду рівня тарифного захисту через процедуру зміни тарифних розкладів. В умовах СОТ величина середньозваженого імпортного тарифу в нашій державі було встановлено на рівні розвинутих країн.

Контрольні запитання

1. Які критерії покладені в основу класифікації суб'єктів міжнародної економічної діяльності?
2. Які цілі та напрями діяльності суб'єктів міжнародної економічної діяльності на мікроекономічному рівні?
3. Які цілі та напрями діяльності суб'єктів міжнародної економічної діяльності на макроекономічному рівні?
4. Які цілі та напрями діяльності суб'єктів міжнародної економічної діяльності на міжнародному економічному рівні?

Розділ 2. Форми міжнародної економічної діяльності України

Тема 3. Міжнародна торгівля як форма міжнародної економічної діяльності України

1. Сутність міжнародної торгівлі, її товарна та географічна структура.
2. Особливості торговельних операцій на міжнародному ринку.
3. Міжнародна торгівля товарами як форма міжнародної економічної діяльності України.
4. Особливості української експортно-імпоротної діяльності.
5. Міжнародна торгівля послугами як форма міжнародної економічної діяльності України.
6. Види міжнародних послуг та особливості участі України на відповідних ринках.

1. Сутність міжнародної торгівлі, її товарна та географічна структура

Зовнішня торгівля є сукупністю експортно-імпорتنих операцій окремо взятої країни з іншими країнами.

Міжнародна (світова) торгівля є сукупністю товарно-грошових відносин, які охоплюють зовнішню торгівлю усіх країн світу.

Міжнародна торгівля товарами включає два протилежні за напрямком товарні потоки – експорт та імпорт. У широкому розумінні експорт товарів являє собою продаж і вивезення товарів за кордон, а імпорт товарів – купівлю та ввезення товарів з-за кордону.

Класифікація товарів в зовнішній торгівлі.

З метою стандартизації міжнародних торговельних операцій та спрощення їх регулювання, обліку та аналізу поширення набули різноманітні системи кодування товарів, які являють собою класифікації товарів, побудовані за різними критеріями та з різним рівнем деталізації.

Однією з перших товарних класифікацій є Стандартна міжнародна торгова класифікація ООН (СМТК, SITC), прийнята Економічною та соціальною радою ООН (ЕКОСОС) у 1950 р., яка з певними змінами збереглася донині.

Головним критерієм SITC є послідовність обробки товарів. Усі товари у SITC розподілені на три основні групи: сировина, напівфабрикати та готові вироби.

Сировинні товари – це продукція добувної промисловості, сільського та лісового господарства.

Напівфабрикати – це продукти, які потребують подальшої переробки та включення до складу інших товарів, перш ніж стати знаряддям виробництва або предметом споживання.

Готові вироби – це усі промислові вироби, призначені для споживання або використання у промисловості, сільському господарстві, на транспорті, у домашньому господарстві тощо.

Крім того, споживчі товари розподілено за строком їх використання на товари тривалого використання (понад три роки, або 1-3 роки для предметів розкоші), середньострокового використання (від 1 до 3 років) та короткострокового використання (до 1 року).

Гармонізована система є основою багатьох національних товарних номенклатур та номенклатур інтеграційних угруповань. Зокрема, ГС покладено в основу Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД), Комбінованої (товарно-статистичної) номенклатури ЄС (КН ЄС) та багато інших.

Національні товарні номенклатури відрізняються від ГС більшою деталізацією: ГС має шестизначні коди, КН ЄС – восьмизначні, УКТ ЗЕД – десятизначні тощо. Це дозволяє збільшити адресність використання тих або інших регулятивних заходів щодо певних видів товарів і, таким чином, підвищити ефективність регулювання зовнішньої торгівлі

Структурні показники зовнішньої торгівлі:

1) товарна структура експорту – це згрупований за певною товарною класифікацією обсяг товарного експорту країни за певний період (зазвичай за один рік). Вона показує експортну спеціалізацію країни та питому вагу кожної товарної позиції в сукупному експорті;

2) товарна структура імпорту – це згрупований за певною товарною класифікацією обсяг товарного імпорту країни за певний період (зазвичай за один рік). Вона показує імпортну залежність країни від імпорту окремих товарів та товарних груп, а також питому вагу кожної товарної позиції в імпорті;

3) індекс диверсифікації експорту, який є показником відхилення товарної структури експорту країни від структури світового експорту;

4) географічна структура експорту товарів – розподіл товарного експорту за певний період (зазвичай за один рік) за країнами або регіонами призначення;

5) географічна структура імпорту товарів – розподіл товарного імпорту за певний період (зазвичай за один рік) за країнами або регіонами походження.

Розвиток міжнародної торгівлі як форми міжнародної економічної діяльності безпосередньо пов'язаний із динамікою сукупного продукту: збільшення світового виробництва на 10 % сприяє зростанню обсягів міжнародної торгівлі на 16 %.

Найбільший вплив на розвиток міжнародної торгівлі здійснюють такі чинники як: поглиблення міжнародного поділу праці; науково-технічний прогрес; посилення впливу транснаціональних корпорацій у сфері міжнародного бізнесу; ліберальний характер зовнішньоторговельної політики переважної більшості країн світу; поглиблення інтеграційних процесів у світовій економіці.

Інформаційні матеріали

Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами з деякими країнами світу у 2017 році

	Експорт		Імпорт		Сальдо
	тис.дол.	у % до 2016	тис.дол.	у % до 2016	
Усього, у т.ч.	43264736,0	119,0	49607173,9	126,4	-6342437,9
Австралія	14948,1	116,5	136735,6	125,2	-121787,5
Австрія	535169,5	148,1	484467,7	104,2	50701,7
Азербайджан	354657,8	143,0	417316,1	1050,2	-62658,4
Бельгія	456225,1	181,4	522962,0	116,2	-66736,9
Білорусь	1142896,9	126,5	3205313,2	115,4	-2062416,2
Болгарія	429904,9	102,8	189933,3	109,9	239971,6
Велика Британія	480025,7	151,1	798949,8	112,6	-318924,1
Вірменія	105109,7	118,2	10865,0	132,2	94244,8
Греція	196815,5	123,7	244279,3	104,6	-47463,8
Грузія	420930,1	107,7	82804,7	125,9	338125,4
Естонія	133067,0	135,7	83508,4	125,3	49558,6
Єгипет	1831312,9	80,8	77030,2	158,1	1754282,8
Ізраїль	604612,7	123,8	167878,8	90,8	436733,9
Індія	2205656,2	115,9	561279,0	115,5	1644377,2
Іран	552584,7	78,4	70059,9	175,4	482524,8
Іспанія	1260055,3	125,4	579038,2	115,6	681017,1
Італія	2469477,2	128,0	1625007,3	119,6	844469,9
Йорданія	153832,4	106,4	9283,3	102,5	144549,2
Казахстан	372085,3	93,0	317953,7	73,2	54131,6
Канада	50387,0	174,4	299196,1	137,7	-248809,2
Китай	2039327,6	111,3	5648673,9	120,5	-3609346,3
Кіпр	79637,6	148,9	20527,1	93,0	59110,5
Корея, Республіка	308556,6	74,6	321626,5	126,0	-13069,8
Латвія	213716,6	154,7	144296,9	128,3	69419,7
Литва	374177,6	144,9	679832,8	138,0	-305655,2
Молдова, Республіка	707583,5	147,1	106719,5	224,1	600864,0
Нідерланди	1676127,4	168,4	643673,2	117,7	1032454,3
Норвегія	19295,8	125,8	216859,7	133,0	-197563,9
ОАЕ	384533,4	138,5	59401,1	93,9	325132,3
Південна Африка	78455,8	130,8	171254,6	145,4	-92798,7
Польща	2724589,7	123,8	3453816,5	128,2	-729226,8
Португалія	264143,8	115,8	59195,5	117,1	204948,3
Російська Федерація	3936464,3	109,6	7204013,0	139,9	-3267548,7
Румунія	841609,8	117,4	458027,5	120,3	383582,3
Саудівська Аравія	517239,8	87,2	182948,5	131,2	334291,2
США	828136,7	194,1	2524641,3	149,6	-1696504,6
Туреччина	2519134,4	122,9	1262526,8	114,9	1256607,6
Туркменістан	62142,3	57,0	89345,8	260,2	-27203,5
Угорщина	1326389,2	126,0	1152307,5	143,7	174081,6
Філіппіни	159862,0	111,5	43227,3	162,9	116634,8
Франція	419052,1	92,4	1563751,8	102,2	-1144699,7
Чехія	715165,1	127,5	869534,6	132,8	-154369,4
Швейцарія	182314,5	172,1	1682171,1	171,0	-1499856,6
Швеція	77400,8	108,6	433520,5	103,5	-356119,7
Японія	217927,9	117,6	723506,2	131,1	-505578,3

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами з деякими країнами світу у 2018 році

	Експорт		Імпорт		Сальдо
	тис.дол. США	у % до 2017	тис.дол. США	у % до 2017	
Усього, у тому числі:	47334987,0	109,4	57187578,0	115,3	-9852591,0
Австралія	30033,7	200,9	54030,0	39,5	-23996,3
Австрія	553191,6	103,4	607884,1	125,5	-54692,5
Азербайджан	360033,1	101,5	464668,6	111,3	-104635,5
Бельгія	603521,1	132,3	553841,2	105,9	49679,9
Білорусь	1304196,7	114,1	3786929,0	118,1	-2482732,3
Болгарія	513862,3	119,5	259422,0	136,6	254440,3
Бразилія	44837,2	474,0	195088,2	92,7	-150250,9
Велика Британія	584229,9	121,7	892120,1	111,7	-307890,1
В'єтнам	132023,0	136,4	414623,1	105,4	-282600,1
Вірменія	136697,1	130,1	21083,4	194,0	115613,7
Гонконг	47725,3	88,3	108085,0	371,2	-60359,7
Грузія	479992,2	114,0	133632,7	161,4	346359,6
Данія	249974,8	131,9	275633,4	141,1	-25658,6
Єгипет	1556938,4	85,0	96783,0	125,6	1460155,4
Ізраїль	580002,9	95,9	212631,0	126,7	367371,9
Індія	2175941,3	98,7	616700,2	109,9	1559241,1
Індонезія	616238,4	155,1	259889,2	99,7	356349,2
Іран, Ісламська Республіка	433092,6	78,4	53854,8	76,9	379237,8
Іспанія	1369890,1	108,7	636756,2	110,0	733133,9
Італія	2628763,8	106,5	2033022,5	125,1	595741,3
Казахстан	376521,0	101,2	459955,3	144,7	-83434,2
Канада	78145,3	155,1	333087,2	111,3	-254941,8
Китай	2200147,4	107,9	7608356,0	134,7	-5408208,6
Корея, Республіка	327434,5	106,1	436625,2	135,8	-109190,7
Латвія	294422,5	137,8	152139,3	105,4	142283,2
Литва	342714,8	91,6	879136,2	129,3	-536421,4
Молдова, Республіка	789204,3	111,5	118076,0	110,6	671128,3
Нідерланди	1603531,1	95,7	776491,0	120,6	827040,0
Німеччина	2208355,5	125,9	5983348,8	109,9	-3774993,3
Об'єднані Арабські Емірати	486162,9	126,4	79227,0	133,4	406935,9
Польща	3257248,5	119,6	3641921,5	105,4	-384673,0
Російська Федерація	3652603,7	92,8	8090391,3	112,3	-4437787,6
Саудівська Аравія	749022,5	144,8	186888,0	102,2	562134,5
Словаччина	863926,4	131,7	525879,4	103,4	338047,0
Словенія	33306,2	114,1	190509,9	109,6	-157203,7
США	1111359,4	134,2	2962372,5	117,3	-1851013,1
Туніс	392009,1	135,4	23603,1	186,3	368406,0
Туреччина	2352356,0	93,4	1714301,8	135,8	638054,2
Угорщина	1646045,9	124,1	1260239,9	109,4	385806,1
Фінляндія	80642,8	102,3	326187,7	128,8	-245544,9
Франція	537647,1	128,3	1480571,5	94,7	-942924,4
Чехія	878035,7	122,8	1034786,6	119,0	-156750,9
Швейцарія	108638,1	59,6	1644924,6	97,8	-1536286,4
Японія	231866,2	106,4	737435,4	101,9	-505569,2

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами з деякими країнами світу у 2019 році

	Експорт		Імпорт		Сальдо
	тис.дол. США	у % до 2018	тис.дол. США	у % до 2018	
Усього, у тому числі	50054605,8	105,7	60800173,1	106,3	-10745567,3
Австралія	43474,7	144,8	99549,6	184,2	-56074,9
Австрія	598319,5	108,2	657000,3	108,1	-58680,8
Азербайджан	400548,6	111,3	379221,9	81,6	21326,7
Бельгія	680704,4	112,8	549463,0	99,2	131241,3
Білорусь	1549840,8	118,8	3751922,9	99,1	-2202082,1
Болгарія	482168,2	93,8	459341,9	177,1	22826,3
В'єтнам	95457,7	72,3	430485,9	103,8	-335028,3
Вірменія	131148,0	95,9	20098,4	95,3	111049,6
Грузія	392560,4	81,8	182036,3	136,2	210524,1
Ефіопія	170326,4	182,3	4234,6	128,0	166091,8
Єгипет	2254076,7	144,8	113149,5	116,9	2140927,2
Ізраїль	620091,9	106,9	206739,2	97,2	413352,7
Індія	2024052,4	93,0	741400,5	120,2	1282651,9
Ірак	584387,6	90,7	60,7	276,5	584326,8
Іран (Ісламська Республіка)	214727,4	49,6	48956,2	90,9	165771,2
Іспанія	1500801,3	109,6	844213,8	132,6	656587,5
Італія	2418875,4	92,0	2074753,7	102,1	344121,7
Йорданія	167947,0	105,9	19669,8	146,4	148277,2
Казахстан	367046,6	97,5	450389,7	97,9	-83343,1
Канада	85510,4	109,4	194734,0	58,5	-109223,6
Китай	3593093,9	163,3	9204805,0	121,0	-5611711,1
Латвія	300080,9	101,9	166467,0	109,4	133613,9
Литва	410796,4	119,9	1144499,2	130,2	-733702,8
Нідерланди	1848424,7	115,3	765085,6	98,5	1083339,1
Німеччина	2383003,1	107,9	5986873,6	100,1	-3603870,5
Норвегія	26902,4	96,2	265189,0	116,7	-238286,6
Польща	3295846,6	101,2	4109083,2	112,8	-813236,7
Республіка Молдова	726568,7	92,1	91250,6	77,3	635318,1
Російська Федерація	3242815,8	88,8	6985013,5	86,3	-3742197,7
Саудівська Аравія	744390,1	99,4	174913,4	93,6	569476,8
Сингапур	188523,8	113,8	38338,1	120,2	150185,8
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	628087,7	107,5	769910,5	86,3	-141822,8
США	978635,3	88,1	3284435,8	110,9	-2305800,5
Туреччина	2619024,9	111,3	2355446,7	137,4	263578,2
Угорщина	1562809,4	94,9	1251100,5	99,3	311708,9
Узбекистан	215821,1	75,5	112740,8	92,9	103080,3
Франція	596505,8	110,9	1652665,3	111,6	-1056159,5
Чехія	920901,6	104,9	1165526,6	112,6	-244625,0
Швейцарія	127646,4	117,5	1592098,2	96,8	-1464451,8
Швеція	77068,7	109,8	489042,0	105,1	-411973,2
Шри-Ланка	62352,2	152,7	38071,2	95,8	24281,0
Японія	249944,0	107,8	962896,3	130,6	-712952,3

Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

2. Особливості торговельних операцій на міжнародному ринку.

У теоретичному аспекті імпорт забезпечує для країни певні переваги:

- насичення внутрішнього ринку дефіцитними та більш якісними товарами, виробництво яких є економічно не вигідним або не можливим;
- задоволення попиту вітчизняних споживачів у товарах і послугах;
- сприяння формуванню конкурентного середовища на національному ринку, що стимулює національних виробників до підвищення ефективності виробництва власної продукції;
- сприяння налагодженню коопераційних зв'язків, організації спільного підприємництва;
- підвищення рівня технологічного розвитку країни завдяки імпорту інноваційної продукції;
- підвищення ступеня інтегрованості країни у світове господарство.

Аналіз експортної та імпортної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання зазвичай здійснюється наступним чином:

1) розраховується сальдо зовнішньої торгівлі як різниця між експортом та імпортом товарів і зовнішньоторговельний оборот як сума експорту та імпорту товарів;

2) для визначення ступеня інтегрованості країни у міжнародну торговельну сферу розраховується експортна, імпортна і зовнішньоторговельна квоти;

3) досліджується динаміка зовнішньої торгівлі товарами за останні десять років шляхом визначення абсолютних (ланцюгових, базисних) і відносних (темпів зростання та темпів приросту) відхилень основних показників зовнішньої торгівлі товарами для обґрунтування напрямів і тенденцій розвитку цієї сфери;

4) визначається та аналізується товарна структура шляхом розрахунку питомої ваги окремих галузей та підгалузей у загальному обсязі зовнішньої торгівлі товарами;

5) визначається та аналізується географічна структура торгівлі товарами шляхом розрахунку питомої ваги країн у зовнішньоторговельному обороті України;

6) на основі узагальнених отриманих результатів визначаються основні тенденції розвитку зовнішньоторговельної сфери України.

З метою забезпечення порівняння даних статистики міжнародної торгівлі товарами статистична вартість товарів визначається:

- для експортованих товарів – у цінах ФОБ;

Вартість у цінах ФОБ включає вартість товарів і вартість послуг по доставці товарів до кордону країни-експортера.

- для імпортованих товарів – у цінах СІФ.

Вартість у цінах СІФ включає вартість товарів, вартість послуг по доставці товарів до кордону країни-експортера і вартість послуг по доставці товарів від кордону країни експортера до кордону країни-імпортера.

Види умов постачання товарів, що застосовуються при формуванні статистики зовнішньої торгівлі України, визначаються відповідно до Міжнародних правил тлумачення торгових термінів "ІНКОТЕРМС" (2010), з 01.01.20 "ІНКОТЕРМС" (2020), що застосовуються в Україні. При заповненні митних декларацій оцінка товарів за їх вартістю проводиться у національній валюті України. Перерахунок у долари США здійснюється за офіційним курсом, встановленим Національним банком України, на дату оформлення вантажної митної декларації.

Інформаційні матеріали

Правила інтерпретації комерційних термінів є важливою складовою при здійсненні міжнародної торгівлі. Уперше вони були опубліковані Міжнародною торговою палатою (МТП) у 1936 році та стали невід'ємною частиною при укладенні зовнішньоекономічного договору. Періодично правила Інкотермс переглядаються з унесенням певних поправок. Головна причина, чому МТП переглядає Інкотермс, — адаптація правил до сучасної комерційної практики міжнародної торгівлі.

На початку 2011 року було запроваджено нову редакцію Інкотермс (Інкотермс-2010).

Нововведення Інкотермс-2010

Зміни, які несуть у собі Інкотермс-2010, зводяться до такого:

1. Інкотермс 2000 року передбачав поділ термінів на чотири групи: «Е»-терміни, «F»-терміни, «С»-терміни і «D»-терміни, редакція Інкотермс 2010 року пропонує поділ термінів на дві групи: правила для будь-якого виду чи видів транспорту і правила для морського та внутрішнього водного транспорту, хоча перегрупування термінів їх суті не змінює.

2. Кількість термінів було скорочено з 13 до 11 шляхом заміни термінів DAF (Поставка на кордоні), DES (Поставка із судна), DEQ (Поставка з причалу) і DDU (Поставка без сплати мит) на два нові терміни — DAT (Поставка на терміналі) і DAP (Поставка в місці призначення).

Термін DAT (Поставка на терміналі) замінює собою термін DEQ. Цей термін може використовуватися для перевезення товару будь-яким видом транспорту. Умови цієї поставки передбачають, що основні ризики та витрати покладено на продавця, який має надати в розпорядження покупця вивантажений із прибулого транспортного засобу товар на поїменованому терміналі в зазначеному порту або місці призначення.

Термін DAP (Поставка в місці призначення) замінює собою три терміни, що діють у редакції Інкотермс-2000, а саме: DAF, DES і DDU. Новий термін може застосовуватися для перевезення товару будь-яким видом транспорту. Ці умови поставки, як і скасовані, передбачають, що основні ризики та витрати покладено на продавця. Різниця лише в тому, що за цих умов поставки товар надається в розпорядження покупця готовим до розвантаження, а не вивантаженим у погодженому місці призначення.

3. *Інкотермс-2010 передбачають використання правил не лише в міжнародній торгівлі, а і у внутрішньонаціональній, у зв'язку зі створенням таких торговельних угруповань, як Європейський союз. У деяких пунктах нової редакції підкреслено, що обов'язок щодо здійснення експортно-імпортних формальностей застосовується, якщо вони необхідні.*

4. *Редакцією Інкотермс-2010 було чітко прописано визначення терміна «поставка» — ризик втрати або пошкодження товару переходить від продавця до покупця.*

5. *Також новою редакцією визнається використання електронних засобів повідомлення нарівні з паперовими повідомленнями, щоправда, у тих випадках, якщо це застережено сторонами.*

6. *У зв'язку з переглядом Правил лондонських страховиків в Інкотермс-2010 було враховано і внесено необхідні зміни щодо страхування у статтях А3/Б3 відповідних термінів.*

7. *Для уникнення подвійної оплати покупцем за фрахт, витрати на обробку і переміщення товару в порту або на контейнерному терміналі Інкотермс-2010 передбачає чіткий розподіл таких витрат між сторонами договору статтями А6/Б6 відповідних термінів.*

8. *Новою редакцією Інкотермс передбачено, як чітко прописати в договорі умови поставки, що застосовуються: наприклад: «FCA 38 Cours Albert ler, Paris, France Incoterms® 2010». Із цього прикладу ми бачимо, що обов'язковими до зазначення є: точний пункт призначення та редакція Інкотермс, що використовується, хоча раніше достатньо було прописати термін, що застосовується, і місто.*

9. *Згідно з термінами EXW (Франко-завод), FCA (Франко-перевізник), DAT (Поставка на терміналі), DAP (Поставка в місці призначення), DDP (Поставка зі сплатою мита), FAS (Вільно вздовж борту судна), FOB (Вільно на борту) зазначений пункт являє собою місце, де здійснюється поставка.*

10. *Відповідно до термінів CPT (Перевезення оплачено до), CIP (Перевезення і страхування оплачено до), CFR (Вартість і фрахт), CIF (Вартість, страхування і фрахт) зазначений пункт означає місце призначення, до якого оплачується перевезення, та відрізняється від місця поставки.*

11. *До трьох наступних термінів — FOB (Вільно на борту), CFR (Вартість і фрахт), CIF (Вартість, страхування і фрахт) було внесено суттєву поправку — вилучено згадку поручнів судна як пункту поставки, що призводило до розбіжностей між контрагентами, адже товар вважається поставленим, коли знаходиться вже на борту судна.*

12. *Інкотермс-2010 конкретизував, що мається на увазі під «митним очищенням» товару. Так, сторона, зобов'язана за договором здійснити митне очищення товару, сплачує мито, збори, а також виконує та оплачує всі митні процедури й формальності.*

Інкотермс 2020.

Є два ключових зміни в Incoterms 2020 по порівнянні з редакцією 2010 года:

• *DAT* («Поставка на термінали») перейменовано в «Поставка на місце вивантаження» (*DPU*)

• *FCA* («Франко-перевізник») тепер дозволяє продавцеві отримати бортовий коносамент.

Інші зміни включають в себе:

• *CIF* («Вартість, страхування і фрахт») і *CIP* («Перевезення і страхування оплачені до») встановлюють новий стандарт умов страхування, але рівень страхування як і раніше залишається предметом переговорів між покупцем і продавцем.

Там, де це зазначено, розподіл витрат між покупцем і продавцем визначено більш точно - в одному пункті перераховані всі витрати, за які несуть відповідальність продавець і покупець.

Терміни *FCA* («Франко-перевізник»), *DAP* («Поставка до місця призначення»), *DPU* («Поставка на місце вивантаження») і *DDP* («Постачання з оплатою мита») тепер беруть до уваги організацію власного транспорту покупцем і продавцем без допомоги третьої сторони.

Зобов'язання, пов'язані з забезпеченням безпеки, стали більш явними.

«Пояснювальні примітки для користувачів» для *Incoterms*® замінили редакцію 2010 року і розроблені для полегшення роботи користувачів.

CIP тепер вимагає в якості страхового покриття за замовчуванням *ICC A* або його еквівалент. Це був *ICC C* в рамках *Incoterms*® 2010. Обов'язкове страхування по *CIF* залишається.

3. Міжнародна торгівля товарами як форма міжнародної економічної діяльності України

Для об'єктивної оцінки умов і тенденцій експортної спеціалізації та імпортного профілю України доцільно виокремити факторні передумови її участі у міжнародній торгівлі, які поділяють на фактори первинного і вторинного порядку.

Фактори первинного порядку, які визначають торговельний профіль України:

– географічне положення, яке визначає пріоритетні напрями зовнішньоекономічної політики, особливості організації транспортних комунікацій;

– наявність природних ресурсів дає можливість визначити експортну спеціалізацію країни;

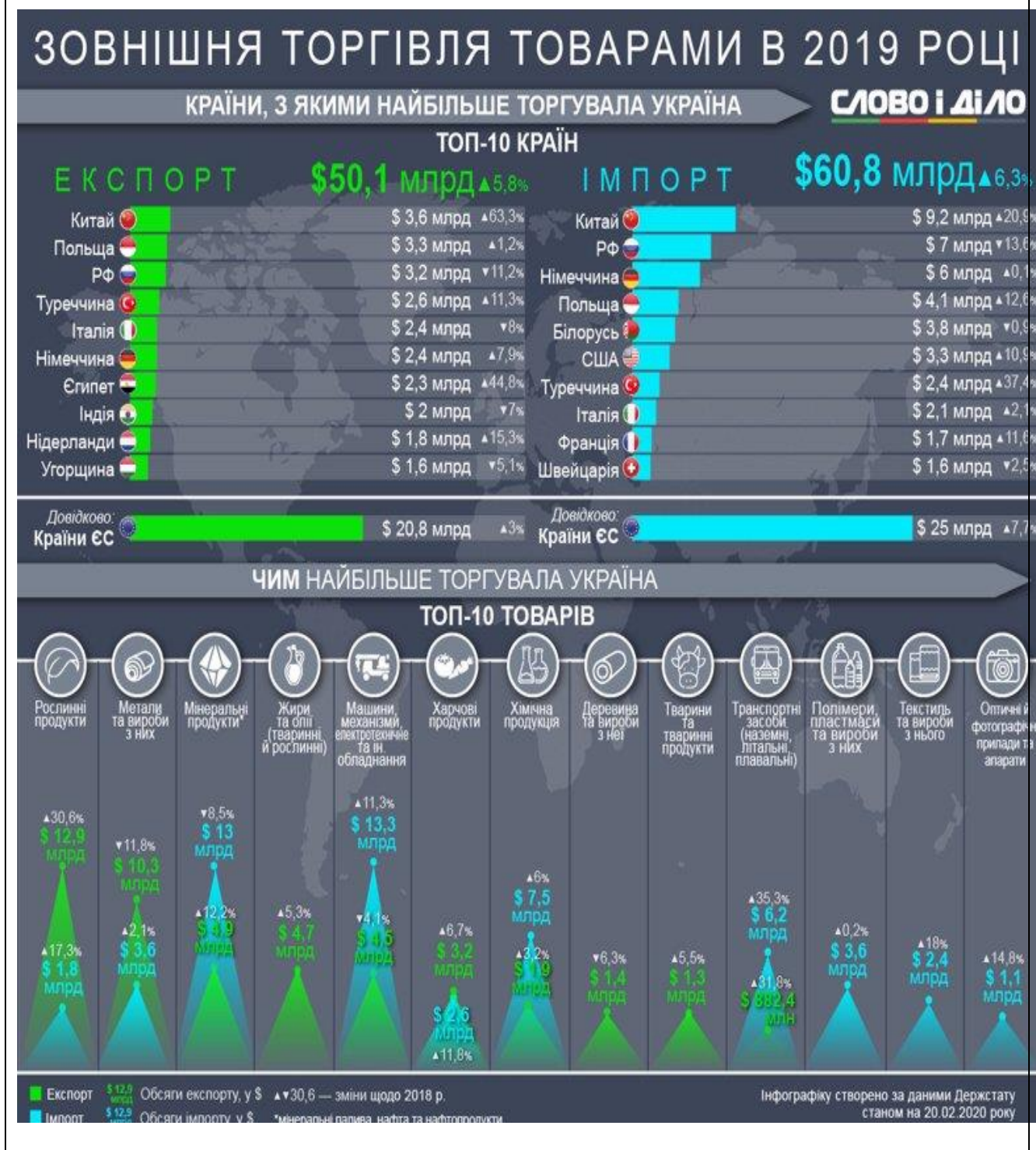
– чисельність населення визначає забезпеченість країни трудовими ресурсами, їх професійний склад і кваліфікаційний рівень;

– територіальна структура, в рамках якої виокремлюють 24 області та Автономну Республіку Крим.

До основних факторів вторинного порядку (визначаються особливостями сучасного розвитку світової економіки та ступенем інтегрованості країни у світогосподарські зв'язки) включають:

- науково-технічний прогрес (НТП), під впливом якого відбувається поглиблення міжнародного поділу праці;
- характер, тип і ступінь відкритості національної економіки до міжнародного конкурентного середовища.

Інформаційні матеріали

Зовнішня торгівля України товарами та послугами за 2018 рік

Зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг за підсумками 2018 року збільшився на 11,5% (+12,4 млрд дол.) у порівнянні з показниками 2017 року і становив 120,1 млрд дол.

Сальдо торговельного балансу товарів і послуг склалося негативним у сумі 5,8 млрд дол. і погіршилось на 3,3 млрд дол. відносно показника 2017 року.

Сальдо зовнішньоторговельного балансу товарів також склалося від'ємним у сумі 9,8 млрд дол. і погіршилось на 3,5 млрд дол.

Експорт

Експорт товарів і послуг за підсумками 2018 року збільшився на 8,6% (+4,5 млрд дол.) у порівнянні з 2017 роком та склав 57,1 млрд дол.

Експорт товарів збільшився на 9,4% (+4,1 млрд дол.) і становив 47,3 млрд дол.

Збільшення обсягів експорту товарів відбулось за всіма товарними групами і пов'язано зі значним зростанням експортного постачання:

- ❖ продукції металургійного комплексу – на 1,5 млрд дол. (+14,9%), у тому числі:
 - чорних металів – на 1,3 млрд дол. (+14,7%);
 - виробів з чорних металів – на 213,4 млн дол. (+23,8%);
 - інших виробів з недорогоцінних металів – на 17,0 млн дол. (+12,9%);
 - міді та виробів з міді – на 7,2 млн дол. (+5,4%).
- ❖ продукції АПК та харчової промисловості – на 855,9 млн дол. (+4,8%), у тому числі:
 - зернових культур – на 739,6 млн дол. (+11,4%);
 - залишків і відходів харчової промисловості – на 173,7 млн дол. (+16,5%);
 - м'яса і субпродуктів харчових – на 114,9 млн дол. (+21,6%);
 - тютюну – на 43,0 млн дол. (+12,1%);
 - їстівних плодів і горіхів, цитрусових – на 33,3 млн дол. (+17,0%);
 - алкогольних і безалкогольних напоїв та оцту – на 20,6 млн дол. (+9,8%);
 - какао і продуктів з нього – на 20,3 млн дол. (+11,1%);
 - різних харчових продуктів – на 10,9 млн дол. (+9,0%).
- ❖ продукції машинобудування – на 420,8 млн дол. (+8,3%), у тому числі:
 - електричних машин та устаткування – на 381,8 млн дол. (+15,0%);
 - залізничних або трамвайних локомотивів, шляхового обладнання – на 33,8 млн дол. (+15,4%);
 - аеронавігаційних або космічних апаратів – на 32,2 млн дол. (+110,8%).
- ❖ мінеральних продуктів – на 392,3 млн дол. (+9,9%), у тому числі:
 - руди, шлаків та золи – на 299,7 млн дол. (+11,0 %);

- енергетичних матеріалів – на 71,2 млн дол. (+9,0 %);
- солі, сірки; шпукатурних матеріалів – на 21,3 млн дол. (+5,1 %).
- ❖ продукції хімічної та пов'язаної з нею галузевий промисловості – на 344,0 млн дол. (+15,5%), у тому числі:
 - полімерних матеріалів, пластмас – на 144,4 млн дол. (+31,0%);
 - продуктів неорганічної хімії – на 102,7 млн дол. (+13,2%);
 - органічних хімічних сполук – на 88,4 млн дол. (+62,6%);
 - інших продуктів хімічної промисловості – 24,4 млн дол. (+22,5%);
 - фармацевтичної продукції – на 24,1 млн дол. (+12,5%);
 - екстрактів дубильних, барвників – на 16,6 млн дол. (+19,6%).
- ❖ деревина, паперова маса та вироби з деревини – на 319,7 млн дол. (+18,5%), у тому числі:
 - деревини та виробів з деревини – на 288,3 млн дол. (+23,9%);
- паперу та картону – на 31,7 млн дол. (+7,0%).
- ❖ продукції легкої промисловості – на 128,3 млн дол. (+11,8%), у тому числі:
 - інших готових текстильних виробів – на 25,8 млн дол. (+22,2%);
 - одягу текстильного – на 25,5 млн дол. (+6,7%);
 - взуття – на 23,1 млн дол. (+13,5%);
 - вати – на 17,0 млн дол. (+25,5%);
 - одягу трикотажного – на 14,3 млн дол. (+11,7%);
- шкур та шкіри необробленої – на 8,3 млн дол. (+10,3%).
- ❖ різних промислових товарів – на 105,7 млн дол. (+7,9%), у тому числі:
 - меблів – на 83,6 млн дол. (+15,4%);
 - скла та виробів зі скла – на 23,0 млн дол. (+16,8%);
 - іграшок, ігор – на 19,4 млн дол. (+20,3%);
 - виробів з каменю, гіпсу, цементу – на 15,0 млн дол. (+17,0%).

Найбільша питома вага в українському експорті належить:

- продукції АПК та харчової промисловості (39,3%),
- продукції металургійного комплексу (24,6%),
- продукції машинобудування (11,6%),
- мінеральним продуктам (9,2%).

Збільшення експорту товарів відбулося до країн:

- Америки – на 34,1%;
- Європи – на 15,1%;
- Азії – на 6,1%;
- Африки – на 2,0%;
- СНД – на 1,6%.

Зменшення експорту товарів відбулося до країн:

- Австралії та Океанії – на 32,4%.

Таблиця Основні партнери України в експорті товарів у 2018 р.

№ з/п	Назва країни	Обсяг експорту товарів, млн дол.	Темп зростання/зниження, 2018 рік до 2017 року, у %	Питома вага країни у загальному обсязі експорту товарів з України, у %
1	Країни ЄС	20 158,5	115,0	42,6
2	Росія	3 654,1	92,8	7,7
3	Туреччина	2 352,4	93,4	5,0
4	Китай	2 200,3	107,9	4,6
5	Індія	2 175,9	98,7	4,6
6	Єгипет	1 557,1	85,0	3,3
7	Білорусь	1 304,5	114,1	2,8
8	США	1 111,5	134,2	2,3
9	Молдова	789,3	111,5	1,7
10	Саудівська Аравія	749,1	144,8	1,6

Імпорт

Імпорт товарів і послуг за підсумком 2018 року збільшився на 14,3% (+7,9 млрд дол.) у порівнянні з 2017 роком і склав 62,9 млрд дол.

Імпорт товарів збільшився на 15,2% (+7,5 млрд дол.) і склав 57,1 млрд дол.

Збільшення імпорتنих надходжень у 2018 році відбулось за всіма товарними групами:

- ❖ продукція машинобудування – на 2,6 млрд. дол. (+17,3%), у т.ч.:
 - електричних машин і устаткування – на 1,3 млрд дол. (+32,7%);
 - котлів, машин, апаратів і механічних пристроїв – на 699,5 млн дол. (+12,1%);
 - наземних транспортних засобів, крім залізничних – на 256,4 млн дол. (+6,5%);
 - приладів і апаратів – на 152,4 млн дол. (+20,0%);
 - залізничних або трамвайних локомотивів – на 78,1 млн дол. (+46,4%);
 - аеронавігаційних або космічних апаратів – на 35,3 млн дол. (+123,1%).
- ❖ мінеральних продуктів – на 1,7 млрд дол. (+13,3%), у тому числі:
 - енергетичних матеріалів, нафти – 1,7 млрд дол. (+14,3%);
 - солі, сірки, штукатурних матеріалів – на 41,9 млн дол. (+16,7%).
- ❖ продукція хімічної та пов'язаної з нею галузей промисловості – на 811,4 млн дол. (+8,3%), у тому числі:
 - полімерних матеріалів, пластмас – на 240,7 млн дол. (+9,8%);
 - фармацевтичної продукції – на 179,6 млн дол. (+10,2%);
 - органічних хімічних сполук – на 131,3 млн дол. (+21,5%);
 - ефірних олій, косметичних препаратів – на 111,8 млн дол. (+18,6%);
 - інших продуктів хімічної промисловості – на 82,2 млн дол. (+6,5%);
 - каучуку, гуми – на 71,7 млн дол. (+9,1%);

- продуктів неорганічної хімії – на 59,5 млн дол. (+15,7%);
- мила, мийних засобів – на 49,1 млн дол. (+16,2%).

❖ продукція АПК та харчової промисловості – на 750,5 млн дол. (+17,4%), у тому числі:

- алкогольних і безалкогольних напоїв – на 116,9 млн дол. (+31,4%);
- риби і ракоподібних – на 94,1 млн дол. (+20,7%);
- какао і продуктів з нього – на 70,5 млн дол. (+29,8%);
- м'яса і субпродуктів харчових – на 55,6 млн дол. (+49,7%);
- їстівних плодів і горіхів, цитрусових – на 49,2 млн дол. (+10,3%);
- залишків і відходів харчової промисловості – на 48,4 млн дол.

(+28,9%);

- різних харчових продуктів – на 43,7 млн дол. (+12,0%);
- насіння і плодів олійних культур – на 39,2 млн дол. (+10,9%);
- продуктів переробки овочів, плодів – на 39,0 млн дол. (+27,4%);
- продуктів із зернових культур – на 35,8 млн дол. (+30,4%).

❖ різні промислові товари – на 580,2 млн дол. (+34,8%), у тому числі:

- меблів – на 67,2 млн дол. (+26,1%);
- виробів з каменю, гіпсу, цементу – на 52,6 млн дол. (+28,8%);
- іграшок, ігор – на 46,5 млн дол. (+21,6%);
- керамічних виробів – на 37,0 млн дол. (+20,8%);
- різних готових виробів – на 34,9 млн дол. (+14,1%).

❖ продукція металургійного комплексу – на 562,3 млн дол. (+18,7%), у тому числі:

- чорних металів – на 232,0 млн дол. (+20,5%);
- виробів з чорних металів – на 160,5 млн дол. (+19,9%);
- інших виробів з недорогоцінних металів – на 41,8 млн дол. (+20,2%);
- інструменту, ножових виробів – на 33,3 млн дол. (+17,2%);
- алюмінію та виробів з алюмінію – на 28,1 млн дол. (+7,6%).

❖ продукція легкої промисловості – на 403,9 млн дол. (+17,9%), у тому числі:

- взуття – на 90,1 млн дол. (+36,4%);
- одягу трикотажного – на 74,6 млн дол. (+40,1%);
- ниток синтетичних або штучних – на 57,6 млн дол. (+25,9%);
- одягу текстильного – на 54,2 млн дол. (+28,8%);
- інших готових текстильних виробів – на 33,3 млн дол. (+14,1%).

❖ деревина, паперова маса та вироби з деревини – на 183,4 млн дол. (+15,2%), у тому числі:

- паперу та картону – на 109,4 млн дол. (+13,4%);
- деревини та виробів з деревини – на 53,0 млн дол. (+21,9%).

Найбільша частка у загальному обсязі імпорту припадає на:

- продукцію машинобудування (30,5%),
- мінеральні продукти (24,8%),
- продукцію хімічної промисловості (18,6%),
- продукцію агропромислового комплексу (8,8%).

Зовнішня торгівля України в 2019 році

Підсумки зовнішньої торгівлі України 2019 року мало відрізняються від підсумків 2018 року. Україна продовжує продавати сировину та агропродукцію, а завозити нафтопродукти, вироби з полімерів та хімічні добрива та багато готових товарів.

Експорт

Топ-10 країн, до яких Україна поставляла свої товари, очолюють Китай, Польща та Російська Федерація. За даними Держстату, експорт в Китай зріс на понад 63% порівняно із 2018 р. та становив 3,6 млрд дол., в Польщу – на 1,2% (3,3 млрд дол.). В РФ експорт знизився на 11,2% і протягом року становив 3,2 млрд дол. У 2019 році Україна наростила експорт до Туреччини на 11,3%, який у грошовому еквіваленті становив 2,6 млрд дол.

Незважаючи на те, що з Італією обсяги експорту скоротились на 8%, загалом Україна поставила товарів у цю країну на 2,4 млрд дол. Збільшення експорту відбулося з Німеччиною (2,4 млрд дол.), Єгиптом (2,3 млрд дол.), Нідерландами (1,8 млрд дол.). Скоротився експорт до Індії до 2 млрд дол. та Угорщиною – до 1,6 млрд дол. З країнами ЄС експорт збільшився на 3% і становив 20,8 млрд дол. Збільшилися обсяги експорту до Білорусі (1,5 млрд дол.), Іспанії (1,5 млрд дол.), Румунії (1 млрд дол.), Чехії (921 млн дол.), Індонезії (735,3 млн дол.), Молдови (726,8 млн дол.), Словаччини (709,6 млн дол.), Бельгії (680,9 млн дол.), Великої Британії (628,1 млн дол.), Ізраїлю (620,1 млн дол.).

Майже на 12% вправ експорт в США (978,9 млн дол.), на 9% – в Ірак (584,4 млн дол.), на 6% – в Болгарію (482,2 млн дол.), на 18% – в Грузію (392,6 млн дол.), на 28% – у В'єтнам (95,5 млн дол.).

Імпорт

Найбільше товарів у 2019 р. Україна імпортувала з Китаю на 9,2 млрд дол. (+21%), з РФ – на 7 млрд дол. (- 13,6%), з Німеччини – на 6 млрд дол., з Польщі – на 4,1 млрд дол. (+12,6%), з Білорусі – на 3,8 млрд дол. (- 1%).

Майже на 11% Україна більше імпортує товарів зі США (3,3 млрд), хоча експорт із України знизився. Із Туреччини в 2019 році завезено товарів на 2,4 млрд дол., додавши в позиції імпорту 37,4%. На 2,1 млрд дол. поставили до України товарів з Італії, на 1,7 млрд дол. – з Франції, на 1,6 млрд дол. – зі Швейцарії. Відчутно додали в імпорті товарів одразу кілька країн: на 30% – Литва (1,4 млрд дол.), майже на 31% – Японія (962,7 млн дол.) та на 34% – Іспанія (844,2 млн дол.).

Що стосується структури експорту товарів з України, то найбільші експортовано сировини та агропродукції. Загалом експорт зріс на 5,8% та склав понад 50 млрд дол. На 31% більше експортовано рослинних продуктів (12,9 млрд дол.), на 5,3% - тваринних жирів та рослинної олії (4,7 млрд дол.),

на 6,7% – харчових продуктів (3,2 млрд дол.), на 5,5% - тварин та тваринних продуктів (1,3 млрд дол.).

На 12% зменшилася торгівля металами та вироби з них, але все одно становила найбільшу частку експорту (10,3 млрд дол.). Експорт мінеральних палив, нафти та нафтопродуктів збільшився на 12,2% і досяг 4,9 млрд дол. Продаж українських машин, обладнання, механізмів та електротехнічного обладнання впав на 4,1% (4,5 млрд). Трохи краща стала ситуація з продажем хімічної продукції, спостерігається зростання на 3,2% (1,9 млрд дол.). Полімери, пластмаси та вироби додали майже 4% експорту (721,6 млн дол.).

Експорт деревини та виробів із неї скоротився на 6,3% та в грошовому вираженні становив 1,4 млрд дол. На 20% менше стали вивозити за кордон маси з деревини та целюлози (437,8 млн дол.). Майже на 32% більше стали продавати транспортних засобів (наземних, літальних, плаваючих). Збільшився продаж за кордон різних промтоварів, за які виторгували 872,4 млн дол. Виробів із каменю, гіпсу та цементу поставили за кордон на 414,7 млн дол., дорогоцінного та напівдорогоцінного камінню – на 89,9 млн дол. (+43,9).

Імпорт товарів в 2019 році збільшився на 6,3% і становив 60,8 млрд дол. Найбільше грошей витрачено на закупівлю іноземного обладнання, механізмів, машин та електротехнічного обладнання (13,3 млрд дол.), а також мінеральні палива, нафту та нафтопродукти (13 млрд дол.) та хімічну продукцію (7,5 млрд дол.).

На транспортні засоби витрачено 6,2 млрд дол. (+35,3% порівняно із 2018 р.), на метали та вироби з них – 3,6 млрд дол., полімери, пластмаси та вироби з них (3,6 млрд дол.). Харчових продуктів імпортовано на 2,6 млрд дол. (+11,8%), рослинних продуктів – на 1,8 млрд дол. (+17,3%), тварин та тваринних продуктів – на 1,1 млрд дол. (+16,7%). Із промислової групи товарів імпорт текстилю та виробів із нього збільшився на 18% (2,4 млрд дол.), різних промтоварів – на 15,5% (1 млрд дол.), маси з деревини та целюлози впав на 7,6% (1 млрд дол.), виробів із каменю, гіпсу та цементу збільшився на 2,4% (785 млн дол.), взуття, головних уборів та парасольок збільшився майже на 30% (473,4 млн дол.).

4. Особливості української експортно-імпоротної діяльності

Основні зовнішньоторговельні партнери України в 2018 році

Країни ЄС залишаються найбільшими торговельними партнерами України. Питома вага цих країн у зовнішньоторговельному обороті товарів і послуг України за підсумками 2018 року становила 41,1%.

Зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг з країнами ЄС(28) за 2018 рік збільшився на 13,4% (+5,8 млрд дол.) і склав 49,3 млрд дол.

Експорт товарів і послуг до ЄС(28) збільшився на 14,3% (+2,9 млрд дол.) і становив 23,0 млрд дол. Імпорт товарів і послуг збільшився на 12,7% (+3,0 млрд дол.) і склав 26,3 млрд дол.

Сальдо торгівлі товарами та послугами з країнами ЄС склалося негативним у сумі 3,3 млрд дол. та погіршилось на 80,5 млн дол. відносно 2017 року.

Зовнішньоторговельний оборот товарів з країнами ЄС(28) збільшився на 13,1% (+5,0 млрд дол.) і склав 43,3 млрд дол.

Експорт товарів до країн ЄС(28) зріс на 15,0% (+2,6 млрд дол.) і становив 20,2 млрд дол. Імпорт товарів збільшився на 11,5% (+2,4 млрд дол.) і склав 23,2 млрд дол.

Сальдо торгівлі товарами з країнами ЄС склалося негативним у сумі 3,0 млрд дол. та покращилось на 241,7 млн дол. відносно 2017 року.

Зовнішньоторговельний оборот України товарів і послуг з Митним Союзом (Росія, Білорусь, Казахстан, Вірменія, Киргизстан) за 2018 рік збільшився на 7,2% (+1,5 млрд дол.) та склав 22,0 млрд дол. Питома вага країн Митного Союзу у зовнішньоторговельному обороті товарів і послуг України за підсумками 2018 року становила 18,3%.

Експорт товарів і послуг до країн Митного Союзу зменшився на 2,1% (+194,0 млн дол.) і склав 9,0 млрд дол. Імпорт товарів і послуг зріс на 14,8% (+1,7 млрд дол.) і становив 13,0 млрд дол.

Сальдо зовнішньоторговельного обороту товарів і послуг з цими країнами склалося негативним у сумі 4,0 млрд дол. та погіршилось на 1,9 млрд дол. у порівнянні з показником 2017 року.

Зовнішньоторговельний оборот товарів з країнами Митного Союзу збільшився на 9,4% (+1,5 млрд дол.) і склав 17,9 млрд дол. Експорт товарів до країн Митного Союзу зменшився на 1,6% (+90,4 млн дол.) і склав 5,5 млрд дол. Імпорт товарів збільшився на 15,1% (+1,6 млрд дол.) і становив 12,4 млрд дол.

Сальдо торгівлі товарами з країнами Митного Союзу за 2018 рік склалося негативним у сумі 6,9 млрд дол. і погіршилось на 1,7 млрд дол. відносно показника 2017 року.

Зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг з країнами СНД за підсумками 2018 року збільшився на 7,9% (+1,8 млрд дол.) і становив 24,6 млрд дол. Питома вага цих країн у зовнішньоторговельному обороті товарів і послуг України за 2018 рік становила 20,5%.

Обсяг експорту товарів і послуг збільшився на 0,3% (+36,0 млн дол.) і склав 10,7 млрд дол. Імпорт товарів і послуг збільшився на 14,5% (+1,8 млрд дол.) і становив 13,9 млрд дол. Сальдо торгівлі товарами та послугами з цими країнами склалося негативним у сумі 3,2 млрд дол. і погіршилось на 1,7 млрд дол. відносно 2017 року.

Зовнішньоторговельний оборот товарів з країнами СНД збільшився на 10,0% (+1,8 млрд дол.) і склав 20,2 млрд дол. Обсяг експорту товарів збільшився на 1,6% (+110,5 млн дол.) і склав 7,0 млрд дол. Імпорт товарів зріс на 15,1% (+1,7 млрд дол.) і становив 13,2 млрд дол. Сальдо торгівлі товарами з

цими країнами склалося негативним у сумі 6,2 млрд дол. і погіршилось на 1,6 млрд дол. відносно показників 2017 року.

Питома вага РФ у зовнішньоторговельному обороті товарів і послуг України за підсумками 2018 року становила 12,9%. Зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг з Російською Федерацією за 2018 рік збільшився на 3,6% (+538,2 млн дол.) і склав 15,5 млрд дол. Експорт товарів і послуг до РФ зменшився на 5,0% (+368,9 млн дол.) і становив 7,0 млрд дол. Імпорт товарів і послуг збільшився на 11,9% (+907,1 млн дол.) і склав 8,5 млрд дол. Сальдо торгівлі товарами та послугами з Росією склалося негативним у сумі 1,6 млрд дол. і погіршилось на 1,3 млрд дол. відносно показників 2017 року.

Зовнішньоторговельний оборот товарів з Російською Федерацією збільшився на 5,4% (+606,3 млн дол.) і склав 11,7 млрд дол. Експорт товарів до РФ зменшився на 7,2% (+282,4 млн дол.) і становив 3,7 млрд дол. Імпорт товарів збільшився на 12,3% (+888,7 млн дол.) і склав 8,1 млрд дол. Сальдо торгівлі товарами з Росією склалося негативним у сумі 4,4 млрд дол. і погіршилось на 1,2 млрд дол. відносно показників 2017 року.

Основними торговельними партнерами України є також Китай, США та Туреччина. За підсумками 2018 року на їх дол. припадає відповідно 8,4%, 4,4% та 3,9% зовнішньоторговельного обороту товарів і послуг.

Зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг з Китаєм за 2018 рік збільшився на 27,3% (+2,2 млрд дол.) та склав 10,1 млрд дол. Експорт товарів і послуг збільшився на 9,0% (+190,9 млн дол.) і становив 2,3 млрд дол. Імпорт товарів і послуг збільшився на 34,0% (+2,0 млрд дол.) і склав 7,8 млрд дол. Сальдо торгівлі товарів і послуг склалося від'ємним у сумі 5,5 млрд дол. та погіршилось на 1,8 млрд дол. у порівнянні з показниками 2017 року.

Зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг з США за 2018 рік збільшився на 9,2% (+444,3 млн дол.) і становив 5,3 млрд дол. Експорт товарів і послуг збільшився на 25,0% (+417,3 млн дол.) і склав 2,1 млрд дол. Імпорт товарів і послуг збільшився на 0,9% (+27,0 млн дол.) і становив 3,2 млрд дол. Сальдо торгівлі товарами і послугами склалося від'ємним у сумі 1,1 млрд дол. та покращилось у порівнянні з показниками 2017 року на 390,2 млн дол.

Зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг з Туреччиною за 2018 рік збільшився на 7,7% (+332,9 млн дол.) і становив 4,6 млрд дол. Експорт товарів і послуг зменшився на 6,1% (+163,7 млн дол.) і склав 2,5 млрд дол. Імпорт товарів і послуг збільшився на 30,7% (+496,6 млн дол.) і становив 2,1 млрд дол. Сальдо товарів і послуг склалося позитивним у сумі 412,5 млн дол., але погіршилось на 660,2 млн дол. відносно 2017 року.

5. Міжнародна торгівля послугами як форма міжнародної економічної діяльності України.

Міжнародна торгівля послугами – це оплачуваний обіг послуг між різними країнами світу, який створює особливу форму міжнародних економічних відносин між суб'єктами різних країн з приводу купівлі та продажу послуг та особливу форму міжнародної економічної діяльності.

В практиці міжнародних економічних відносин розрізняються поняття міжнародної і зовнішньої торгівлі послугами, а саме, під *зовнішньою торгівлею послугами* розуміється процес оплачуваного обміну послугами між суб'єктами окремо взятої країни та інших країн. Як і у випадку зовнішньої торгівлі товарами, зовнішня торгівля послугами засновується на міжнародному поділі праці, який проявляється у спеціалізації окремих країн, галузей національної економіки та підприємств у наданні певних послуг для зовнішніх ринків.

Міжнародна торгівля послугами має істотні відмінності із міжнародною торгівлею товарами:

1) мобільність суб'єктів пояснюється необхідністю встановлення прямого контакту між продавцем і покупцем із метою запобігання можливих суперечок і неузгодженості;

2) нівелювання різниці між поняттями «внутрішні» і «іноземні» послуги передбачає певну умовність їх класифікації за критерієм національної належності в умовах глобалізації світової економіки;

3) регулювання здійснюється на основі внутрішнього законодавства контрагентів, а не митними органами

Однак, незважаючи на такі відмінності, міжнародна торгівля послугами все рівно досить тісно пов'язана із торгівлею товарами, тому що перші використовуються як допоміжні при освоєнні нових товарних ринків.

Оцінювання поточного стану міжнародної торгівлі послугами, її структури або тенденцій розвитку з метою подальшого прогнозування економічних наслідків комерційних акцій з послугами, виконується за допомогою економічних показників.

До основних показників оцінки міжнародної торгівлі послугами відносять:

1) обсяг експорту послуг – обсяг наданих послуг іноземним фізичним і юридичним особам. Експорт як показник обсягів послуг та результатів інтелектуальної діяльності розраховується у вартісних одиницях за певний період часу, як правило, рік;

2) обсяг імпорту послуг – обсяг отриманих послуг від іноземних фізичних і юридичних осіб. Імпорт як показник обсягів отримання послуг розраховується у вартісних одиницях за певний період часу, найчастіше за рік;

3) зовнішньоторговельний обіг (ЗТО) послуг – це сума вартості експорту та імпорту послуг окремої країни;

4) сальдо балансу послуг – різниця між грошовими надходженнями від експорту послуг і витратами на імпорт послуг за певний проміжок часу;

5) індекс стану балансу послуг (індекс покриття експортом імпорту послуг) – відношення експорту послуг до імпорту послуг;

6) структура експорту послуг – систематизація за певними класифікаційними ознаками сукупності послуг, що експортуються. Виражається у відсотках окремого виду послуг, що експортуються, у загальному обсязі експорту послуг;

7) структура імпорту послуг – систематизація за певними класифікаційними ознаками сукупності послуг, що імпортуються. Виражається у відсотках окремого виду послуг, що імпортуються, у загальному обсязі імпорту послуг;

8) географічна структура експорту послуг – розподіл експорту послуг за країнами, регіонами призначення;

9) географічна структура імпорту послуг – розподіл імпорту послуг за країнами, регіонами походження;

10) обсяги експорту, імпорту або ЗТО на душу населення;

11) експортна квота послуг – частка експорту послуг у ВВП країни. У міжнародних зіставленнях експортна квота послуг використовується для характеристики рівня інтенсивності зовнішньої торгівлі послугами окремої країни і з метою оцінки рівня відкритості національного господарства, участі в міжнародному розподілі праці;

12) імпортна квота послуг – частка імпорту в валовому внутрішньому продукті країни, яка характеризує рівень залежності окремої країни від імпорту послуг;

13) зовнішньоторговельна квота послуг – це частка ЗТО в валовому внутрішньому продукті країни;

14) показники темпів росту, приросту (ланцюгові) обсягів експорту, імпорту, ЗТО послуг – показники, які призначені для оцінки динаміки розвитку міжнародної торгівлі послугами;

15) частка країни у світовій торгівлі послугами – показник, який призначений для оцінки участі країни у світовій торгівлі послугами, як правило, має максимальне значення в розвинутих країнах світу.

Інформаційні матеріали

На відміну від зовнішньої торгівлі товарами торговельний баланс послуг в Україні є позитивним.

Динаміка зовнішньої торгівлі послугами з деякими країнами світу (тис. дол. США)

	2000	2005	2010	2010*	2011*	2012*	2013*	2014*	2015*	2016*	2017*	2018*	2019*
Експорт													
Усього у т.ч.:	3655052,7	6443165,3	12324180,	11936316,	14180342,	14096178,	14233226,	11520850,	97366542,	98679997,	10714369,	11637950,	15628855,
Австралія	723,3	855,9	3095,1	3075,2	3842,4	3705,8	3138,7	2424,5	2140,0	3478,5	3346,0	3194,4	7708,2
Австрія	44947,7	94882,1	182837,4	182682,2	197487,7	187960,1	219138,1	197975,9	145509,8	138259,5	161617,6	197355,9	227210,4
Азербайджан	5026,8	10691,1	25328,5	24875,6	28783,5	39144,2	33816,7	32264,7	31327,9	28165,4	30706,4	28970,4	34142,2
Бельгія	70493,1	145497,0	239422,0	239378,2	327380,0	301563,5	327108,1	75809,0	52648,2	59781,6	62345,0	92958,6	110912,4
Білорусь	32472,5	47268,2	131837,7	123805,2	147645,9	114801,5	117521,0	101175,7	77072,8	89112,3	112268,8	114676,6	146263,9
Болгарія	35796,9	32307,8	30123,9	29274,5	37279,3	43513,9	46370,6	39287,6	43566,5	26912,5	19054,8	26594,3	44866,7
Греція	44051,8	69245,5	80652,7	77585,8	78911,7	71276,4	61205,0	57202,2	30331,7	27548,0	25351,6	23065,5	24811,8
Грузія	4670,3	33718,4	54134,0	51400,9	66575,6	62322,8	52083,3	53971,2	39055,9	46920,9	34682,2	36023,9	44753,1
Данія	4609,0	48550,6	87238,4	86739,4	85633,0	126899,7	148815,4	149256,3	112372,3	98376,0	121523,8	157460,3	186288,7
Естонія	3293,7	12868,1	113987,3	113725,7	165612,3	195599,6	50618,5	101392,5	114587,7	145692,5	128905,8	176080,5	202556,9
Єгипет	3693,3	14069,1	48452,4	48312,9	44215,1	42354,4	38995,9	36738,6	43596,2	39358,2	58417,6	70570,8	76637,0
Ізраїль	21225,2	40913,2	64499,8	64409,6	110435,7	125889,6	139176,7	128617,3	144458,2	168425,1	189358,7	201735,2	247493,2
Індія	33500,0	17069,9	31152,4	29969,9	34693,7	53224,8	64014,4	52373,0	45629,4	53817,9	73617,4	102011,7	122121,9
Іспанія	9688,4	20121,1	30167,6	30004,3	85811,6	68132,3	39267,1	37062,4	27619,1	45106,8	69295,0	96139,5	86694,4
Італія	35966,2	74134,0	127248,4	125911,7	119398,1	133322,0	146498,0	144755,3	133259,6	119782,9	128453,9	137856,1	135363,2
Казахстан	4489,9	21358,8	83656,1	81992,4	152992,6	184497,9	139739,2	98077,9	65698,7	81720,3	74204,5	59106,1	51879,4
Канада	7878,5	39579,9	101913,9	101441,3	139386,6	128583,0	103100,2	88301,3	70965,2	76685,2	92179,2	88438,4	103663,6
Китай	12198,9	24027,7	73869,5	73294,4	71978,6	79243,0	70317,0	45362,8	40607,9	60147,8	75388,2	106031,5	190767,9
Кіпр	68365,0	242354,1	418665,0	391783,9	406602,0	419389,5	404585,6	461136,2	251213,1	239038,5	275421,1	318176,1	357134,9
Латвія	15970,1	39794,4	31671,2	29966,5	41572,2	54254,5	67208,5	152562,3	75675,7	70978,1	73238,1	68764,6	54446,7
Литва	4954,7	12628,5	36756,7	36400,2	27926,5	31352,8	37347,2	45973,1	33709,3	35741,9	43053,9	47659,2	64522,5
Мальта	32017,1	35201,2	93137,4	83601,3	78993,5	82705,9	86526,6	109402,8	106155,3	102528,2	94236,7	119110,0	152471,8
Маршаллові Острови	274,9	5167,3	25171,7	22165,0	100232,9	212811,5	66290,2	62831,7	80611,6	28023,1	23580,7	22037,0	29513,6
Нідерланди	18470,8	73246,7	103205,0	100839,0	107919,1	136689,6	146162,0	284277,7	111769,1	145929,0	170457,2	193552,5	238799,0
Німеччина	105021,1	185809,6	337241,4	333086,0	410906,5	456462,3	681022,2	672831,2	451954,4	488444,8	538712,3	591212,1	605685,1
Норвегія	10959,1	13450,4	41258,9	40257,2	38239,3	29322,9	26554,3	22188,5	22712,2	21495,2	26771,1	34534,3	41599,1
ОАЕ	4270,8	25999,3	69402,7	68831,7	57129,5	84003,6	239862,3	221065,5	204743,6	170723,8	223327,2	256838,5	351902,2
Панама	10569,1	34045,6	168257,2	142730,0	155011,6	146221,4	147040,0	120674,3	131688,9	77921,6	51003,9	31585,6	23147,8
Польща	34126,2	62214,8	92987,2	90510,5	132432,3	140261,5	217927,2	202796,6	181917,1	220571,0	296313,2	350181,6	420859,3
Республіка Молдова	21594,8	33724,3	67099,4	65938,0	64297,0	72645,6	72729,3	59154,4	40038,9	76052,1	40624,3	46423,4	51258,1
Російська Федерація	2049074,0	2574533,2	5157055,7	5004724,9	5455626,2	5173516,5	5257698,7	3537813,3	3039844,5	3077441,8	3416366,0	3336763,4	6199759,4
Румунія	9633,0	8017,5	21636,4	21512,0	28036,7	30439,4	53182,1	50581,7	43275,3	57556,5	71524,2	93018,0	117191,0
Словаччина	8097,6	49167,3	50606,6	50593,2	49359,2	38008,0	50037,0	41422,8	26811,0	27061,1	40941,2	44557,5	58566,0
Словенія	1727,7	1960,9	5758,8	5709,4	22267,0	22610,5	34765,7	28710,6	21017,1	15316,3	19474,2	20076,2	22138,4
Великобританія	123195,8	300196,6	557828,6	544071,0	685298,0	722290,5	752944,8	660051,5	553281,6	462868,1	585141,1	573338,9	604375,9
США	122700,9	281441,0	596930,8	588814,8	709591,0	722212,3	724256,9	687444,7	666404,0	717286,7	848190,1	1011728,5	1288492,2
Таїланд	2354,1	5484,6	18255,8	18255,6	9607,9	11297,2	5979,5	19341,2	18125,1	18651,2	19429,0	19595,6	21976,9
Туреччина	38989,6	90228,7	154583,4	140485,5	156047,6	173248,7	188585,3	141797,2	163313,7	177301,1	173136,4	178177,7	197429,1
Туркменістан	15486,8	107990,6	111523,9	111420,9	153195,8	173398,5	146351,1	172941,0	262757,8	348344,3	55373,2	73170,4	23990,1
Уганда	30,8	370,5	799,1	799,1	3399,6	753,9	1432,6	1382,4	63,4	611,6	1270,8	536,0	8681,7
Угорщина	28142,1	128210,0	223874,0	223761,0	83830,6	76491,7	183444,0	98757,6	92298,2	113279,0	147163,0	199004,0	215085,7

		2	1	4			3		3	4	6		
Узбекистан	5417,6	5522,9	13578,6	11865,7	16986,5	26277,5	16119,9	10986,4	7083,9	5511,9	8999,0	16510,1	13573,3
Франція	25660,8	57394,4	123565,1	123220,6	112578,4	139777,0	139180,2	127871,1	108325,7	118523,9	117884,7	154027,1	182537,3
Чехія	7574,8	21209,6	43079,4	43030,9	50489,5	56134,2	76670,1	77017,6	64640,1	57868,0	71206,3	83713,5	102451,4
Швейцарія	47757,4	296187,9	431188,3	425719,3	817894,9	535809,2	101821,9	833281,8	770209,8	676668,1	757726,6	895379,5	985990,5
Швеція	9005,6	16506,5	44638,2	42195,5	65462,6	68181,1	77405,5	72468,2	80724,7	122505,9	93540,7	101555,2	95959,2
Японія	4397,1	5288,2	14589,7	14515,4	17511,5	16298,8	13663,9	10779,0	6981,6	6757,4	8463,9	8923,5	10322,2
Імпорт													
Усього* у т.ч.	1151042,9	2941751,8	5467233,4	5421645,1	621421,2,1	6650075,8	7523029,1	6373128,1	552302,4	5326512,7	5476148,9	6308810,2	6942150,2
Австралія	833,0	999,8	923,5	923,5	2592,8	1099,2	1166,8	2261,4	938,5	960,7	1383,1	2087,8	2135,4
Австрія	20596,7	127493,6	144049,9	144046,8	234080,6	217940,3	208686,0	147954,7	93062,1	111387,9	109079,5	98174,6	104994,7
Білорусь	10840,4	23843,4	63268,5	63223,8	80593,9	81599,4	100695,9	183685,7	80888,3	76078,9	99818,1	119511,4	133186,8
Греція	9279,4	12467,7	23898,7	23885,9	30481,8	34412,0	47842,5	42991,9	24355,2	20970,6	26693,2	29958,9	38710,2
Грузія	2249,1	11435,5	17694,4	17658,5	23440,1	19973,9	15740,8	12024,5	11767,5	24104,9	31536,5	39608,4	53806,7
Данія	2434,3	13307,3	17527,4	17366,8	46105,5	47703,6	33064,2	36254,8	32183,0	37320,0	41053,6	56464,4	75187,7
Єгипет	2928,3	18000,5	32242,0	32242,0	18863,3	17587,6	13109,1	30034,2	26352,2	27766,0	64988,9	138793,7	188686,6
Ізраїль	8450,0	18800,3	28688,0	28688,0	99601,3	98095,6	41921,0	33197,0	24168,0	19601,4	25146,4	49728,8	54690,4
Іспанія	6089,7	16379,6	17258,4	17256,4	32394,7	27996,5	32989,3	27185,9	29885,1	25698,1	26462,8	41015,7	55874,1
Італія	6232,8	19535,5	35216,5	35165,8	59907,6	44168,4	57594,2	46005,2	34762,5	31634,4	43927,6	60481,6	72158,1
Казахстан	4589,5	8915,9	22061,7	21342,1	43303,2	42759,1	29761,1	19042,0	13953,5	11888,9	18344,0	33449,9	30834,3
Китай	3750,2	7669,8	17547,3	17545,6	14710,4	26937,2	83155,0	45729,5	128428,8	96131,2	165067,6	188978,0	226768,6
Кіпр	12454,6	213540,0	817552,1	792460,3	806980,9	863086,6	1017823,5	512532,8	287749,9	250001,1	231916,4	386643,1	409220,8
Латвія	8012,0	12962,4	32004,2	31882,4	27239,3	41044,8	61461,8	85910,5	36012,3	44395,7	35735,2	39396,1	51209,2
Литва	3251,2	6720,5	16154,6	16148,1	29643,0	31627,4	32335,4	27140,5	14477,9	16050,4	19917,1	28716,9	45299,1
Люксембург	206,6	274,8	5924,0	5841,4	11023,0	9247,7	8331,6	8864,4	83332,3	5893,5	87997,5	114593,3	96983,6
Мальта	2309,8	1423,3	2306,9	2303,4	2351,9	2190,7	3510,1	88721,5	77318,7	84918,4	104169,5	143669,3	161768,6
Нідерланди	23958,2	65634,8	125069,9	124547,2	127915,6	152670,4	201131,6	129233,6	140667,5	107998,2	119433,1	136078,9	148317,6
Німеччина	69283,7	171296,5	353417,6	351664,6	432874,6	522100,5	622431,6	591345,8	538479,9	364093,4	357757,0	403032,5	491160,0
Норвегія	1723,0	6923,9	10519,6	10448,6	3197,6	3559,8	3933,6	7127,1	42184,0	24807,8	26867,3	28077,4	59811,5
ОАЕ	1932,8	10833,5	49856,2	49854,2	61820,1	86181,9	116817,2	92545,3	89306,0	102629,5	125523,8	145680,2	116996,0
Польща	17652,6	76955,2	141156,6	141091,8	142493,6	175393,9	167549,2	148370,4	98746,1	138649,8	150241,0	196129,3	242481,2
Португалія	201,2	2430,9	54086,0	54086,0	44326,8	41384,6	20668,5	11611,5	8310,9	11037,0	10099,2	20233,1	13737,5
Республіка Молдова	9677,6	15322,6	29144,0	29011,2	33832,1	36274,2	41468,3	31669,6	32150,9	26133,6	31904,4	31423,9	30242,8
Російська Федерація	182525,2	436689,3	793484,0	788167,5	949393,5	983653,7	123299,7	885789,0	653898,2	499904,0	429345,2	452824,3	303977,4
Словаччина	6173,7	17460,0	18202,6	18202,6	33578,5	27618,0	30792,4	45965,6	101750,2	109179,3	108259,9	118412,4	89330,7
Великобританія	104221,1	271345,4	598844,7	598079,9	646312,2	701976,1	106029,6	705795,5	717070,9	563136,6	487188,2	511983,6	610773,8
США	263989,6	306750,7	379419,1	375274,0	387566,1	342161,2	361568,5	511624,3	487239,7	693629,3	644963,7	461072,1	502128,1
Угорщина	14857,9	49757,3	52314,0	52266,3	100958,1	107941,2	85114,2	65382,6	50027,1	51650,5	35460,2	43472,2	58571,0
Фінляндія	1647,0	2929,7	22032,6	22032,6	46105,1	45307,6	40730,7	28310,9	21219,6	21817,6	24433,8	34072,4	31116,1
Франція	10261,8	53187,4	230178,7	230146,4	171485,8	150174,0	159944,9	119569,5	112040,2	91464,9	83948,1	122153,9	162498,7
Хорватія	963,9	1434,9	5899,1	5898,3	8848,7	10909,3	8796,5	3844,8	2847,0	4713,8	13512,6	39245,3	37087,4
Чехія	6992,1	17620,7	38578,0	38534,6	59259,7	52358,0	58424,1	45803,7	34585,1	55166,4	65211,2	56127,5	62074,9
Швейцарія	32206,6	111093,8	178581,4	178558,2	219237,6	244983,3	318605,6	343726,8	234551,5	191238,3	219134,3	227525,1	232986,9
Швеція	13492,6	90627,9	158886,7	158854,7	139709,5	134537,8	65131,1	66038,0	48329,0	47035,4	55413,2	135039,4	51518,7
Японія	8048,9	5435,6	6055,4	6055,4	7466,8	10385,8	18781,8	8600,2	14047,9	19955,5	14088,7	12699,4	14573,8

* Інформація за 2010–2013 роки наведена без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя, за 2014–2016 – також без урахування частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі послугами (1996-2019 рр.) (МЛН.ДОЛ.)

	Усього	Країни СНД	Інші краї-ни світу	Європа	Країни ЄС 28)	Азія	Африка	Америка	Австралія і Океанія	Невизначені країни
Експорт										
1996	4746,6	3474,8	1271,8	660,6	633,5	242,6	29,5	131,0	3,5	204,6
1997	4738,4	3328,7	1409,7	832,5	790,9	303,1	32,0	198,8	2,2	41,1
1998	3819,8	2346,7	1473,1	856,3	811,9	291,4	48,1	216,5	2,2	58,6
1999	3613,9	2248,0	1365,9	781,9	766,9	284,2	38,5	169,0	2,5	89,8
2000	3655,1	2136,8	1350,0	778,2	772,6	267,1	28,4	186,3	1,5	88,5
2001	3731,9	2146,9	1397,5	806,5	803,1	270,1	35,2	177,2	1,8	106,7
2002	4303,8	2421,4	1633,9	984,5	974,2	268,9	36,2	215,3	6,0	123,0
2003	4524,9	2302,7	1945,3	1199,8	1180,7	318,2	51,9	259,5	3,0	112,9
2004	5612,7	2497,3	2810,6	1653,8	1561,2	424,3	51,4	409,3	3,1	268,7
2005	6443,2	2815,5	3319,2	1870,4	1767,9	593,1	72,2	476,8	6,9	299,8
2006	7791,8	3409,9	4095,6	2360,8	2273,7	734,2	94,3	574,8	10,5	321,0
2007	9435,1	3666,3	5372,6	3154,1	2983,0	939,0	125,9	793,1	16,4	344,1
2008	12260,1	4245,5	7495,8	4176,4	4118,8	1380,5	203,1	1247,2	26,4	462,2
2009	10129,7	3826,6	5771,7	2936,1	3024,5	1162,4	164,4	1117,5	31,3	360,0
2010	12324,2	5609,6	6149,8	3298,5	3194,8	1072,2	152,9	1235,7	40,8	349,7
2010*	11936,3	5442,4	5939,0	3245,7	3123,1	1013,3	136,4	1156,7	37,2	349,6
2011*	14180,3	6041,1	7306,6	4037,8	3532,9	1108,4	154,9	1400,0	133,8	471,8
2012*	14096,2	5811,1	7304,9	3945,1	3750,2	1255,6	165,5	1427,7	230,6	280,3
2013*	14233,2	5814,9	8418,3	4883,7	4195,7	1427,0	153,0	1581,9	78,6	294,0
2014*	11520,8	4034,3	7486,5	4431,0	3991,6	1350,7	131,3	1242,8	71,5	258,9
2015*	9736,6	3544,8	6191,8	3521,4	2927,9	1120,3	145,1	1134,7	91,0	179,3
2016*	9868,0	3727,9	6140,1	3499,0	3004,9	1154,5	125,1	1132,9	37,8	190,8
2017*	10714,3	3763,9	6950,4	4019,5	3452,7	1301,9	149,3	1184,8	31,1	263,8
2018*	11637,9	3701,3	7936,6	4665,2	3979,9	1480,9	161,4	1338,2	28,3	262,6
2019*	15628,9	...	...	11610,6	4469,0	1951,3	178,6	1631,9	40,9	215,6
Імпорт										
1996	1204,5	343,8	860,7	267,7	260,6	91,4	6,3	278,7	0,2	216,4
1997	1418,3	397,0	1021,3	388,4	308,5	87,0	33,0	315,2	7,1	190,6
1998	1430,9	364,8	1066,1	465,2	380,6	67,8	6,4	321,6	1,4	203,7
1999	1113,2	234,2	879,0	341,3	323,0	76,0	5,1	285,7	1,7	169,2
2000	1151,0	213,2	937,7	400,9	376,4	68,0	6,1	290,6	1,0	171,1
2001	1147,6	230,6	916,9	391,4	378,3	67,2	5,9	304,0	0,6	147,8
2002	1194,9	292,7	898,9	414,5	394,8	65,2	8,1	243,3	0,5	167,3
2003	1465,3	333,3	1124,7	544,1	518,2	82,2	13,0	268,0	0,5	216,9
2004	2062,9	399,1	1659,5	877,7	897,8	233,3	20,6	283,4	1,1	243,4
2005	2941,8	509,3	2425,7	1220,2	1300,0	462,5	28,7	391,7	1,7	320,9
2006	3730,6	690,4	3029,0	1703,9	1797,9	534,8	50,7	396,1	1,7	341,8
2007	4995,5	799,8	4180,8	2402,1	2604,9	745,5	61,9	574,7	2,7	393,9
2008	6481,5	1058,0	5410,0	3488,9	3854,0	1156,7	87,0	570,4	4,9	102,1
2009	5186,4	787,2	4386,3	2640,2	3049,1	1038,8	43,2	450,4	7,2	206,5
2010	5467,2	939,8	4507,9	2420,9	3029,4	1223,0	45,0	571,0	8,0	240,0
2010*	5421,6	933,6	4468,5	2414,8	3000,3	1197,5	44,8	563,3	8,0	240,0
2011*	6214,2	1166,3	5025,6	2804,2	3372,1	1377,1	36,4	570,3	10,2	227,3
2012*	6650,1	1238,2	5401,0	3038,8	3641,2	1515,7	37,5	505,1	6,7	297,2
2013*	7523,0	1466,5	6056,5	3531,2	4212,0	1585,1	35,1	580,4	3,9	320,9
2014*	6373,1	1204,0	5169,1	3002,6	3148,8	920,8	44,3	694,8	3,6	503,1
2015*	5523,0	839,6	4683,4	2749,1	2750,1	850,9	39,4	609,7	1,6	432,7
2016*	5326,5	672,6	4653,9	2400,7	2421,6	888,8	40,7	773,4	1,3	549,0
2017*	5476,1	650,4	4825,7	2558,6	2532,5	1086,3	80,8	724,9	1,7	373,4
2018*	6308,8	688,5	5620,3	3238,1	3355,8	1334,7	155,8	535,5	2,5	353,7
2019*	6942,2	...	...	4096,4	3728,9	1613,3	207,9	599,9	2,9	421,8

6. Види міжнародних послуг та особливості участі України на відповідних ринках

Відповідно до класифікації Світового банку виокремлюють наступні види послуг:

- 1) факторні послуги, які пов'язані із рухом факторів виробництва;
- 2) нефакторні – мають не фінансовий характер (туристичні, транспортні, рекреаційні).

На нефакторних послугах зосереджує свою увагу СОТ, виокремлюючи понад 150 видів послуг, які класифікуються на 12 секторів:

- 1) ділові;
- 2) послуги зв'язку;
- 3) будівничі та пов'язані з ними інженерні послуги;
- 4) дистриб'юторські;
- 5) освітні;
- 6) фінансові;
- 7) туризм і подорожі;
- 8) охорона здоров'я і соціальне забезпечення;
- 9) послуги, пов'язані з охороною навколишнього середовища;
- 10) організація культурних і спортивних заходів;
- 11) транспортні;
- 12) інші послуги.

На відміну від СОТ з метою відображення операцій з торгівлі послугами у платіжному балансі країн МВФ пропонує наступну класифікую послуг:

- 1) морські перевезення;
- 2) інші види транспортних послуг;
- 3) подорожі;
- 4) інші приватні та інші офіційні послуги.

У відповідності до вищенаведених класифікацій у платіжному балансі України стаття «Послуги» складається із 3-ох компонентів:

- транспорт;
- подорожі;
- інші послуги.

Проте кожен із трьох компонентів розкладається на ряд підпунктів і зрештою у розгорнутому вигляді можна виокремити наступні 12 видів послуг:

- 1) Транспорт;
- 2) Подорожі;
- 3) “Послуги з переробки матеріальних ресурсів, що належать іншим сторонам”;
- 4) “Послуги з ремонту та технічного обслуговування, віднесені до інших категорій”;
- 5) “Будівництво”;
- 6) “Послуги в сфері страхування та пенсійного забезпечення”;
- 7) “Фінансові послуги”;
- 8) “Платежі за користування інтелектуальною власністю, що не віднесена до інших категорій”;
- 9) “Телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги”;
- 10) “Інші ділові послуги”;
- 11) “Послуги приватним особам та послуги у сфері культури та відпочинку”;
- 12) “Державні товари та послуги, що не включені до інших категорій”.

Інформаційні матеріали
Структура зовнішньої торгівлі України послугами за видами у 2019 році

Найменування послуги згідно із КЗЕП	Експорт			Імпорт			Сальдо
	тис.дол. США	у % до 2018	у % до заг. обсягу	тис.дол. США	у % до 2018	у % до заг. обсягу	
Усього1, в т.ч.	15237478,9	130,9	100,0	6527852,8	103,5	100,0	8709626,1
Послуги з переробки матеріальних рес.	1628805,7	95,9	10,7	3023,3	107,5	0,0	1625782,4
Послуги для переробки товарів з метою реалізації у внутрішній економіці	6606,6	91,3	0,4	148,3	211,7	4,9	6458,4
Послуги для переробки товарів з метою реалізації за кордоном	1622199,1	95,9	99,6	2875,0	104,8	95,1	1619324,0
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до ін.кат	235397,2	97,0	1,5	81745,2	97,1	1,3	153652,0
Транспортні послуги	9036447,1	154,4	59,3	1509466,8	103,0	23,1	7526980,4
Послуги морського транспорту	580728,8	111,0	6,4	260085,8	116,6	17,2	320643,0
Послуги річкового транспорту	к	к	к	317,5	55,1	0,0	к
Послуги повітряного транспорту	1409551,8	115,4	15,6	747930,9	107,5	49,5	661620,9
Послуги залізничного транспорту	484054,5	89,8	5,4	249184,9	88,1	16,5	234869,6
Послуги автомобільного транспорту	312659,2	102,7	3,5	148354,7	103,8	9,8	164304,6
Послуги трубопровідного транспорту	5904248,9	199,5	65,3	59702,0	75,5	4,0	5844546,9
Передача електроенергії	к	к	к	-	-	-	к
Інші допом. та додаткові трансп. посл.	258180,0	110,6	2,9	25341,2	108,3	1,7	232838,7
Послуги поштової та кур'єрської служби	51823,3	144,9	0,6	18549,8	108,1	1,2	33273,5
Послуги, пов'язані з подорожами	323712,9	108,3	2,1	1284692,5	129,7	19,7	-960979,6
Послуги з будівництва	98044,6	65,2	0,6	35616,4	61,1	0,5	62428,2
Будівництво за кордоном	69685,2	55,9	71,1	14620,8	59,6	41,1	55064,4
Будівництво у внутрішню економіку	28359,3	110,9	28,9	20995,6	62,3	58,9	7363,8
Послуги зі страхування	75430,1	167,5	0,5	87141,3	111,1	1,3	-11711,2
Послуги, пов'язані з фінансовою діял.	130803,3	121,6	0,9	462659,9	97,0	7,1	-331856,7
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власн.	53043,9	123,9	0,3	544891,5	110,5	8,3	-491847,5
Послуги франшизи та використання торгової марки	5517,4	44,2	10,4	216650,1	103,1	39,8	-211132,7
Послуги, пов'язані з ліцензійною діял.	33450,0	146,1	63,1	227564,4	108,0	41,8	-194114,5
Послуги, пов'язані з патентною діяльн.	9408,6	363,8	17,7	520,2	39,4	0,1	8888,5
Інші роялті	4667,9	96,8	8,8	100156,8	140,9	18,4	-95488,9
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	2433067,2	115,0	16,0	495761,8	105,0	7,6	1937305,4
Телекомунікаційні послуги	110603,7	70,1	4,5	94437,4	83,9	19,0	16166,4
Комп'ютерні послуги	1926996,0	118,0	79,2	275349,3	109,4	55,5	1651646,7
Інформаційні послуги	395467,5	122,0	16,3	125975,2	116,5	25,4	269492,3
Ділові послуги	1198824,2	113,0	7,9	1289601,6	93,0	19,8	-90777,4
Послуги дослідження та розробки	132235,8	114,8	11,0	17203,7	112,4	1,3	115032,1
Професійні та консалтингові послуги	554266,2	113,1	46,2	512018,6	101,6	39,7	42247,6
Наукові та технічні послуги	275465,7	127,3	23,0	125320,3	120,1	9,7	150145,4
Послуги з обробки та усунення забруднення навколишнього середовища	130,5	358,1	0,0	86967,1	48,1	6,7	-86836,6
Послуги сільського господарства та послуги видобутку	31652,6	124,6	2,6	112263,9	97,1	8,7	-80611,3
Послуги операційного лізингу	37508,1	102,1	3,1	343410,8	86,6	26,6	-305902,6

Послуги, пов'язані з торгівлею, та посередницькі послуги	73344,2	78,9	6,1	24567,8	91,7	1,9	48776,4
Інші ділові послуги	94221,2	112,2	7,9	67849,4	153,0	5,3	26371,7
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	16191,0	84,6	0,1	8279,6	69,4	0,1	7911,4
Аудіовізуальні та пов'язані з ними посл.	12392,0	79,1	76,5	5182,1	71,9	62,6	7209,9
Культурні та рекреаційні послуги	1167,8	124,7	7,2	1694,1	63,7	20,5	-526,3
Інші особисті послуги	2631,3	103,6	16,3	1403,3	67,9	16,9	1227,9
Державні та урядові послуги	7711,7	147,7	0,1	724973,0	92,0	11,1	-717261,3

Структура зовнішньої торгівлі послугами за видами у I півріччі 2020 року

Найменування послуги згідно із КЗЕП	Експорт			Імпорт			Сальдо
	тис.дол. США	у % до I півр. 2019	у % до заг. обсягу,	тис.дол. США	у % до I півр. 2019	у % до заг.обсягу,	
Усього	5370853,4	88,4	100,0	2359169,4	74,3	100,0	3011684,0
у тому числі							
Послуги з переробки матер. ресурс	671660,3	80,8	12,5	1751,4	108,7	0,1	669908,9
Послуги для переробки товарів з метою реалізації у внутрішній ек.	4140,2	121,0	0,6	41,6	63,1	2,4	4098,6
Послуги для переробки товарів з метою реалізації за кордоном	667520,1	80,6	99,4	1709,8	110,6	97,6	665810,2
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не відн. до ін.	121508,0	96,7	2,3	26967,9	68,6	1,1	94540,2
Транспортні послуги	2337894,3	77,5	43,5	487466,9	70,1	20,7	1850427,3
Послуги морського транспорту	289100,9	106,6	12,4	147313,2	109,4	30,2	141787,7
Послуги річкового транспорту	12876,8	87,8	0,6	251,3	87,0	0,1	12625,5
Послуги повітряного транспорту	388389,9	61,3	16,6	155038,7	48,6	31,8	233351,2
Послуги залізничного транспорту	192752,2	76,8	8,2	89510,9	69,9	18,4	103241,4
Послуги автомобільного трансп	147688,7	92,8	6,3	70132,1	104,6	14,4	77556,6
Послуги трубопровідного трансп	1145406,8	74,4	49,0	-	-	-	1145406,8
Інші допоміжні та дод. трансп посл	137390,7	111,6	5,9	11682,8	90,2	2,4	125707,9
Послуги поштової та кур'єрської сл	24288,2	113,1	1,0	13533,4	143,2	2,8	10754,9
Послуги, пов'язані з подорожами	128020,1	93,5	2,4	232160,2	42,6	9,8	-104140,0
Послуги з будівництва	34632,1	55,8	0,6	14110,9	77,8	0,6	20521,2
Будівництво за кордоном	26772,5	75,6	77,3	9974,4	192,6	70,7	16798,2
Будівництво у внутрішню економіку	7859,6	29,5	22,7	4136,5	31,9	29,3	3723,1
Послуги зі страхування	23518,7	121,0	0,4	64023,3	138,7	2,7	-40504,6
Послуги, пов'язані з фін. діяльністю	47226,4	77,0	0,9	233267,8	92,1	9,9	-186041,4
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтел. власності	37540,0	153,3	0,7	229664,4	92,7	9,7	-192124,3
Послуги франшизи та використання торгової марки	3573,0	169,9	9,5	79623,1	75,9	34,7	-76050,0
Послуги, пов'язані з ліц. діяльн	13407,4	69,9	35,7	120162,8	119,1	52,3	-106755,4
Послуги, пов'язані з патентною діял	17986,0	1446,6	47,9	264,4	75,3	0,1	17721,6
Інші роялті	2573,6	130,4	6,9	29614,1	71,1	12,9	-27040,5
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформ. послуги	1401959,8	116,6	26,1	240571,6	106,0	10,2	1161388,2
Телекомунікаційні послуги	41093,6	70,8	2,9	41124,8	101,1	17,1	-31,3
Комп'ютерні послуги	1049436,9	109,9	74,9	133687,4	99,7	55,6	915749,6
Інформаційні послуги	311429,3	164,0	22,2	65759,4	126,1	27,3	245669,9
Ділові послуги	555266,9	95,3	10,3	464872,2	71,7	19,7	90394,6
Послуги дослідження та розробки	61467,8	109,4	11,1	11883,9	165,2	2,6	49583,9
Професійні та консалтингові посл	280115,4	105,2	50,4	236506,8	96,1	50,9	43608,7
Наукові та технічні послуги	124851,3	92,5	22,5	55394,7	92,3	11,9	69456,6

Послуги з обробки та усунення забруднення навколишнього серед	278,5	–	0,1	15501,6	51,0	3,3	-15223,1
Послуги сільського господарства та послуги видобутку	4299,9	29,1	0,8	17896,7	25,2	3,8	-13596,8
Послуги операційного лізингу	20652,8	107,8	3,7	89016,2	47,4	19,1	-68363,4
Послуги, пов'язані з торгівлею, та посередницькі послуги	15047,1	33,8	2,7	11217,0	88,2	2,4	3830,1
Інші ділові послуги	48554,0	104,0	8,7	27455,4	82,7	5,9	21098,6
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	6923,2	67,1	0,1	4814,3	121,4	0,2	2109,0
Аудіовізуальні та пов'язані послуги	4320,7	54,4	62,4	2308,4	184,1	47,9	2012,4
Культурні та рекреаційні послуги	725,4	80,4	10,5	1837,0	90,9	38,2	-1111,6
Інші особисті послуги	1877,1	128,3	27,1	668,9	96,8	13,9	1208,2
Державні та урядові послуги	4703,6	196,1	0,1	359498,6	80,4	15,2	-354795,0

Контрольні запитання

1. Визначте основні факторні передумови участі України в міжнародній торгівлі.
2. Наведіть класифікацію міжнародної торгівлі товарами.
3. Які зміни відбулися в товарній та географічній структурі міжнародної торгівлі за останнє десятиріччя?
4. Поясніть, чому сучасна зовнішньоекономічна сфера України має ознаки "голландської хвороби" та вкажіть на можливі її наслідки.
5. У чому полягає сутність міжнародної торгівлі послугами?
6. Які фактори сприяють динамічному розвитку міжнародної торгівлі послугами?
7. Наведіть класифікацію міжнародних послуг.
8. Як впливає науково-технічний прогрес на розвиток світового ринку послуг?
9. Визначте особливості сучасного розвитку міжнародного ринку послуг.
10. Охарактеризуйте характер та ступінь розвитку ринку послуг в Україні.

Тема 4. Україна в процесах міжнародної міграції капіталу і грошей. Кредитування та фінансування в МЕД України.

1. Особливості сучасного процесу міжнародного інвестування та участь України в ньому.
2. Залучення іноземних інвестицій в Україну: особливості та проблеми.
3. Міжнародні валютно-фінансові відносини України.
4. Ризики високої зовнішньої заборгованості України та шляхи вирішення проблеми.

1. Особливості сучасного процесу міжнародного інвестування та участь України в ньому

Міжнародні інвестиції – це переміщення капіталу з одних країн до інших з метою отримання прибутку, вирішення певних економічних завдань. Згідно класифікації МВФ, міжнародні інвестиції поділяються на:

1) прями інвестиції; 2) портфельні інвестиції; 3) фінансові деривативи (окрім резервів) і опціони робітників на акції; 4) інші інвестиції; 5) резервні активи.

Пряма іноземна інвестиція – це категорія транскордонного інвестування, за якої резидент певної економіки встановлює контроль або значний ступінь впливу на менеджмент підприємства, що знаходиться в іншій економіці; це закордонні інвестиції, розміром у понад як 10 відсотків статутного капіталу, що дає зацікавленій стороні право на управління підприємством.

Особливості прямих іноземних інвестицій:

- 1) ПІІ – це вкладення в іноземні об'єкти економічної діяльності з метою їх контролю;
- 2) за своїм змістом ПІІ – це реальні капіталовкладення в економічні об'єкти (підприємства, обладнання, землю, технології, та ін.), що створюють матеріальну базу для переміщення бізнесу за національні кордони;
- 3) пряме іноземне інвестування – це організація інвестором (експортером капіталу) виробничої, підприємницької діяльності в приймаючій країні, що супроводжується встановленням контролю над економічним об'єктом іноземним інвестором.

Серед показників кількісної оцінки ПІІ відокремлюють такі:

- сума щорічних надходжень ПІІ. На цей показник можуть впливати багато факторів, в т.ч. термін здійснення інвестицій (короткостроковий, середньостроковий, довгостроковий); способи фінансування ПІІ; циклічний характер розвитку ринкової економіки, який безпосередньо обумовлює не тільки суму приросту іноземних інвестицій, але і їх темпи. Під впливом цих факторів відбувається збільшення або зниження суми щорічного приросту іноземних інвестицій;

- накопичена сума інвестицій в світовій економіці у цілому або в окремих приймаючих країнах. Як свідчать дані, обсяг накопичених ПІІ в світовій економіці помітно зростає;

- інвестиційна позиція – статистичний показник, що відображає на певний час співвідношення між фінансовими активами резидентів певної економіки та обов'язками цих резидентів нерезидентам. За цим показником країни виступають або в якості чистих імпортерів прямих інвестицій, або в якості чистих експортерів прямих інвестицій. Зокрема, розвинуті країни в своїй більшості – це чисті експортери прямих інвестицій. У більшості країн, що розвиваються, – зворотна картина..

Зростання обсягів прямих іноземних інвестицій обумовлюється різними факторами, серед яких необхідно виділити наступні:

- 1) зростання ступеню виробничо-технологічної (разом із фінансовоекономічною) взаємозалежності національних економік;

- 2) розширення географії іноземного прямого інвестування, тобто збільшення кількості країн-донорів реального капіталу, у тому числі країн, що розвиваються;

- 3) швидке зростання кількості ТНК, які можуть ефективно функціонувати, лише проводячи широку міжнародну інвестиційну експансію, транснаціоналізацію своєї підприємницької діяльності.

- 4) удосконалення системи законодавства, пов'язане з регулюванням процесу прямого іноземного інвестування.

Портфельні інвестиції - це транскордонні трансакції, які передбачають купівлю боргових цінних паперів та акцій, які не входять до категорії ПІІ або до резервних активів.

Метою портфельного інвестування є не участь в управлінні підприємством, а одержання прибутку у вигляді дивідендів, відсотків, а також у вигляді спреда (різниці між ринковою і номінальною вартістю цінних паперів).

Світова статистика свідчить про значні і зростаючі масштаби портфельних іноземних інвестицій. Особливо значні обсяги таких інвестицій припадають на розвинуті країни, зокрема, США. Аналіз даних свідчить про великі обсяги як іноземних портфельних інвестицій в США, так і американських портфельних інвестицій за кордон. Причому ці обсяги щороку помітно зростають.

Зростання обсягів міжнародних портфельних інвестицій обумовлюються наступними причинами:

- лібералізація та дерегуляція фінансових ринків;
- намагання інституційних інвесторів знизити ризики шляхом міжнародної диверсифікації портфеля;
- виникнення додаткових джерел фінансування внаслідок збільшення обсягу ринку євровалют та національних грошових ринків;
- значна перебудова та модернізація роботи провідних фондових бірж світу;
- зростання обсягу необхідної для інвесторів інформації про зарубіжні ринки цінних паперів;
- формування та швидкий розвиток нової категорії інвесторів – інституціональних на протигагу індивідуальним, або роздрібним інвесторам.

У світі нараховується понад 70 тисяч різних інвестиційних фондів (у тому числі пенсійні, хеджфонди, взаємні, пайові, трастові, будівельні, поштові товариства і т. ін.);

- зростання обсягів та потоків міжнародного переміщення капіталу, у тому числі портфельних інвестицій, що обумовлено формуванням і швидким розвитком дійсно міжнародних ринків капіталу – євровалютних і офшорних фінансових центрів. Вони характеризуються двома головними особливостями: є позанаціональними, по суті, неконтрольованими урядами країн їх розміщення; стрімко розвиваються.

- широке розгортання та використання системи сек'юритизації (процес переміщення фінансових активів від одного суб'єкта до іншого, з однієї країни в іншу за допомогою цінних паперів і інших фінансових інструментів).

Використання фінансових інструментів, цінних паперів як засобу переміщення фінансових активів має тривалу історію, але найбільше поширення дістало з 80-х р. ХХ ст. Це багато в чому можна пояснити зростанням ступеня економічних, кредитних, інвестиційних, валютних ризиків у сучасній ринковій економіці; кризою платоспроможності багатьох країн, що позначилася в хронічній незбалансованості, хронічних глобальних дефіцитах платіжних балансів, у стрімкому зростанні зовнішньої заборгованості світового співтовариства; зростанням кількості «поганих позик», «поганих боргів», дефолтів.

2. Залучення іноземних інвестицій в Україну: особливості та проблеми

Приплив та відплив прямих і портфельних інвестицій в Україні відстежуються, обліковуються і публікуються Національним банком України відповідно до вимог МВФ. Відображаються показники припливу і відпливу прямих і портфельних інвестицій в міжнародних інвестиційних активах і зобов'язаннях України, за формами інвестицій (активи, резервні активи, прямі інвестиції за кордон, портфельні інвестиції, інші інвестиційні активи, торгові кредити, кредити, валюта та депозити, інші активи, пасиви, прямі інвестиції в Україну, портфельні інвестиції, інші інвестиційні зобов'язання, торгові кредити, кредити, валюта та депозити, інші зобов'язання, сальдо (чиста міжнародна інвестиційна позиція).

Зростанню припливу ПІІ в Україну сприяють різні фактори, серед яких:

- 1) унікальне географічне положення України. Україна виступає в якості ланки, що встановлює і підтримує зв'язок між країнами, національними і регіональними ринками, як певний геопосередник у здійсненні економічних процесів, міжнародного руху капіталу, робочої сили, зовнішньоторговельних зв'язків;

- 2) наявність в країні значних ресурсів, в т.ч. сировинних, промислових, науково-технічних, інноваційних, інфраструктурних (міжнародних морських,

авіаційних, залізничних транспортних систем; нафто-, газо-, водопровідних систем), кадрових;

3) входження України до міжнародних організацій, в т.ч. до Світової організації торгівлі, Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Міжнародної організації праці, Міжнародного центру з урегулювання інвестиційних спорів;

4) визнання України як повноправного суб'єкта світової економіки. Про це свідчить факт включення України до різних міжнародних досліджень, звітів, рейтингів (рейтингу глобалізації, рейтингу економічної свободи, рейтингу глобальної конкурентоспроможності, рейтингу з умов ведення бізнесу і т.д.);

5) державна політика зі стимулювання іноземних інвестицій, яка складається з надання податкових пільг, створення спеціальних економічних зон, створення системи гарантій (неможливість 100 націоналізації і примусового вилучення інвестицій), інформаційне забезпечення, введення системи страхування.

Фактори, які стримують і навіть заважають іноземному інвестуванню в Україну:

- 1) погіршення позицій України в системі міжнародних рейтингів;
- 2) труднощі, пов'язані з виходом з економічної кризи;
- 3) недосконале законодавство України, в т.ч. пов'язане з регулюванням іноземного інвестування.

Експерти вважають, щоб покращилася інвестиційна привабливість в Україні мають бути проведені реформи, які включали б: заходи, спрямовані на забезпечення стабільності і прозорості в правовій і судовій системах, на подолання корупції на всіх рівнях влади; заходи з регулювання і лібералізації підприємницької діяльності, активний і комплексний розвиток українського ринку цінних паперів, створення умов для розвитку сучасних фондових інструментів, біржової і депозитарної інфраструктури і т.д.

Наслідком впливу негативних факторів є, з одного боку, скорочення обсягів і темпів припливу нових іноземних інвестицій, з іншого – відплив з України іноземних інвестицій, які раніше були вкладені в українську економіку.

Інвестиційна привабливість української економіки для іноземних економічних суб'єктів зберігається. Це підтверджується зростаючими масштабами загальної накопиченої суми прямих іноземних інвестицій, які функціонують в економіці країни.

Географічна та галузева структури прямого іноземного інвестування української економіки. В Україні виявляється значна географічна диверсифікація. В Україну надходять інвестиції з більше ніж 50 країн світу, але на частку 13 країн світу припадає 90 % усіх ПІІ в Україні. Аналіз даних виявляє значну характерну рису географічної структури ПІІ в Україні: велика частка офшорних зон в цій структурі. Зокрема, на частку двох таких зон припадає майже 25 % накопиченої суми іноземних інвестицій, в т.ч. на частку Кіпру – 21,5 %, Британських Віргінських островів – 3,4 %. Значною мірою це

пояснюється тим, що офшорні зони (перш за все Кіпр) виступають в якості певних перевалочних пунктів, посередників в переміщенні іноземних інвестицій із різних країн в Україну. При цьому, значна сума таких переміщень припадає на фінансові кошти, які переводилися і переводяться українськими компаніями на Кіпр. Хоча Кіпр відмовляється від свого офшорного статусу (як однієї з умов входження до ЄС), але ставки кіпрських податків все одно вважаються одними з найнижчих в світі. Саме цим продовжують користуватися українські компанії, мінімізуючи податки за допомогою кіпрських офшорів.

Разом з тим, скорочується частка розвинутих країн в загальній сумі іноземних інвестицій в Україні. Хоча абсолютна сума прямих інвестицій з цих країн зростає. Певною мірою така тенденція пояснюється збільшенням кількості країн, що здійснюють пряме інвестування української економіки. Відплив інвестицій спостерігається під впливом загострення економічних криз, погіршення політичного стану в країні.

Галузева структура прямих іноземних інвестицій в Україні.

Найбільш привабливими для іноземних інвесторів в Україні є харчова промисловість (15,7 %), торгівля (15,6 %), машинобудування і металообробка (13,4 %), фінансова діяльність (8,5 %), транспорт (7,6 %), операції з нерухомістю (4,6 %); на інші галузі припадає трохи більше 30 %.

Портфельне інвестування в Україні здійснюється відносно недавно, а перша офіційна статистика щодо обсягів портфельних інвестицій в Україну з'явилася лише в 2000 р. Іноземні портфельні інвестиції до України зростали майже весь час: спад був помітний лише в 2001 р. і в кризові 2008-2009 рр.

На світових фондових біржах проводяться угоди з IPO на суму більше 250 млрд. дол. На Україну з цієї суми припадає менше 0,1%. Це обумовлено наступними факторами:

1) український бізнес все ще не готовий відкривати реальних власників і надавати повну фінансову інформацію.

2) українські компанії демонструють недостатньо глибоке розуміння процесу і важливих питань, що пов'язані з IPO. Крім того, зростанню обсягів IPO заважають і інші фактори, в тому числі: невеликі розміри українського ринку, проблеми управління багатьох компаній, невеликий інтерес західних інвесторів до українського ринку, фактори юридичного плану.

Українські прямі і портфельні інвестиції за кордоном Україна є важливим об'єктом вкладення іноземного капіталу. Разом з тим, Україна починає виходити на світові ринки капіталу у якості експортера. Причому з усіх форм експорту капіталу економічні суб'єкти України віддають перевагу виводу капіталу в формі прямих інвестицій. Про це наочно свідчать зростаючі темпи накопичення українських прямих інвестицій за кордоном і незначні обсяги портфельних інвестицій.

Аналіз відпливу інвестицій з України за кордон виявляє важливі особливості:

1) Україна, незважаючи на значне зростання відпливу прямих інвестицій за кордон, залишається чистим імпортером капіталу. Хоча прослідковується

певна тенденція до скорочення розриву між прямими інвестиціями в українську економіку і українськими прямими інвестиціями за кордон.

2) українські прямі інвестиції за кордоном характеризуються високим ступенем географічної концентрації.

Інформаційні матеріали

За даними Держстату, протягом 2015 року до України надійшло 4,3 млрд дол. прямих інвестицій. У 2016 році обсяг інвестицій збільшився майже на 2% до 4,4 млрд дол. У 2017 році потік прямих інвестицій в Україну впав на 43% і становив трохи більше ніж 2,5 млрд дол. У 2018 році ситуація трохи поліпшилася та інвестиції зросли на 14,3% до майже 2,9 млрд дол. Протягом 2019 року кількість вкладених в Україну грошей знизилась на 11,8% і становила 2,5 млрд дол.

До трійки держав, з яких в Україну надходили найбільші обсяги інвестицій за останні чотири роки, належать Кіпр, Російська Федерація та Нідерланди.

З Кіпру у 2015 році надійшло 0,6 млрд дол., але 2016 року надходження скоротились на 30% і становили трохи більше ніж 0,4 млрд дол. У 2017 році інвестиції з Кіпру зросли на 17%, але за рік знову скоротились майже на 5% і становили майже 0,5 млрд дол. У 2019 році з кіпрських офшорів до України надійшов майже 1 млрд дол. інвестицій.

РФ у 2015 році вклала в Україну майже 1,7 млрд дол. і протягом 2016 року надходження збільшилися на 0,5%. З 2017 року інвестиції з РФ зменшувалися з кожним роком: спочатку на 64% (0,4 млрд дол.), у 2018 році – на 18% (0,2 млрд дол.) і у 2019 році – впали на 60% (0,2 млрд дол.).

Нідерланди у 2015 році вклали в економіку України 0,8 млрд дол., а 2016 року надходження скоротились на 68% (0,3 млрд дол.). У 2017 році притік інвестицій зріс майже на 10%, а у 2018 – підскочив на 240% і в грошовому еквіваленті становив майже 1 млрд дол. У 2019 році ситуація різко змінилась і кількість інвестованих в Україну грошей скоротилась на 68% до 0,3 млрд дол.

Найбільші інвестиції надійшли в промисловість, сектори фінансів та страхування, операції з нерухомістю, торгівлю, ремонт авто- та мототранспорту та ІТ-галузь.

У 2015 році найбільше грошей було вкладено в розвиток фінансів та страхування (2,7 млрд дол.). Друге місце за кількістю фінансових вливань посіла ІТ-галузь (0,5 млрд дол.). В оптову та роздрібну торгівлю було вкладено понад 0,3 млрд дол. Трохи менше коштів надійшло в розвиток промисловості. В операції з нерухомістю інвестовано 0,1 млрд дол.

У 2016 році у всіх цих галузях збільшилась кількість інвестицій, зокрема, у промисловість – на 80%.

2017 року відбувся значний відтік інвестицій із фінансового сектору (-54,4%) до 1,3 млрд дол. та сфери торгівлі (-66%) – менше не менше ніж 0,2 млрд. дол.

У 2018 році фінансова сфера втратила ще 6% інвестицій, які протягом року становили 1,2 млрд дол., промисловість – 0,3 млрд дол. (-42%), ІТ-галузь – 0,1 млрд дол. (-22%). При цьому операції з нерухомістю зросли на 244% та отримали 0,4 млрд дол. фінансових вливань. На 236% збільшилися інвестиції в торгівлю та ремонт авто, які становили 0,6 млрд дол.

У 2019 році інвестиції у сферу фінансових послуг просіли майже на чверть, але вдвічі збільшились капіталовкладення у промисловість. У нерухомість почали вкладати на 46% менше (0,2 млрд дол.), а торгівля та ремонт авто отримали на 65% менше інвестицій, ніж попереднього року, повернувшись на позиції 2017 року (0,2 млрд дол.).

Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну у вигляді акціонерного капіталу на 1 липня 2019 року становив 33,724 млрд грн, що на 0,84 млрд грн, або на 2,6%, перевищує показник на початок року.

Так, у географічному розрізі найбільший приріст прямих іноземних інвестицій зафіксовано: з Кіпру – 388,8 млн дол. (до 9,92 млрд дол.), з Нідерландів – 295,1 млн дол. (до 7,41 млрд дол.), із РФ – 145,5 млн дол. (до 0,74 млрд дол.) і Швейцарії – 100,3 млн дол. (до 1,65 млрд дол.).

Водночас відзначається різке зменшення інвестицій із Угорщини - на 250,6 млн дол. (до 0,31 млрд дол.).

У галузевому розрізі найбільше зростання іноземних інвестицій зафіксоване: у фінансовій та страховій діяльності (318,5 млн дол.), добувній та переробній промисловості (відповідно 184,9 млн дол. і 176,4 млн дол.), оптовій та роздрібній торгівлі – 113,8 млн дол., операціях із нерухомістю (122,6 млн дол.), а також професійній, науковій і технічній діяльності (128,4 млн дол.).

Водночас у діяльності в сфері адміністративного та допоміжного обслуговування відбулося зменшення таких інвестицій на 270,4 млн дол.

З травня 2020 року спостерігається різке падіння темпів зростання іноземних інвестицій, що спричинене в т.ч. світовою пандемією.

3. Міжнародні валютно-фінансові відносини України.

Міжнародні валютно-фінансові відносини – сукупність відносин між суб'єктами різної національної приналежності на світовому фінансовому ринку, до складу якого належать: міжнародні валютні ринки та міжнародні ринки капіталів, які у свою чергу складаються з міжнародних ринків титулів власності (фондових ринків) та міжнародних ринків боргових зобов'язань (об'єднують ринки кредитів та боргових цінних паперів). Міжнародні ринки боргових цінних паперів та міжнародні ринки титулів власності є складовими міжнародного ринку цінних паперів, на якому перерозподіляються сек'юритизовані міжнародні портфельні та прямі інвестиції.

Рівні та учасники міжнародних валютно-фінансових відносин

Валютно-фінансові відносини здійснюються на таких основних рівнях, що пов'язані між собою: національному та міжнародному (регіональному та світовому).

Національні валютно-фінансові відносини тісно пов'язані зі світовими. Зв'язок світових валютно-фінансових відносин із національними здійснюється через національні банки, що обслуговують та регулюють ці відносини і виявляється в міждержавному валютно-фінансовому регулюванні та координуванні політик країн.

Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» №959-ХІІ від 16.04.1991 р. (Стаття 3) визначає такі види зовнішньоекономічної діяльності, що передбачають здійснення валютно-фінансових операцій:

- надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України страхових, брокерських, облікових, аудиторських та інших послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності, надання вищезазначених послуг іноземними суб'єктами господарської діяльності суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності України;
- міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами;
- кредитні та розрахункові операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;
- створення спільних підприємств різних видів і форм, проведення спільних господарських операцій та спільне володіння майном як на території України, так і за її межами;
- створення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності банківських, кредитних та страхових установ за межами України, а також створення іноземними суб'єктами господарської діяльності зазначених установ на території України;
- орендні, в тому числі лізингові, операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;
- операції по придбанню, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах та на міжбанківському валютному ринку.

Всі валютно-фінансові операції можна об'єднати у дві групи:

- валютні операції, до яких належать операції з монетарним золотом та спеціальними правами запозичення та операції з валютою та валютними депозитами;

- фінансові операції, зокрема: операції з акціонерними та неакціонерними цінними паперами, кредитні операції, операції страхування та інші оплатні операції (лізинг, факторинг, франчайзинг).

З часу набуття незалежності Україна як суб'єкт публічного права стала учасником міжнародних валютно-фінансових відносин, що практично виражається у приєднанні до міжнародних угод, а також в діяльності на валютному ринку, ринках цінних паперів та позикового капіталу. Діяльність України на міжнародних валютних ринках сьогодні носить обмежений характер, що спричинено частковою конвертованістю національної валюти. Дії Національного банку спрямовані на підтримання курсу національної валюти шляхом використання обмежень на торгівлю національною валютою.

На міжнародному рівні регулювання валютно-фінансових відносин здійснюється низкою міжнародних валютно-фінансових організацій, до яких належать такі: Міжнародний валютний фонд (МВФ); Банк міжнародних розрахунків (БМР); Група Світового банку, до якої входять Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР); Міжнародна асоціація розвитку (МАР); Міжнародна агенція з інвестиційних гарантій (МАІГ), а також регіональні банки розвитку, наприклад Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), валютно-кредитні й фінансові організації ЄС тощо. Правові основи здійснення валютно-фінансових відносин на міжнародному рівні закріплені у відповідних міжнародних угодах та інших документах.

В цілому протягом останніх років валютний ринок України характеризувався нестабільністю, що проявилась у стрімкій девальвації національної валюти 2014=2015 рр. по відношенню до провідних іноземних валют (зокрема, долара США та євро).

До основних факторів тут можна віднести:

- скорочення експортних надходжень на тлі падіння світових цін на сировинні товари; -торговельні обмеження з боку Росії;
- девальвації валют країн – торгових партнерів (зокрема російського рубля); -посилення політичної невизначеності;
- нерівномірність бюджетних виплат;
- ситуативні чинники.

Разом із тим, у довгостроковій ретроспективі основним фактором, що призвів до поступового знецінення національної валюти став дефіцит платіжного балансу України, починаючи із 2008 р. (за виключенням 2010 р., 2013 р. і 2015 р.), який сприяв виведенню іноземної валюти за кордон. У свою чергу, таку тенденцію, насамперед, сформувало від'ємне сальдо рахунку поточних операцій за весь досліджуваний період, що було сформоване перш за все дефіцитом зовнішньої торгівлі товарами (починаючи із 2005 р.).

Україна в контексті міжнародних валютних та грошово-кредитних операцій здійснює співпрацю із такими основними фінансовими організаціями як:

1. Світовий банк – багатостороння кредитна установа, яка об'єднує п'ять інституцій, діяльність яких спрямована на підвищення рівня життя у країнах, що розвиваються, шляхом надання кредитів, гарантій та аналітичних і консультативних послуг.

В Групу Світового банку входять:

- Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР);
- Міжнародна асоціація розвитку (МАР);
- Міжнародна фінансова корпорація (МФК);
- Багатостороннє агентство по гарантуванню інвестицій (БАГІ);
- Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів (МЦВІС).

Представництво України в Раді керуючих Світового банку забезпечується відповідно до Указу Президента України від 19.12.2005 № 1809/2005, згідно з яким керуючим від України - членом Ради керуючих Світового банку є Перший віце-прем'єр-міністр України – Міністр економічного розвитку і торгівлі України, а заступником керуючого від України - членом Ради керуючих Світового банку є заступник Міністра економічного розвитку і торгівлі України.

У вересні 1992 р. Україна стала членом МБРР та інших організацій групи Світового банку відповідно до Закону України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» від 03.06.1992 № 2402-ХІІ. Членом МАР Україна стала у травні 2004 року. За весь період співпраці Україна одержала від Світового банку кредитів на суму більше 1,5 млрд. дол. на пільгових умовах на період до 17 років із відтермінуванням виплати процентів за кредит та за пільговою ставкою близько 7 %.

Наприкінці березня 2014 року Світовий банк запропонував для України перелік реформ для серії позик на політику розвитку фінансового сектору, який складається з наступного:

- проведення діагностики банків України;
- заходи щодо посилення фінансової спроможності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;
- питання регулювання / нагляду в банківському секторі.

2. Міжнародний валютний фонд (МВФ) - міждержавна валютно-фінансова організація, яка має статус спеціалізованого закладу ООН, до її складу входять 187 країн. Україна є членом МВФ із 1992 року. Наразі МВФ є одним із головних фінансових партнерів України.

Співпраця з Міжнародним валютним фондом на сучасному етапі відкриває можливості для залучення фінансування від інших міжнародних фінансових установ (Світовий банк, ЄБРР, ЄІБ та інші) та урядів інших держав, в тому числі США, ЄС, Німеччини, Канади, Японії тощо.

3. Європейський банк реконструкції та розвитку – міжнародна фінансова організація, діяльність якої спрямована на фінансування економічних реформ у країнах Східної Європи з метою їх переходу до ринкової економіки. Україна є членом ЄБРР з 13.08.1992 р. ЄБРР є найбільшим фінансовим інвестором в Україні.

4. Європейський інвестиційний банк. Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) створено у 1957 році. На сьогодні акціонерами ЄІБ є 28 країн-членів Європейського союзу. Європейський інвестиційний банк здійснює не тільки кредитну діяльність, але й виступає найбільшим позичальником грошових ресурсів на міжнародних фінансових ринках капіталу.

4. Ризики високої зовнішньої заборгованості України та шляхи вирішення проблеми

Найважливішою основою існування та розвитку економіки будьякої країни є забезпеченість фінансовими ресурсами в достатній мірі та висока ефективність їх використання. Державний борг виникає в результаті перевищення державних витрат над доходами, що створює дефіцит бюджету і потребує додаткових фінансів для існування та економічного розвитку країни.

Види боргу в залежності від суб'єктів, що здійснюють запозичення:

- державний (суспільний) (public debt) – борг уряду, національного банку, субсуверенних (федеральних органів влади, земель), регіональних, місцевих органів влади, державних підприємств (знаходяться у державній власності та контролюються державою);

- приватний (комерційний) (private debt) – борг підприємств, корпорацій, банків, фінансових установ та борг населення (домогосподарств).

Державний борг – це сума існуючих боргових зобов'язань країни перед кредиторами та нарахованих за ними відсотків, які оформлені відповідно до чинного законодавства країни.

Державний борг за резидентністю кредитора поділяється на:

- внутрішній борг, що підлягає сплаті національним кредиторам (резидентам країни);

- зовнішній борг, що підлягає сплаті іноземним кредиторам (нерезидентам).

Слід відрізнити *валовий зовнішній борг* від *державного зовнішнього боргу*. Валовий зовнішній борг містить в собі як державний зовнішній борг (уряду та Нацбанку), так і недержавний (банків, національних та акціонерних компаній тощо).

Валовий зовнішній борг (скор. ВЗБ) станом на певну дату являє собою загальний обсяг заборгованості за всіма існуючими зобов'язаннями, що мають сплачені боржниками, та які є зобов'язаннями резидентів економіки країни перед нерезидентами. Інакше кажучи, це є загальна заборгованість країни за зовнішніми позиками та несплаченими за ними процентами.

Інформаційні матеріали

Валовий зовнішній борг України в 2020 р. (млн. дол. США)

	Валовий зовнішній борг		
на 31.12.2019	121 739,0	1786.0 %	1.5
на 31.03.2020	120 334,0	-1405.0 1.2%	-
на 30.06.2020	122 796,0	2462.0 %	2.0

Валютна структура валового зовнішнього боргу України на 30 червня 2020

Валюта	%	екв. млн. USD
USD дол.ар США	64,6	79326,3
EUR Євро	19,1	23454,0
XDR СПЗ	10,4	12770,8
UAH українська гривня	3,8	4666,2
RUB російський рубль	1,6	1964,7
інші	0,5	614,0
Усього		122796,0

- СПЗ – спеціальні права запозичення МВФ

Інформація щодо валового зовнішнього боргу України, починаючи з 2006 року.

Валовий зовнішній борг України з 2006 по 2020 рр. (млн. дол. США)

	Валовий зовнішній борг		
на 31.12.2006	54 512,0		
на 31.12.2007	79 955,0	25443.0	46.7%
на 31.12.2008	101 659,0	21704.0	27.1%
на 31.12.2009	103 396,0	1737.0	1.7%
на 31.12.2010	117 343,0	13947.0	13.5%
на 31.12.2011	126 236,0	8893.0	7.6%
на 31.12.2012	135 065,0	8829.0	7.0%
на 31.12.2013	142 079,0	7014.0	5.2%
на 31.12.2014	126 308,0	-15771.0	-11.1%
на 31.12.2015	118 729,0	-7579.0	-6.0%
на 31.12.2016	113 518,0	-5211.0	-4.4%
на 31.12.2017	116 578,0	3060.0	2.7%
на 31.12.2018	114 710,0	-1868.0	-1.6%
на 31.12.2019	121 739,0	7029.0	6.1%

на 30.06.2020	122 796,0	1057.0	0.9%

Порівняльний аналіз зовнішнього боргу та ВВП України

Динаміка валового зовнішнього боргу і ВВП України з 2006 по 2020 рр. (млн. дол)								
Валовий зовнішній борг (ВЗБ)				Валовий внутрішній продукт (ВВП)				ВЗБ / ВВП
на 31.12.2006	54 512			за 2006	107 753			50.6%
на 31.12.2007	79 955	25443	46.7%	за 2007	142 719	34966	32.5%	56.0%
на 31.12.2008	101 659	21704	27.1%	за 2008	179 992	37273	26.1%	56.5%
на 31.12.2009	103 396	1737	1.7%	за 2009	117 228	-62765	-34.9%	88.2%
на 31.12.2010	117 343	13947	13.5%	за 2010	136 419	19192	16.4%	86.0%
на 31.12.2011	126 236	8893	7.6%	за 2011	163 160	26740	19.6%	77.4%
на 31.12.2012	135 065	8829	7.0%	за 2012	175 781	12622	7.7%	76.8%
на 31.12.2013	142 079	7014	5.2%	за 2013	183 310	7529	4.3%	77.5%
на 31.12.2014	126 308	-15771	-11.1%	за 2014	131 805	-51505	-28.1%	95.8%
на 31.12.2015	118 729	-7579	-6.0%	за 2015	90 615	-41190	-31.3%	131.0%
на 31.12.2016	113 518	-5211	-4.4%	за 2016	93 270	2655	2.9%	121.7%
на 31.12.2017	116 578	3060	2.7%	за 2017	112 154	18884	20.2%	103.9%
на 31.12.2018	114 710	-1868	-1.6%	за 2018	130 832	18678	16.7%	87.7%
на 31.12.2019	121 739	7029	6.1%	за 2019	153 781	22949	17.5%	79.2%
на 30.06.2020	122 796	1057	0.9%	за 2020				

Ті ж самі відомості в розрахунку на одну особу населення (в дол. США):

Зовнішній борг (на одну особу населення)				ВВП України (на одну особу населення)				Населення (тис.)
на 31.12.2006	1165,2			за 2006	2303,3			46781,8
на 31.12.2007	1719,0	553.8	47.5%	за 2007	3068,4	765.1	33.2%	46512,1
на 31.12.2008	2198,1	479.1	27.9%	за 2008	3891,9	823.4	26.8%	46248,5
на 31.12.2009	2245,3	47.2	2.1%	за 2009	2545,6	-1346.2	-34.6%	46050,8
на 31.12.2010	2558,1	312.8	13.9%	за 2010	2973,9	428.3	16.8%	45871,7
на 31.12.2011	2762,4	204.3	8.0%	за 2011	3570,4	596.4	20.1%	45698,3
на 31.12.2012	2963,3	201.0	7.3%	за 2012	3856,7	286.3	8.0%	45578,7
на 31.12.2013	3123,5	160.1	5.4%	за 2013	4029,9	173.3	4.5%	45487,4
на 31.12.2014	2884,5	-238.9	-7.6%	за 2014	3010,1	-1019.8	-25.3%	43787,8
на 31.12.2015	2771,3	-113.2	-3.9%	за 2015	2115,1	-895.0	-29.7%	42842,3
на 31.12.2016	2660,0	-111.3	-4.0%	за 2016	2185,6	70.5	3.3%	42675,4
на 31.12.2017	2744,0	84.0	3.2%	за 2017	2639,9	454.3	20.8%	42484,6
на 31.12.2018	2713,2	-30.8	-1.1%	за 2018	3094,5	454.6	17.2%	42278,6
на 31.12.2019	2896,6	183.4	6.8%	за 2019	3659,0	564.4	18.2%	42028,6
на 30.06.2020	2935,4	38.9	1.3%	за 2020				41832,2

- чисельність населення – в середньому за рік з 2014 р. – без урахування окупованих територій (Криму, Севастополя, частини Донбасу)

Контрольні запитання

1. Які особливості міжнародного інвестування на сучасному етапі?
2. Як визначається інвестиційна позиція країни?
3. Як оцінюється інвестиційний клімат країни?
4. Визначте основні напрями сучасної інвестиційної політики України.
5. Охарактеризуйте сучасний розвиток світової валютної системи.
6. Яку роль відіграють країни трансформаційного типу в міжнародних валютно-кредитних та фінансових відносинах?
7. У чому полягають особливості національної валютно-кредитної політики?
8. Визначте сутність, структуру та показники зовнішнього боргу країни.
9. Які характерні ознаки еволюції державного боргу України?
10. Охарактеризуйте сучасний стан зовнішнього боргу України.
11. Які існують напрями вирішення боргової проблеми?
12. Чи є ефективною сучасна стратегія управління державним зовнішнім боргом України?

Тема 5. Україна як суб'єкт міжнародного ринку праці

1. Особливості світового ринку праці в умовах інформглобалізації.
2. Місце України на міжнародному ринку праці.
3. Поняття міжнародної міграції робочої сили, її фактори та види.
4. Україна в процесах міжнародної міграції праці.

1. Особливості світового ринку праці в умовах інформглобалізації

Світовий ринок праці – це система відносин між державами, які виникають з приводу узгодження попиту і пропозиції трудових ресурсів, умов формування робочої сили, оплати праці і соціального захисту.

Шляхи формування світового ринку праці:

- 1) через міграцію трудових ресурсів;
- 2) шляхом поступового злиття національних ринків праці, внаслідок чого ліквідуються правові, етнічні, культурні перепони до створення «загального ринку праці».

Понад 1 млрд людей у світі належать до групи мігрантів або кожен сьомий житель планети. Ця цифра включає як загальну кількість міжнародних мігрантів (люди, які проживають в країні іншій, ніж в країні, де народились) чисельність яких станом на кінець 2015 р. досягла позначки 244 млн осіб, що на 41 % більше показника 2000 р., а також і внутрішніх мігрантів – близько 740 млн чол., з яких понад 150 млн людей – це переселенці із сіл до міст в Китаї.

Частка міжнародних мігрантів у світовій структурі населення нині трохи вище, ніж в останнє десятиріччя – 3,3 % (2,8 % було у 2000 р. і 3,2 % у 2013 р.) Жінки становлять 48 % глобальної величини міжнародних мігрантів, хоча їх питома вага суттєво різниться за регіонами: низькою вона є в Азії – 42 %, а високою – в Європі 52,4 % та Північній Америці – 51,2 %. Мігранти на Півночі є старшими від мігрантів Півдня, середній вік перших становить 43 роки, тоді як південних мігрантів – 33 роки. Причому 72 % міжнародних мігрантів перебувають у працездатному віці. В цілому середній вік міжнародних мігрантів – 39 років, 15 % з яких належать до групи людей молодших 20 років.

Найбільше у світі у міжнародному міграційному процесі задіяні жителі країн із середнім рівнем доходів (157 млн чол. у 2015 р.), причому їх кількість щороку збільшується швидше, ніж в інших групах країн. Більшість із них мігрує у високорозвинені держави. Близько половини міжнародних мігрантів у світі були народжені в Азії. Так, на кінець 2015 р. із 244 млн міжнародних мігрантів світу, 104 млн або 43% це люди, які 223 Україна на світовому ринку праці та міжнародній міграції робочої сили 224 народились в країнах Азії. У свою чергу, найменше емігрантів народились в державах Океанії - 1%.

Близько 71% всіх міжнародних мігрантів у світі (майже 173 млн осіб) – живуть у розвинених державах. У регіональному контексті, це майже 2/3 міжнародних мігрантів, що проживають в Європі (76 млн осіб) та Азії (75 млн осіб у 2015 р.). Північна Америка є третім регіоном у рейтингу за кількістю проживаючих мігрантів – 54 млн осіб, тоді як в Африці – 21 млн осіб, Латинській Америці і Карибському басейні - 9 млн осіб і Океанії – 8 млн осіб.

Інформаційні матеріали

МІГРАЦІЙНИЙ ПАКТ ООН: глобальна угода між країнами, що стосуватиметься всіх аспектів міжнародної міграції (10–11 грудня 2018 року, Королівство Марокко).

У грудні 2018 року в Королівстві Марокко відбулася Міжурядова конференція (Саміт), на якій прийнято Глобальний договір для безпечної, організованої та регулярної міграції (Марракеш, 10-11 грудня 2018) за участю 150 країн світу. Ідея міграційного пакту виникла під час дебатів на Генеральній Асамблеї ООН у 2016 році. Їх результатом стала Нью-Йоркська декларація щодо біженців і мігрантів, у якій всі 193 країни ООН визнали, що у цій галузі необхідна тісніша міжнародна співпраця (погоджено 13 липня 2018 року відповідно до резолюції 72/244). Зокрема, країни, що погодили декларацію, пообіцяли поважати людську гідність, боротись із ксенофобією і підтримувати держави, що приймають велику кількість мігрантів. Тоді ж була поставлена нова мета – прийняти міграційний пакт до кінця 2018 року.

Документ має рекомендаційний характер і юридично необов'язковий. Пакт містить 23 цілі щодо координації зусиль країн у порятунку життів мігрантів, захисту їхніх прав, допомозі в інтеграції тощо. Виконання цих цілей допоможе знизити потік мігрантів на локальному, національному, регіональному і глобальному рівні.

Серед цих завдань:

- «Створення сприятливих політичних, економічних, соціальних і екологічних умов» у тих країнах, котрі породжують прибуття мігрантів;
- Гарантування безпеки мігрантів;
- Створення для мігрантів сприятливих умов, котрі забезпечують їх інтеграцію у нове суспільство;
- Посилення співпраці між країнами в боротьбі з торгівлею людьми;
- Координація дій і обмін інформацією між державами.

*** Аргументами до прийняття Глобальної Угоди між країнами з питань міграції стало те, що, за даними ООН, у світі близько 250 мільйонів людей (або 3% населення планети) залишили місця постійного проживання у пошуках кращого життя. До прийняття пакту у світі не існувало жодних загальноприйнятих домовленостей щодо міжнародної міграції. Якщо біженцям від військових конфліктів і політичного переслідування була присвячена Женевська конвенція, і їх проблемами займається Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), то тепер для мігрантів, які не підпадають під дію Женевської конвенції, діятиме міграційний пакт ООН. На жаль, в 2018 році лідери окремих держав (зокрема, США, Австрії, Угорщини, Італії, Польщі і Словаччини) висловили незгоду з умовами пакту і відмовилися ставити підпис під угодою.

2. Місце України на міжнародному ринку праці

Для ринку праці України, як елементу міжнародного ринку праці ризиками є:

- безвізовий статус з низкою країн ЄС,
- спрощена процедура отримання українцями робочої візи у Польщі,
- практично відсутність мовного бар'єру з кількома країнами Європи,
- значна кількість українських мігрантів в Європі, що дозволяє легко адаптуватися.

Дослідження фахівців з міграції вказують, що схильна до міграції особа володіє вищим рівнем людського капіталу, ніж та, що веде стаціонарний спосіб життя. Відповідно, особа-мігрант швидше пристосовується до початку підприємництва, до змін, до рееміграції при появі потрібних умов. Ці фактори також відкривають ворота ринку праці України для потоків низькокваліфікованої робочої сили з регіонів збройних конфліктів, військових протистоянь, стихійних лих. Потужними є обсяги трудової міграції з азійських країн.

Нині для європейського бізнесу особливо цікавою є дешевизна робочої сили в Україні та географічна близькість до західноєвропейського споживача. Особливий інтерес інвестори проявляють до регіонів Західної України, які впритул наближені до кордонів ЄС, а робоча сила є не тільки дешевою, але й демонструє європейський менталітет. Лише за останні кілька років німецькі підприємства створили в регіонах України понад 25 тисяч робочих місць. Серед найбільших підприємств з німецьким капіталом варто виділити підприємства в сфері виробництва комплектуючих до автомобілів та будівництва: Kromberg & Schubert, Bader-Україна, Forschner Україна, Leoni-Україна, Костал Україна, HeidelbergCement, KNAUF Гіпс Донбас, Klingspor-Україна, Henkel Bautechnik Україна. Розвиток українонімецьких економічних відносин посприяв створенню цілої низки спільних підприємств та компаній, як у галузі сільського господарства (Pfeifer & Langen Україна, ТОВ «Альфред С. Топфер Інтернешенал»), торгівлі (Metro Cash&Carry), так і з питань вивчення ринків, надання юридичної допомоги, бізнес-консультацій тощо.

В країнах ЄС в пошуках кваліфікованих трудових ресурсів все більше зростає попит саме на українців. Так, нижня палата німецького парламенту прийняла законодавство, яке з 1 січня 2020 року врегульовує норми прийняття на роботу громадян з країн поза ЄС, що надає можливість переорієнтуватися українцям з польського ринку праці на німецький. Тривалий час українські працівники в Польщі компенсували витік польської робочої сили до Німеччини, Нідерландів, Норвегії, Великої Британії. Статистика свідчить, що понад 2 млн. громадян Польщі працюють поза межами своєї країни і незважаючи на те, що протягом трьох останніх років польський уряд запрошує до повернення польських мігрантів до Польщі. Експерти зазначають, що після відтоку українських працівників із Польщі, зокрема до Німеччини, зростання ВВП Польщі може знизитися на 0,5- 1%.

Експерти вважають, що Німеччина мало поступається Польщі в легкості адаптації. Проблема мовного бар'єра та «акліматизації» нівелюється в Німеччині завдяки вихідцям з Польщі, Росії та України, які керують більш ніж 100 тис. підприємств малого та середнього бізнесу. Цілком очевидно, що активізація політики імміграції в країнах Європи, США і Канади призводить до зростання трудової еміграції, в т.ч. з України, виникненню дефіциту трудових ресурсів та імміграції робочої сили. Щорічна потреба країн ЄС в іммігрантах складає біля 5-6 млн. осіб. Країнам Східної Європи, членам ЄС потрібно більше робочих рук, оскільки еміграція не зменшується, а залучення іммігрантів є повільним. Тому очікується, що до 2030 року країни скоротять строки отримання виду на проживання і отримання громадянства. Оскільки в багатьох країнах ЄС українці є лідерами з імміграції, можна припустити сумну статистику - щорічно 300-400 тис. українців виїжджатиме до країн ЄС. Наразі, в Україні на порядок денний виходить проблема дефіциту трудових ресурсів, адже щорічно зменшується частка економічно активного населення.

3. Поняття міжнародної міграції робочої сили, її фактори та види

Поняття «міжнародна міграція» було започатковано у 1922 році під час Міжнародної конференції з праці Міжнародної організації праці (МОП). За визначенням МОП, мігрант – це особа, яка переміщується з однієї держави до іншої і має потребу у міжнародних міграційних послугах, що надаються міжнародними організаціями. Міжнародна міграція населення, на відмінну від внутрішньої міграції, полягає у перетині державного кордону, державному контролі за фактом перетину кордону (у країні виїзду і особливо у країні в'їзду), майбутньому перебуванні в країні в'їзду, зокрема, коли це пов'язано із працевлаштуванням, навчанням або стажуванням.

Міграційні процеси формуються під впливом багатьох чинників, серед них виділяють соціально – економічні, політичні, правові, соціально – психологічні, екологічні, культурні.

Іміграція — прибуття та встановлення місця звичайного проживання на території країни на період не менше 12 місяців, за умови що попереднє місце звичайного проживання було в іншій країні.

Еміграція — залишення країни звичайного проживання на період не менше 12 місяців.

Основними тенденціями сучасної міжнародної міграції виступають:

- глобалізація міжнародної міграції;
- якісні зміни у світових міграційних потоках;
- визначальна роль економічної, насамперед трудової міграції;
- значне зростання нелегальної міграції;
- збільшення масштабів та розширення географії вимушеної міграції;
- всезростаюча роль міжнародної міграції в демографічному розвитку розвинутих країн світу;
- фемінізація міжнародної міграції;
- подвійний характер міграційної політики на національному, міжнародному регіональному та світовому рівнях.

В останні десятиліття у світі спостерігається своєрідний «вибух» міждержавної міграції населення. Він охопив, по суті, всі види міждержавних міграцій:

- етнічну міграцію, яка складається з двох потоків – *консолідуючого*, тобто повернення значних контингентів людей на свою історичну батьківщину, і *дисперсного*, тобто створення територіальних ареалів розміщення діаспори даної національності за межами історичної батьківщини;
- трудову міграцію різних типів;
- міграційні потоки біженців, що виникають унаслідок воєнних конфліктів, за політичними та релігійними мотивами;
- переселенців;
- різних видів вимушених мігрантів;
- маятникових трудових мігрантів у прикордонних районах різних країн (ця ситуація особливо характерна для інтеграційних угруповань, що найбільш показово у країнах Європейського Співтовариства);
- порівняно нове явище, що найбільш яскраво проявилось з другої половини ХХ - початку ХХІ століття – міждержавна торговельна міграція, так звані «човники»;
- бізнес-міграція.

За розрахунками Світового банку, міграція забезпечує більші переваги для глобальної економіки, ніж міжнародна торгівля. На основі теоретичної моделі рівноваги світової економіки було зроблено висновок, що збільшення чисельності мігрантів у 2025 р. порівняно з 2000 р. на 8 % забезпечить зростання глобального доходу на 0,6 %, у т. ч. для розвинених країн – на 0,4%, а для тих, що розвиваються, – на 1,8 %. Тобто міграція не лише динамізує розвиток, а і сприяє більш справедливому розподілу глобального багатства.

Під міжнародною трудовою міграцією (МТМ) слід розуміти добровільні переміщення (переселення) працездатного населення з однієї країни в іншу з метою пошуку роботи і реалізації відповідних інтересів в іншій країні. Визначальною ознакою МТМ, окрім зміни країни знаходження трудових ресурсів (перетин державного кордону), є вступ мігранта у трудові відносини (отримання місця роботи) за кордоном у пошуках більш високої заробітної плати і кращих умов життя.

Міжнародна трудова міграція має такі особливості: власник робочої сили має юридичне право розпоряджатися власною робочою силою; існування попиту на додаткову робочу силу в країні – реципієнті; переважання впливу сукупності чинників міграції над бажанням залишитися в країні проживання.

В економічній науці дотепер не склалася єдина система класифікації видів МТМ, але вона обов'язково включає такі ознаки:

- за напрямками міграції (країнами або групами країн): МТМ між розвиненими країнами; МТМ між країнами, що розвиваються; МТМ із країн, що розвиваються, в розвинені країни;
- за територіальним охопленням: внутріконтинентальна (у тому числі внутрішньорегіональна) і міжконтинентальна (у тому числі міжрегіональна);

- за терміновими параметрами: безповоротна (постійна); тимчасова (у тому числі сезонна й маятникова);
- за ступенем легальності (та за ступенем прозорості): легальна (явна); нелегальна (прихована);
- за характером причин: вимушена; добровільна (природна);

- за мотивами: потоки, обумовлені економічними мотивами, потоки, обумовлені мотивами безпеки, потоки, обумовлені різними мотивами;
- за характером поновлення міграцій: проста, циркуляційна;

- за рівнем кваліфікації мігрантів: МТМ висококваліфікованого персоналу, МТМ низькокваліфікованого (некваліфікованого) персоналу;

- за віковими категоріями мігрантів: відповідно до обраної методики диференціації вікових груп, у тому числі міграція молоді;

- за тендерною ознакою диференціації мігрантів: міграція чоловіків, міграція жінок;

- за зміною секторів зайнятості: зі зміною секторів зайнятості, без зміни секторів зайнятості; за кількістю виїздів: уперше, повторна (як різновид кругової);

- за типом міграції: трудова, сімейна (пов'язана із трудовою), гуманітарна (може трансформуватися в трудову), змішана (включає трудову);

- за каналами міграції (легальної): звичайна, внутрікорпоративна;

- за приналежністю до прикордонної зони (до еміграції): міграція із прикордонної зони (малий міграційний рух), міграція з основної території країни (великий міграційний рух).

Міжнародні мігранти, що перетинають кордони країн у пошуках роботи, мають особливий статус – міжнародний трудовий мігрант. Міжнародна організація праці поділяє трудових мігрантів на наступні види:

- сезонні робітники-мігранти;
- працюючі мігранти, пов'язані з реалізацією проекту;
- працюючі мігранти, що працюють за контрактом;
- тимчасові працюючі мігранти;
- працюючі мігранти, що влаштувалися;
- висококваліфіковані працюючі мігранти.

Основні географічні напрямки трудової міграції:

- рух мігрантів з країн, що розвиваються, й постсоціалістичних країн у промислово розвинені країни;

- рух мігрантів між країнами, що розвиваються, й постсоціалістичними країнами;

- рух мігрантів між промислово розвиненими країнами;

- рух мігрантів із промислово розвинених країн у постсоціалістичні країни та країни, що розвиваються.

Фактори, що стимулюють міграцію, за рівнем впливу поділяються на глобальні й національні. В останні роки інтенсифікація міжнародної міграції в усе більшій мірі обумовлена впливом глобалізації, тому значимість глобальних факторів постійно збільшується.

Глобальними факторами, що впливають на МТМ, є:

- Економічні: розвиток міжнародного поділу праці, структурні перетворення й кон'юнктура світової економіки, лібералізація торгівлі й руху факторів виробництва, поглиблення економічної інтеграції, зростання значущості трудових ресурсів, загострення конкуренції на ринку праці та за трудові ресурси.

- Демографічні: зростання чисельності населення у світі, регіональні дисбаланси в зміні чисельності населення, старіння населення. Відносні показники міжнародної міграції за регіонами світу

- Природні (і екологічні): зміна кліматичних умов, природні катаклізми, погіршення стану навколишнього середовища.

- Соціальні: загострення глобальних соціальних проблем (бідності, голоду), поглиблення соціальної інтеграції (у тому числі в культурних і психологічних аспектах).

- Політичні (військово-політичні): посилення політичних протиріч, військові конфлікти, політична нестабільність у регіонах.

- Інформаційні: поширення економічної й іншої інформації, розвиток глобальних інформаційних мереж, підвищення якості інформації.

Передумовами розвитку МТМ є:

- цивілізаційні (зближення, діалог локальних цивілізацій, змішання культур, поширення змішаних суспільств і релігій, поширення суспільних інститутів);

- інституційні (розвиток системи міжнародного права й міжнародних організацій, гармонізація інституційних систем країн, удосконалення систем міждержавних відносин);

- інфраструктурні (розвиток інфраструктури транспорту й зв'язку, системи міжнародних грошових переказів, систем інформування);

- функціонально-мережні (розвиток міжнародних компаній; поява глобальних соціальних мереж, у тому числі міграційних).

Разом з тим, передумови МТМ формуються саме в національній економіці.

За природою національні фактори поділяються на: економічні, цивілізаційні, соціальні, демографічні, політичні, правові, екологічні (і кліматичні), інформаційні.

Функції МТМ:

- прискорювальна - передбачає прискорення економічних процесів і темпів розвитку національних господарств і світової економіки;

- розподільна – передбачає розподіл трудових ресурсів між країнами, інтеграційними угрупованнями, регіонами світу;

- селективна – передбачає поділ країн (національних економік) з погляду поточного стану й перспектив розвитку;

- консолідує – передбачає зміцнення цілісності глобального простору на основі розвитку міграційно-економічних і соціальних зв'язків між країнами;

- уніфікуюча – передбачає уніфікацію (гармонізацію) національних інститутів і культур у результаті переселення великих мас населення, що одержують можливість впливати на політику й культурне середовище;

- потокоутворююча – передбачає, що рух трудових ресурсів супроводжується фінансовими й матеріальними (товарними) потоками.

Інформаційні матеріали

Загальна кількість міжнародних мігрантів у світі у 2018 році оцінюється в 214 млн осіб, в 2019 – 272 млн осіб. Цей показник залишається відносно стабільним як частка світового населення, збільшуючись лише на рівні 0,1%, з 3,0% до 3,1%, у період між 2015 і 2018 роками (UN DESA, 2018).

Європа утримує лідерство як пункт прагнень мігрантів (82 млн. осіб), за нею йдуть США (59 млн.) і Західна Азія (49 млн.). Зазначимо, що майже половина всіх мігрантів на планеті мешкають в десяти країнах світу: у США - 59 млн. осіб, по 13 млн. - у Німеччині й Саудівській Аравії, 12 млн. - у Росії, 10 млн. - у Великій Британії, 9 млн. - в ОАЕ, по 8 млн. - у Франції, Канаді й Австралії, 6 млн. - в Італії. Третина всіх міжнародних мігрантів походить теж лише з 10 країн.

Чисельність мігрантів з Індії за кордоном складає 18 млн. осіб, а з Мексики – другу за розміром діаспору -12 млн. Вихідці з Китаю – 11 млн., Російської Федерації – 10 млн., Сирії – 8 млн. осіб

Як країна, США приймають найбільшу кількість мігрантів, шість лідерів із десяти країн з найбільшим населенням (Франція, Німеччина, Російська Федерація, Іспанія, Україна та Велика Британія)) знаходяться в Європі. Більшість основних країн призначення вважають свій поточний рівень імміграції «задовільним», розділяють цю думку також 152 уряди в усьому світі. Тільки Франція, Російська Федерація та Саудівська Аравія вважають, що їхній рівень імміграції є «занадто високим» (31 уряд інших країн у світі поділяють цю думку), тоді як Канада є однією з дев'яти урядів, які вважають, що поточний рівень імміграції є «занадто низьким». Порівняно з 2017 роком 14 урядів (майже всі з країн Африки або Близького Сходу) змінили свою думку про імміграцію з «задоволеності» до «занадто високої», тоді як, з іншого боку, 20 урядів (близько половини з них) з країн Європи вважають рівень імміграції «задовільним» у 2017 році порівняно з «занадто високим» у 2018 році.

У світі понад 20 міст (9 у Північній Америці, 4 на Близькому Сході, 3 у Європі, та 2 у Азії та Океанії) мають більш ніж 1 млн мешканців, що народилися з-за кордону; загальна кількість іноземців, що народилися в цих містах, становить лише 37 млн мігрантів. Двадцять п'ять міст у всьому світі також мали населення, що складається з понад 25 % іноземців. Багато основних країн призначення (Німеччина, Індія, Російська Федерація, Україна та Великобританія) також входять до десятки країн походження мігрантів.

Міждержавне дослідження з питань міграції та розвитку (IPPR / GDN, 2018) довело, що, незважаючи на те, що кількість учасників міграційних процесів у зворотному напрямі змінюється, цей вид руху може охоплювати від 12 до 37 відсотків людей, які виїжджають за кордон, для більшої кількості людей це більше трьох місяців. Грошові перекази в 2018 році оцінюються в 414 млрд. дол., з яких понад 316 млрд. дол. – для країн, що розвиваються, – зменшення на 6% з 336 млрд. дол. у 2018 році. Хоча цей показник є першим зафіксованим зниженням обсягів грошових переказів з 2016 року, що відображає наслідки глобальної рецесії грошові перекази все ще перебувають на більш високому рівні, ніж у 2017 році (коли цей показник є більшим) становили 385 млрд. дол.).

4. Україна в процесах міжнародної міграції праці

Включення України в систему світового господарства як самостійного об'єкта закономірно призвело до виникнення вхідних і вихідних міграційних потоків. За масштабами цих потоків Україна займає лідируючі позиції серед пострідянських країн, що обумовлене насамперед масштабами відтоку трудових ресурсів. За статистикою кожна 5 родина України має або мала свого представника, що працює за кордоном.

Україна відчуває на собі наслідки міжнародної міграції. В Україні поки що не задіяно повною мірою такі важелі регулювання, як створення привабливого ринку праці та умов для гідної зайнятості. Незважаючи на те, що за останні два роки уряд істотно підвищив зарплату, вона залишається значно нижчою, ніж у країнах, до яких мігрують українці. Як свідчать дослідження, заробітчани не повертатимуться на батьківщину, доки їх заробітна плата не сягне тут хоча б половини їх доходу у країнах імміграції. Серед основних причин еміграції населення України слід відмітити політичну та соціально-економічну нестабільність, низький рівень охорони здоров'я, реформування освіти, культури та спорту, географічні особливості прикордонних територій. Наслідком цього є високий рівень безробіття за окремими регіонами держави, незбалансована структура спеціальностей на вітчизняному ринку праці та зростання маятникової міграції.

Позитивні моменти зовнішньої міграції, які сприятимуть розвитку держави:

- Середня зарплата трудових мігрантів значно відрізняються у кращий бік від середніх зарплат українських працівників, що повинно збільшити надходження іноземних інвестицій в Україну;

- українські робітники зазвичай відзначаються як працьовиті та надійні, на відміну від мігрантів з інших країн, особливо в країнах, де гостро стоїть питання міграцій з ісламського світу, що пришвидшить повне входження України до Євросоюзу;

- за кордоном багато інновацій, які слід впроваджувати в Україні, і саме мігранти можуть стати першовідкривачами в Україні, створюючи власний бізнес та надаючи більше робочих місць саме тут, що теж позитивно відобразиться на міграційних процесах у бік їх зменшення тощо.

У кожній країні у певний період часу складається унікальна комбінація факторів розвитку міжнародної трудової міграції. Прояв їх впливу відбувається у межах наявних у країні суспільних інститутів, зовнішньої мобільності, яка під впливом глобальних факторів стає усе більш ліберальною та сприятливою.

Українська міграція уже давно перетворилася в унікальний національний феномен. Він має свою історію – своє минуле, сучасне і майбутнє. Є архівом здобутків і втрат людського і трудового потенціалу України, виразником мотивацій, потреб, досвіду її населення.

Сучасна міграція реалізує функцію прискорення людського розвитку, адже сприяє розширенню світогляду особистості, впливає на соціально-

психологічні характеристики індивіда, активує внутрішні ресурси людини для суспільної активності. Міграція виконує перерозподільчу функцію, оскільки знаходить відображення в динаміці й характері перебігу демографічних процесів, у розширенні або ж, навпаки, звуженні режиму демовідтворення за рахунок зміни статево-вікової структури мешканців території, в акумулюванні ресурсу робочої сили. На міграцію покладена й селективна функція – не усі категорії населення схильні до переміщень однаковою мірою. А це означає, що міграція містить потенціал якісних змін складу та структури економічного активного (й неактивного) населення.

Нині Україна на порозі нової міграційної хвилі, яка в державі асоціюється з міграційними втратами молоді, з виїздом на постійне перебування цілих родин. Така міграційна поведінка модифікує регулятиви повсякденного життя українців (рід, владу, власність).

Міграційні ефекти можуть обертатися як позитивами, так і негативами для людей праці, й людського розвитку загалом. Постає потреба пошуку нових моделей розвитку економіки і суспільства в умовах високої конкуренції, обґрунтування схем доступу до світових ринків і на цій основі забезпечення умов для підвищення добробуту людей. Принциповою рисою сучасної міграції є те, що це – феномен, який інституціоналізується, переростає з традиційного соціального руху в структурований соціальний організм (діаспора, мережа громадських організацій трудових мігрантів, інфраструктура ринку міграційних послуг тощо), а з цим – у суб'єкт та інструмент регулювання людської економічної активності.

Окрема роль належить трудовій міграції. Потенціал трудової міграції, який акумульований за межами української національної території, може «працювати» у реверсному режимі. Інституціоналізовані суб'єкти міграційних відносин через лобювання інтересів мігрантів і української держави, взаємодію між собою, можуть призводити до продукування специфічних цілей, завдань, принципів організації своєї діяльності, набирати певних форм, властивостей виконувати специфічні функції, поставати як територіальні міграційні системи (ТМС).

Роль новітньої трудової міграції у забезпеченні сталості розвитку економіки української держави й суспільства може бути доволі велика. Це особливо проглядається крізь призму вивчення чинників економічної динаміки, які за своєю природою є соціально-економічними і мають багато спільного з принципами діяльності міжнародної організації праці (МОП). З кожним роком ця організація засвідчує цінність ідей, доводить їх прогресивність на шляху реалізації принципів колективної безпеки. Водночас, новітні глобалізаційні тенденції в економіці дають підстави стверджувати, що нова економічна рівновага, а з нею й стабілізація соціально-трудова відносин, вимагає ініціатив «знизу». Роль МОП у регулюванні процесів трудової міграції – очевидна. Це обумовлює і актуальність, і інтерес усіх зацікавлених сторін до їх вивчення.

Інформаційні матеріали

В Україні точні дані про обсяги, структуру, напрями міграційних переміщень населення відсутні. Причиною цьому є тривале зволікання з проведенням демографічного перепису (останній проводився в 2001 році), відсутність стимулів до належного ведення реєстраційної статистики, складності з організацією збору даних про трудових мігрантів, їх працевлаштування, доходи, тривалість поїздок тощо.

Огляд доступних джерел про обсяги сучасної української трудової міграції дає змогу отримати таку картину:

Загальна кількість трудових мігрантів:

- 5,9 млн осіб (Звіт з міграції спеціальної комісії ООН за 2017 р.).

- 4 млн осіб (16% населення країни) – дані Центру економічної стратегії (за 2017 р.)

Чисельність українців, які одночасно працюють за межами країни, становить (з числа тих, хто сплачує податки в Україні):

- 3 млн осіб (за даними ІДСД НАНУ),

- 2,6–2,7 млн осіб (за даними Центру економічної стратегії).

За період 15 років (2002–2017 рр.) 6,3 млн осіб виїхало з України і не повернулося (3 млн виїхало через західний кордон, 3,2 млн осіб – через східний).

Тривалість роботи за кордоном переважної більшості українських заробітчан, які повернулися до України, не перевищує одного року (29% – працювали понад рік, 14% – кілька років).

Кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) внаслідок конфлікту на Донбасі складає 1,6 млн осіб.

Структура зайнятості ВПО в Україні:

- 9 % економічно активного населення (прогноз зростання на найближчий період – 50 %);

20 % – офіційно працевлаштовані, інші працюють за усними угодами або вважають себе самозайнятими.

Країни призначення українських трудових мігрантів (за результатами аналізу даних МОМ та Держстату України) протягом 2015-2017 рр.:

Польща – 38,9%, Росія – 26,3%, Італія 11,3%, Чехія – 9,4%, США – 1,8%, Білорусь – 1,7%, Португалія – 1,6%, Угорщина – 1,3%, Ізраїль – 1,1%, Фінляндія – 1,0%, Німеччина – 0,8%, інші країни – 4,8%.

Головною групою українських трудових мігрантів є чоловіки (917,5 тис. осіб), їхня частка у загальній кількості населення віком 15-70 років становить 6,7 %. Проте найбільше мігрують на короткий строк жінки 49,3 тис. осіб. Більшість короткострокових мігрантів вибирають для роботи Російську Федерацію, довгострокові мігранти ж вибирають загалом Польщу, Російську Федерацію, Чехію та Італію, на долю яких припадає 75% працівників.

За даними спеціальної комісії ООН з міграції Україна входить у Топ-10 найбільших країн світу – постачальників трудових мігрантів в інші країни. За даними департаменту народонаселення ООН, кількість міжнародних

мігрантів українського походження поза межами України на 1 липня 2019 року становила 5,9 млн. осіб. Для порівняння, у 1990 році цей показник оцінювався в 5,5 млн., протягом 1995-2005 рр. залишався на рівні 5,6 млн., у 2010 р. - 5,4 млн., а у 2015 р. за кордоном постійно мешкали 5,7 млн. українців. Якщо у 1990 році Україна була на 4-му місці у світі за кількістю емігрантів (після Росії, Афганістану та Індії), в 2000 році – на 5 місці, то у 2017-2019-му - вже на 8-му місці. Це сталося внаслідок стрімкого зростання кількості мігрантів у світі. Нашу країну випереджають Індія (17,5 млн.), Мексика (11,8 млн.), Китай (10,7 млн.), Росія (10,5 млн.), Сирія (8,2 млн.), Бангладеш (7,8 млн.), Пакистан (6,3 млн.) [12]. За даними експертів, у Польщі працює близько 1,5 млн. українських громадян.

На перебіг міграційних процесів в Україні впливає її місце у міжнародних рейтингах. Дослідження показують, що в 2019 року у рейтингу миролюбних країн (*Index The Global Peace Index*) Україна займає тільки 150 місце; за рейтингом економічної свободи (*Index of Economic Freedom*) займає 147 місце серед 158 країн; у рейтингу легкості ведення бізнесу (*Doing business*) Україна посіла 71 місце; у глобальному рейтингу конкурентоспроможності (*The Global Competitiveness Index*), серед 63 країн світу – 54 місце.

Ще одним важливим фактором, що впливає на міграційні процеси в Україні є рівень оплати праці, у 2019 р. мінімальна заробітна плата в нашій країні становила 4173 грн., приблизно 122 євро. За даними статистичної служби Євросоюзу, мінімальна заробітна плата за місяць у Латвії складає 430 євро, в Польщі – 523 євро, в Чехії – 518 євро, в Литві – 555 євро, в Естонії – 540 євро, у Румунії – 446 євро, у Словенії – 941 євро, в Болгарії – 286 євро.

Найвищий рівень мінімальної зарплати серед країн Європейського Союзу у Люксембурзі – 2071 євро, у Німеччині – 1557 євро, у Австрії – 1500 євро, у Великій Британії – 1524,52 євро на місяць. За такого рівня диференціації оплати праці та перспектив працевлаштування, з урахуванням економічних і соціальних факторів, міграційні процеси посилюються.

ОСНОВНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ УКРАЇНИ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ МІГРАЦІЇ

Загальні положення:

- Про Концепцію державної міграційної політики: Указ Президента України від 30 травня 2011 року № 622/2011.
- Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 20 листопада 2012 року № 5492-VI.
- Деякі питання надання адміністративних послуг у сфері міграції: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 листопада 2016 р. № 770.
- Про утворення територіальних органів Державної міграційної служби: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 червня 2011 р. № 658.
- Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 360.
- Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного демографічного реєстру та надання з нього інформації, взаємодії між уповноваженими суб'єктами, а також здійснення ідентифікації та верифікації: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 2017 р. № 784.
- Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції державної міграційної політики: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2011 р. № 1058-р.
- Про схвалення Концепції здійснення першочергових заходів з реформування Державної міграційної служби: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2015 р. № 1411-р.
- Про схвалення Концепції створення національної системи ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2015 р. № 1428-р.
- Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р.
- Про затвердження плану заходів на 2018–2021 роки щодо реалізації Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2018 р. № 602-р.
- Деякі питання надання підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби платних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 р. № 1098.
- Про затвердження переліку платних послуг, які надаються підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби, і розміру плати за їх надання: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 червня 2007 р. № 795.
- Деякі питання надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 травня 2014 р. № 523-р.

Контрольні запитання

1. Які фактори впливають на міжнародну міграцію робочої сили?
2. Наведіть класифікацію видів міжнародної міграції робочої сили.
3. Які соціально-економічні наслідки міграції робочої сили?
4. Охарактеризуйте сучасний розвиток міжнародного ринку праці.
5. Яку роль відіграє Україна в міжнародних міграційних процесах?
6. Визначте особливості сучасного розвитку національного ринку праці.
7. Які цілі, завдання, методи та засоби національної еміграційної політики?
8. Які цілі, завдання, методи та засоби національної імміграційної політики?
9. Які цілі, завдання, методи та засоби національної рееміграційної політики?

Тема 6. Міжнародна економічна діяльність України в сфері інновацій

1. Сучасні тенденції міжнародного руху технологій.
2. Місце України на міжнародному ринку технологій та інновацій.
3. Україна в процесах формування та використання глобального інтелектуального капіталу.
4. Міжнародний ринок освітніх послуг і місце України в процесі його функціонування.

1. Сучасні тенденції міжнародного руху технологій

В сучасних умовах глобалізації, щоб досягти високого рівня економічного зростання і розвитку національній економіці потрібно бути конкурентоспроможною насамперед за рахунок впровадження результатів НТП в економічну систему.

Міжнародна передача технологій – міждержавне переміщення науково-технічних досягнень на комерційній або безоплатній основі.

Міжнародна передача технології може здійснюватися в наступних основних формах:

– патентні угоди – міжнародна торгова угода, по якій власник патенту уступає свої права на використання винаходу покупцю патенту. Як правило, дрібні вузькоспеціалізовані фірми, які неспроможні самостійно впровадити винахід у виробництво, продають патенти крупним корпораціям;

– ліцензійні угоди – міжнародна торгова угода, по якій власник винаходу або технічних знань надає іншій стороні дозвіл на використання в певних межах своїх прав на технологію;

– „ноу-хау” – надання технічного досвіду і секретів виробництва, які включають відомості технологічного, економічного, адміністративного, фінансового характеру, використання яких забезпечує певні переваги. Предметом купівлі-продажу у даному випадку є незапатентовані винаходи, що мають комерційну цінність;

– інжиніринг – надання технологічних знань, необхідних для отримання, монтажу і використання купованих або орендованих машин та обладнання. Вони включають широкий комплекс заходів з підготовки техніко-економічного обґрунтування проектів, здійснення консультацій, нагляду, проектування, випробувань, гарантійного і післягарантійного обслуговування.

Ліцензійна торгівля є основною формою міжнародної передачі технології. Ліцензійна угода як правило передбачає право вільного експорту ліцензійної продукції або часткова чи повна його заборона. Ліцензійні платежі – винагорода ліцензіару, яка виплачується ліцензіатом за використання предмету угоди.

Практикується декілька основних видів ліцензійних платежів:

– роялті – періодичні відрахування з доходу покупця протягом періоду дії угоди, що залежать від розміру прибутку, який одержується від комерційного

використання ліцензії. Роялті можуть встановлюватись у вигляді визначених фіксованих ставок у відсотках і виплачується ліцензіатом через узгоджені проміжки часу – щорічно, щоквартально, щомісячно. Вони можуть розраховуватись виходячи із обсягів прибутку, суми продаж, відпускної ціни і, як правило, складають 3-5 %. Більш високі ставки роялті зазвичай встановлюються на перший рік дії угоди і при поставках товарів, що виробляються для експорту.

– паушальний платіж – зафіксований в угоді разовий платіж, не пов'язаний в часі з фактичним використанням ліцензії, а встановлюється заздалегідь на основі експертних оцінок (використовується при постачанні комплектів обладнання, коли вартість технології включається у вартість обладнання, коли ліцензіат хоче позбавитись контролю ліцензіара за наступним використанням технології);

– участь у прибутку – відрахування на користь ліцензіара частини прибутку, отриманого ліцензіатом від комерційного використання предмету ліцензії;

– участь у власності – передача ліцензіатом ліцензіару частини акцій своїх підприємств у якості платежу за надану ліцензію (практикується ТНК для встановлення контролю над власністю іноземних компаній, які використовують їх технологію).

До міжнародних каналів обміну технологіями відносять:

1) міждержавний – по програмах науково-технічного співробітництва або зовнішньоторговельних угод;

2) міжфірмовий – по широкому спектру контрактів з іноземними партнерами;

3) внутріфірмовий – між структурами однієї корпорації, філіями й дочірніми підприємствами, які діють у різних країнах. Останнім часом на внутріфірмову передачу технологій припадає 2/3 світового обміну, особливо у сфері патентно-ліцензійної торгівлі.

По зазначених каналах здійснюються комерційні та некомерційні форми передачі технологій.

Загалом у міжнародній економіці носіями технології можуть виступати товари та інші фактори виробництва:

а) товар – у випадку міжнародної торгівлі високотехнологічними товарами;

б) капітал – у випадку міжнародної торгівлі високотехнологічними капіталомісткими товарами;

в) праця – у випадку міжнародної торгівлі висококваліфікованими науково-технічними кадрами;

г) земля – у випадку торгівлі природними ресурсами, для розробки яких використано новітнє науково-технічне досягнення.

Інновації підтримують економічне зростання країни завдяки підвищенню продуктивності праці, створенню робочих місць та нових можливостей для бізнесу, а також забезпечують гнучку адаптацію економіки до нових

глобальних трендів. Сприятливе середовище для розвитку інновацій потребує участі відповідних державних та приватних інституцій, які повинні взаємодіяти між собою у рамках узгодженої Національної системи розвитку інновацій (NIS), координацію якої здійснюватимуть різні державні політики, які забезпечують ефективний розвиток та взаємодію між інституціями, а також сприяють інноваційній діяльності у державному та приватному секторах.

Глобалізація та науково–технічний прогрес посилили конкуренцію й відкрили нові ринки, які надають можливості для інноваційного розвитку товарів та послуг. Ринки країн, що розвиваються (emerging markets), посилюють свої позиції у глобальному ланцюгу створення вартості завдяки розробці та експорту інноваційних товарів та послуг, зокрема, у високотехнологічних галузях.

Національні політики розвитку інновацій (NIP) зазвичай покликані

(а) забезпечити підготовку кваліфікованих кадрів, які є основою для інноваційної діяльності,

(б) створити сприятливе бізнес–середовище,

(в) створити сильну та ефективну систему для створення та поширення знань,

(г) реалізувати державні політики прямого сприяння розвитку екосистеми для інноваційної та підприємницької діяльності,

(д) створити ефективну систему управління та моніторингу для реалізації та оцінювання дієвості ініціатив STI.

Бізнес є головною рушійною силою інновацій в економіці. Однак NIP можуть відігравати вирішальну роль в усуненні перешкод, які стоять перед бізнесом, та у стимулюванні інноваційної діяльності. Традиційні підходи, сукупність економічних заходів та урядових політик по–різному визначають роль держави у стимулюванні інноваційної діяльності. Інноваційна економіка може базуватися на потенціалі приватного бізнесу або на дослідженнях, які фінансуються державою і можуть здійснюватися у державних наукових закладах або в університетах.

Економічна модель Швейцарії, яка є найбільш послідовним лідером у сфері розвитку інновацій, головним чином орієнтована на інновації бізнесу та університетські дослідження у порівнянні з іншими країнами. Водночас багато інших країн з високими показниками розвитку інновацій, включно з Німеччиною, Японією та США, використовують більш диверсифікований підхід. Слід відзначити тенденцію саме в частині застосування підходу, який передбачає інновації, орієнтовані на бізнес та науково–дослідну діяльність на базі університетів¹⁶; останнє вимагає від університетів розробки комплексних політик та розвитку спроможності у сфері інтелектуальної власності, навіть якщо вони забезпечують комерціалізацію своїх розробок шляхом надання ліцензій.

Інформаційні матеріали

Глобальний індекс інновацій (ГІІ) порівнює країни за інвестиціями у розвиток інновацій, продуктивністю розвитку інновацій та їх ефективністю за допомогою різних індикаторів. Традиційно, лідерами за ГІІ є країни з високим рівнем доходів, які представляють Західну Європу та Північну Америку. Лідером рейтингу протягом останніх 10 років є Швейцарія. За результатами 2018 року, США втратили дві позиції (з четвертої на шосту); серед країн Азії, Китай вперше увійшов до першої двадцятки (17-та позиція), переважно завдяки більшим внескам у R&D.

Показники розвитку інновацій у країнах Азії продовжують зазнавати негативного впливу через протекціонізм, який стосується, зокрема, високотехнологічних секторів, обміну інтелектуальною власністю та обміну знаннями між різними країнами. Кілька країн Африки (ПАР, Кенія та Малаві) зуміли суттєво підвищити свої показники розвитку інновацій з дуже низького початкового рівня – при цьому, вони приділяють основну увагу підвищенню економічної конкурентоспроможності завдяки інвестиціям у науку та технології (S&T), а також у розвиток навичок і компетенцій.

У країнах Латинської Америки (за винятком Чилі, Коста-Ріки, Мексики та Бразилії) розвиток інновацій гальмується слабкими фінансовими стимулами, нестачею кваліфікованих кадрів та недостатніми державними інвестиціями у S&T. Країни Східної Європи, Болгарія, Україна (див. нижче), Молдова, Чорногорія та Сербія мають найкращу динаміку у регіоні, яка продемонструвала покращення показників розвитку інновацій загалом. На Близькому Сході сильні позиції зберігає Ізраїль (11), а лідером серед арабських держав є ОАЕ.

Розвиток інновацій в Європейському Союзі

ЄС оприлюднює показники інноваційного розвитку, визначені за допомогою інструмента EIS для країн—членів ЄС та обраних країн—сусідів (також для України). Такі дані допомагають країнам оцінювати свою ефективність у сфері інновацій, відстежувати поточні результати та розробляти політику підтримки інновацій. Результати EIS за 2018 рік свідчать, що інноваційна динаміка у країнах ЄС прискорюється; середні показники ЄС виростили на 6% з 2010 року та можуть піднятися ще на 10% протягом наступних двох років. ЄС продовжує покращувати свої позиції у порівнянні з США, Японією та Канадою, але Європу швидко наздоганяє Китай, чие зростання показників у сфері розвитку інновацій утричі перевищує показники ЄС. Лідером за даними EIS є Швеція. Литва, Нідерланди, Мальта, Велика Британія, Латвія та Франція демонструють найвищі показники покращення у сфері розвитку інновацій. За даними звіту, найбільший розрив між лідерами й аутсайдерами у сфері інновацій спостерігається у таких сферах, як кадрові ресурси, привабливість сфери наукових досліджень, сприятливе середовище для розвитку інновацій, фінансування та підтримка інновацій, інвестиції компаній в інновації, наявність інноваторів та необхідні зв'язки. За даними EIS по Україні, кадрові ресурси та вплив на зайнятість є найбільш розвинутими вимірами розвитку інновацій, а зв'язки та сприятливе середовище мають найгірші показники. З 2010 року інноваційні показники України за даними EIS знизилися на 4,2% у порівнянні з середніми показниками ЄС.

2. Місце України на міжнародному ринку технологій та інновацій

Протягом останніх років Україна відзначалася сильними показниками інноваційної діяльності. У Глобальному індексі інновацій Україна посідає найвищу позицію серед країн LMIC — з 71-ї позиції у 2013 році вона піднялася на 43-ттю позицію у 2018 році. В основі Глобального індексу інноваційності (ГІІ) лежить співвідношення субіндексу інноваційності результатів до субіндексу інноваційності ресурсів, яке відображається показником рівня інноваційної ефективності (The Innovation Efficiency Ratio), який показує наскільки інноваційний продукт був досягнутий за рахунок інноваційних ресурсів та умов. Більшість країн з високим рівнем доходу на душу населення, як правило, посідають високі місця в рейтингу інноваційності економік (Швейцарія – 1 місце, Великобританія - 2 місце, Швеція – 3 місце, Нідерланди – 4 місце).

Україна посідає відносно високі позиції за інноваційними продуктами (знання, технології, креативні продукти), але має низькі показники за такими параметрами для розвитку інновацій, як спроможність інституцій, людський капітал та науково-дослідна діяльність, інфраструктура, обсяг внутрішнього ринку, доступ до зовнішніх ринків та бізнес-середовище. У період з 2013 до 2018 року показники та позиції України за вищенаведеними параметрами залишалися переважно без змін, однак показники за інноваційними продуктами суттєво виросли, здебільшого завдяки прогресу у створенні нового знання, розробці та поширенні інновацій, а також у створенні креативних продуктів (торговельні марки та мобільні додатки). За даними EIS, найбільш показовими вимірами розвитку інновацій в Україні є людський потенціал та зайнятість, а найменш значними — наявність зв'язків та сприятливого середовища для розвитку інновацій. З 2010 року показники України у секторі розвитку інновацій, за даними EIS, знизилися на 4,2% у порівнянні з середнім показником країн ЄС.

Україна має значний потенціал для створення інноваційної експортно-орієнтованої економіки. Для цього необхідно забезпечити підтримку у вигляді більш активної скоординованої урядової політики та прогресивної національної інноваційної системи. Країна має хорошу основу для розвитку інноваційної економіки, елементами якої є значна кількість ІТ-фахівців, динамічна культура створення стартапів, значний обсяг зареєстрованих патентів та розвинена мережа спеціалізованих вищих навчальних закладів. Однак, Україна потерпає від еміграції кваліфікованих фахівців, винахідників та підприємців, а також характеризується високими політичними та економічними ризиками, ризиком настання фінансової кризи, девальвації національної валюти й повільної реалізації запланованих реформ. Також слід відзначити суттєві недоліки української NIS (включно зі структурою координації), високу вартість послуг

трансферу технологій, а також слабкий попит на інновації з боку держави та приватного сектору.

Українські компанії та наукові заклади повинні стати більш інноваційними. Наприклад, лише 17% українських компаній вважають себе інноваційними, тимчасом як у країнах ЄС таких 49% компаній. Витрати на дослідження та розробку нових продуктів в Україні регулярно знижуються з 1990-х років. При цьому, більша частина незначних за обсягом інвестицій, призначених для інновацій, насправді витрачається на придбання машин, обладнання та ліцензійного програмного забезпечення. Перешкодами на шляху втілення інновацій також є концентрація наявного експортного потенціалу у секторах із низьким рівнем інновацій, низький попит на вітчизняні інновації, обмежений доступ до фінансування, слабка система охорони інтелектуальної власності, а також висока вартість інформації про інновації та експорт інноваційної продукції. Освітні та наукові заклади не пов'язані з реальним сектором економіки; науковці стикаються з обмеженнями у проведенні інноваційних досліджень – їм бракує інструментів та навичок комерціалізації результатів своєї діяльності, а зв'язки з міжнародними науково-дослідними установами залишаються слабкими.

Україна є нетто-імпортером новітніх технологій, тому що протягом останніх двох десятиріч кількість переданих за кордон нових технологій значно поступається кількості придбаних. Так, на кінець 2014 р. в нашу державу було імпортовано на 109 нових технологій більше, ніж поставлено за кордон. Головним позитивним моментом тут є те, що вітчизняні підприємства в останні роки все таки досягли оптимального рівня міжнародної конкурентоспроможності своїх інновацій, що дозволило їм розпочати продаж нових технологій за кордон. Якщо у 2014 р. на експорт було спрямовано лише 8 технологій, то вже у 2015 р. у 2,5 рази більше. Проте, не додають оптимізму структурні зрушення у зовнішній торгівлі українськими новими технологіями. Так, якщо у 2014 р. вітчизняні підприємства із 8-и експортованих нових технологій 6 передали у формі результатів досліджень і розробок (продукт із низькою доданою вартістю), то в цей же рік було придбано із-за кордону 117 нових технологій, 85 (майже $\frac{3}{4}$) з яких у вигляді устаткування, машин і механізмів (тобто продукту із високою доданою вартістю).

Така тенденція не сприяє фундаментальному переозброєнню українського виробництва, що мало б забезпечити становлення і розвиток всього замкнутого циклу розробки і впровадження інновацій (від наукового сектору до ринку) і як результат гарантувало б прискорене економічне зростання і суттєве підвищення рівня конкурентоздатності на міжнародних ринках. На жаль, така динаміка чинить додатковий тиск на платіжний баланс країни внаслідок передачі більш високої доданої вартості на користь розвинених держав світу.

Витоки проблеми інноваційного розвитку економіки України у значній мірі лежать у площині недостатнього фінансового забезпечення проведення наукових, науководослідних і дослідно-конструкторських робіт у перспективних сферах. Якщо в середньому в країнах ЄС на виконання досліджень і розробок витрачається близько 2,01 % від ВВП, а у скандинавських країнах-лідерах за цим показником Фінляндії, Швеції та Данії (3,31 ; 3,3 та 3,06% відповідно), то в Україні – лише 0,66%.

На державному рівні регулювання науково-технічного співробітництва України з іншими країнами світу здійснюється у рамках Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. №848-VIII. До 292 Участь України у міжнародному науково-технічному співробітництві 293 того ж цим Законом передбачено формування постійно діючого консультативно-дорадчого органу при Кабінеті Міністрів України – Національної ради України з питань розвитку науки і технологій (стаття 20). Варто зазначити, що однією із основних функцій Ради є: підготовка пропозицій щодо інтеграції вітчизняної науки у світовий науковий простір та Європейський дослідницький простір з урахуванням національних інтересів.

Співробітництво між Україною та ЄС у науковотехнічній сфері згідно Угоди про асоціацію забезпечується шляхом:

- 1) обміну інформацією щодо політики Сторін у сфері науки та технологій;
- 2) участі у наступній Рамковій програмі ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020»;
- 3) спільної реалізації наукових програм та дослідної діяльності;
- 4) спільного дослідження діяльності, спрямованої на заохочення наукового прогресу, трансферу технологій та ноу-хау;
- 5) навчання шляхом реалізації програм обміну для дослідників та спеціалістів;
- 6) організації спільних заходів щодо наукового та технологічного розвитку;
- 7) вжиття заходів, спрямованих на розвиток сприятливих умов для проведення досліджень та впровадження нових технологій, а також належного захисту інтелектуальної власності результатів досліджень;
- 8) активізації регіонального та іншого міжнародного співробітництва;
- 9) обміну досвідом у сфері управління науководослідними установами з метою розвитку та покращення їхніх спроможностей щодо здійснення та участі у наукових дослідженнях.

Інформаційні матеріали

Таблиця 1. Конкуреноспроможність на глобальному рівні та розвиток інновацій: Країни–лідери за показником Глобального індексу інновацій у порівнянні з Україною та в регіональному розрізі

Країни–лідери			Україна та деякі сусідні країни		
Країна	Загальна позиція за показником GCI	Позиція у GCI за розвитком інновацій	Країна	Загальна позиція за показником GCI	Позиція у GCI за розвитком інновацій
Швейцарія	1	1	Російська Федерація	38	49
США	2	2	Польща	39	59
Сінгапур	3	9	Туреччина	53	69
Нідерланди	4	6	Румунія	68	96
Німеччина	5	5	Україна	81	61

Україна (за винятком 2016 року) демонструє переконливі показники GII та піднялася з 71–го на 43–тє місце в рейтингу за період з 2013 по 2018 рік. Україна має найвищий рейтинг серед країн LMIC (найближче до України розташувалися такі країни LMIC, як Молдова (48) та Грузія (59)). Іншими сусідами України, зазначеними на ілюстрації, є Польща (39–тє місце у 2018 р.), Румунія (49) та Росія (46). Загальний показник GII України у 2018 році складав 38,5 пунктів (з 100). Для порівняння — показник Швейцарії, яка є лідером рейтингу, склав 68,4 пунктів. Показник України за продуктивністю у розвитку інновацій склав 35 пунктів, що є відносно високим результатом (включно зі створенням нових знань та технологій, 27–ме місце у глобальному рейтингу). Відносно високим також є показник за креативними продуктами (45); водночас, Україна займає низькі позиції (75) за показниками інвестицій всіх видів у розвиток інновацій (спроможність інституцій (107), людський потенціал та дослідження (43), інфраструктура (89), зрілість ринку (89) та розвиненість бізнес–середовища (46)).

У період з 2013 по 2018 рік показники інвестицій України у розвиток інновацій та відповідні позиції у рейтингу залишилися майже без змін, але при цьому суттєво вирости її показники продуктивності інновацій та відповідно зросли її позиції у рейтингу (з 22,7 до 36,6 пунктів та з 118–ї до 35–ї позиції) — переважно це відбулося завдяки прогресу у створенні нових знань, розробці та поширенню інновацій, а також у створенні креативних продуктів (торговельні марки та мобільні додатки).

Існує чітка кореляція між загальною позицією 5 країн–лідерів GCI та показниками їхнього інноваційного розвитку (вісім з 10 країн–лідерів GCI також утримують перші 10 позицій за показниками інноваційного розвитку), що підкреслює важливість інновацій для конкурентоспроможності. Україна та її сусіди посідають набагато нижчі позиції за показниками GCI. За винятком України, їх показники інноваційного розвитку суттєво відстають від інших показників GCI, що вказує на необхідність посилення цього аспекту їх економічної конкурентоспроможності.

3. Україна в процесах формування та використання глобального інтелектуального капіталу

Глобалізаційні тенденції в інтелектуальному господарському середовищі стимулюються:

- розвитком мережних форм економічної діяльності та інформатизацією;
- глобалізацією ринку праці;
- розвитком нових форм фінансування науково-дослідних та досвідно-конструкторських розробок (НДДКР) та інноваційної діяльності;
- створенням різноманітних інститутів, що функціонують на основі міжнародної взаємодії основних суб'єктів інноваційного процесу (університетів, наукових центрів, фірм тощо);
- появою нових механізмів міжнародних партнерських відносин (наприклад, міжнародних стратегічних альянсів, венчурних об'єднань, міжнародних фондів).

Глобалізація інтелектуального капіталу виступає як процес переплетіння й об'єднання національних інтелектуальних капіталів, що відбиває вплив сучасних тенденцій глобалізації на його якісний і кількісний склад. В умовах сучасної економіки будь-який капітал, в тому числі інтелектуальний капітал, або первісно носить глобальний характер, або стає таким в процесі нагромадження.

Формування глобального інтелектуального капіталу відбиває дві протилежні сторони: по-перше, негативну, що проявляється в зниженні інтелектуального потенціалу окремих держав; зосередженні інтелектуального капіталу в розвинених країнах, що дозволяє їм диктувати свої інтереси іншим країнам в умовах глобального економічного розвитку; по-друге, позитивну, що проявляється в русі наукових кадрів з метою обміну знаннями й уміннями; циклічної міграції; розвитку системи освіти тощо.

Глобальний інтелектуальний капітал - сукупність міжнародних відносин з приводу залучення до системи суспільного виробництва творчого потенціалу людства у вигляді знань, в тому числі актуалізованих і капіталізованих, що є головною продуктивною силою сучасного інформаційного способу виробництва.

Специфічні властивості глобального інтелектуального капіталу:

- інтернаціоналізація процесу формування, розвитку й використання, що відбувається під активним впливом міждержавних фінансових організацій, що оперують у рамках світової економіки й окремих регіонів (МВФ, Всесвітній Банк, СОТ, Європейський Банк реконструкції та розвитку та ін.);
- органічна обумовленість його формування умовами міжнародної конкуренції;
- перетворення інтелектуального капіталу під впливом факторів глобалізації в специфічний елемент національного багатства.

Інтеграція української науки у світовий глобальний простір здійснюється за різними формами науково-технічного співробітництва: програмами, договорами, замовленнями на науково-технічну продукцію)

Постійно збільшується кількість виїздів наукових працівників за межі України з метою здійснення міжнародної співпраці. Українські науковці отримали 1855 грантів. Загалом кількість науковців, які користуються грантами, постійно збільшується. Однією з найважливіших і найактивніших площин розвитку партнерства у сфері науки є співробітництво між Україною та Європейським Союзом.

Україна співпрацює у рамках таких науково-технічних програм та міжнародних організацій ЄС, як Сьома Рамкова Програма з досліджень та технологічного розвитку (РП7), Міжнародна інноваційна науково-технічна програма "EUREKA", Європейська організація ядерних досліджень (CERN). За результатами конкурсів РП7, за кількістю підтриманих пропозицій Україна посідає дев'яту позицію серед всіх країн, які не є членами ЄС чи асоційованими країнами, та другу серед країн Східної Європи та Центральної Азії. За участю наукових установ України було подано 985 пропозицій та підтримано 194 проекти. Рівень успішності наукових колективів України (частка прийнятих до фінансування проектів від кількості поданих проектів) становить 20,22 %, що відповідає середньому рівню РП7 (22,58 %), але є вищим, ніж у нових членів ЄС (18,70 %).

Найбільшу кількість пропозицій українськими заявниками було подано (та підтримано) за напрямками: наукова мобільність (Marie Curie Actions) – 208 (64), навколишнє середовище – 114 (21), міжнародне співробітництво – 92 (13), продукти харчування, сільське господарство та біотехнології – 81 (13), соціально-економічні та гуманітарні науки – 74 (7), транспорт (у тому числі авіація) – 69 (13), ІКТ – 49 (8), енергетика – 46 (8), космос – 46 (7), розвиток наукової інфраструктури – 22 (15).

Пріоритети науково-технічного розвитку України, які спрямовано на розвиток новітніх інформаційно-телекомунікаційних, нано- і біотехнологій, на розв'язання найважливіших проблем в енергетиці і екології, відповідають глобальним викликам сучасності, та співпадають з пріоритетами програми «Горизонт 2020», в якій наукові дослідження галузі навколишнього середовища та зміни клімату, енергетики, охорони здоров'я, розвитку та всебічної підтримки інноваційної політики (активного залучення МСП) є пріоритетними для фінансування.

Вітчизняні наукові установи співпрацюють з такими міжнародними організаціями та фондами, як: Україна – НАТО; Фонд цивільних досліджень та розвитку для країн колишнього СРСР (ФЦДР); Об'єднаний інститут ядерних досліджень (ОІЯД); Міжнародний центр науково-технічної інформації (МЦНТІ) та ін. Вітчизняна наука за деякими напрямками (математика, теоретична фізика, хімія, біотехнологія, матеріалознавство, технології зварювання та отримання захисних і зміцнювальних покриттів, космонавтика) має визнані позиції серед науковців світу. Про достатньо високий попит на

дослідження і розробки науковців України свідчить щорічне надходження від іноземних замовників в обсязі понад 20 % загального фінансування НДДКР.

Сучасна інноваційна політика, програми та відповідне державне фінансування в Україні є обмеженими та не здатними забезпечити ефективне та стабільне сприяння розвитку інновацій. Спроможність до інновацій стримується обмеженістю знань підприємців та інноваторів, які недостатньо поінформовані про можливості участі у міжнародних інноваційних програмах (наприклад, «Горизонт–2020»). Малі та середні підприємства зазначають, що серйозною перешкодою для їх подальшого зростання є недостатній доступ до фінансування. Можливості для отримання кредитів є обмеженими, а ставки за кредитами — високими. Для нових стартапів вірогідність отримання банківського кредиту є близькою до нуля. Більшість інвестицій у розвиток інновацій фінансуються компаніями за рахунок власних коштів. Фінансування через фондовий ринок у більшості випадків недоступне через слабкість інституцій та ефемерність принципу верховенства права⁵⁰.

Прямі іноземні інвестиції в Україну є низькими у порівнянні з іншими країнами (до того ж вони знизилися у 2014–2015 роках через кризу на Сході України). Більша частина прямих іноземних інвестицій зосереджена у секторах з відносно низькою інноваційною активністю, як-от машинобудування, металургія, переробка харчових продуктів та фінансовий/банківський сектор. Українські таланти, низька вартість праці та великий ринок можуть та повинні сприяти залученню додаткових прямих іноземних інвестицій. Але наразі міжнародні компанії обмежують свої інвестиції через значні ризики для бізнесу, до яких належать військові дії, політична нестабільність та непевність, корупція і недостатнє дотримання принципу верховенства права.

Для збільшення обсягу інвестицій та фінансування інновацій було створено дві організації/бізнес-асоціації: UVCA та UAngel.

- UVCA формує майбутній напрям застосування венчурного капіталу та приватних капіталовкладень в Україні через просування інвестиційних можливостей, адвокацію інтересів приватних інвесторів у стосунках з політиками та покращення місцевого інвестиційного та бізнес-клімату.

- UAngel — це українська мережа бізнес-ангелів, яка надає платформу підприємцям для зустрічей з потенційними інвесторами, а також інвесторам для об'єднання їх інвестицій на місцевому або міжнародному рівні. Це закрыта група приватних осіб або організацій, які володіють значними коштами і бажають інвестувати у стартапи.

Наразі UVCA має понад 50 учасників, серед яких понад 20 фондів, які працюють в Україні (за даними річного звіту UVCA). Один з відомих прикладів включає проект Grammarly (онлайн програма перевірки граматики), який залучив 110 млн. дол. США від глобальних венчурних інвестиційних компаній таких, як General Catalyst, Spark Capital та IVP.

Одним із ключових негативних факторів розвитку інновацій в Україні є відсутність національних та регіональних програм для розгортання й підтримки експорту інноваційних продуктів.

Основні недоліки NIS в Україні:

- обмежений попит на інновації з боку кінцевих споживачів, великих компаній та держави;
- слабкі міжнародні зв'язки та повільна інтеграція української NIS у глобальну систему;
- слабкі зв'язки у межах інноваційної екосистеми, зокрема, на рівні промисловості між великим бізнесом та новими технологічними компаніями, а також між освітньою галуззю, бізнесом та державою у питаннях норм та політики стандартів;
- інфраструктура є особливо слабкою через обмежене фінансування та розпорошеність заходів з підтримки інновацій та бізнесу;
- деякі суб'єкти, участь яких є необхідною умовою для ефективної роботи NIS, є або мають брак кадрів, або просто відсутні в Україні (зокрема, офіси з трансферу технологій та офіси з комерціалізації інновацій).

Ключові проблеми, які обмежують інноваційний експорт:

- слабка NIS (обмежена співпраця на національному та міжнародному рівнях);
- обмежений доступ до фінансування;
- обмежений доступ до міжнародних ринків (та відсутність місцевого ринку);
- нестача бізнес-експертизи (приміром, підприємств, які виробляють серійну продукцію у сфері високих технологій, менторів);
- фрагментарна технологічна інфраструктура та несприятливе середовище для винаходів та розвитку інновацій (від відсутності сучасного обладнання до відсутності єдиної інноваційної політики).

Інформаційні матеріали

Передумови розвитку інноваційної економіки в Україні

- Рівень грамотності — 99%
- Понад 500 000 студентів за такими спеціальностями, як будівництво, виробництво, інженерна справа
- Понад 2000 стартапів
- Понад 180 000 фахівців в ІТ23 секторі
- Понад 146 000 патентів та винаходів, зареєстрованих українцями з 2007р.
- Інвестиції в українські компанії у 2017 році склали понад 250 млн. дол.
- Значна кількість спеціалізованих галузевих закладів вищої освіти (наприклад, більше 10 аграрних університетів)

Тенденції в інноваційній діяльності

Ключові тренди, які впливають на розвиток інновацій в Україні:

- еміграція та «відтік мізків»;

- *постіндустріалізація, розвиток нових технологій та глобалізація (запровадження 4G, швидкісний Інтернет та суттєво збільшене охоплення мобільним зв'язком);*
- *підвищений ступінь ризику для іноземних компаній та іноземного капіталу, що робить Україну менш привабливою для інвесторів;*
- *процес реформ та утворення нових інституцій (створення нових інституцій на кшталт дорадчих органів при Кабінеті Міністрів України та Президентіві України з питань бізнесу, інновацій та інвестицій);*
- *європейська інтеграція та посилення міжнародних зв'язків з National Assembly (підписання та ратифікація програми «Горизонт–2020», підписання та ратифікація ПВЗВТ з ЄС, підписання та ратифікація Угоди про зону вільної торгівлі з Канадою (CUFTA), підписання та ратифікація COSME25);*
- *посилення ролі громадянського суспільства та громадської активності (нові регіональні та промислові кластери, хаби, неурядові організації та бізнес–асоціації);*
- *фінансова криза та девальвація національної валюти.*

Витрати України на R&D знизилися з приблизно 3% ВВП у 1990 р. до 1,2% у 2004 р. і склали приблизно 0,5% у 2017 році. За даними Державної служби статистики України, у 2017 році у розвитку інновацій брали участь 16,2% підприємств в Україні, витрати яких у цій сфері склали 9,1 млрд. грн. Проте 65% цих коштів були витрачені на придбання обладнання та ліцензованого програмного забезпечення. При цьому власні витрати компаній за рахунок їх доходів склали 7,7 млрд. грн, а сума кредитних коштів склала лише 600 млн. грн. Всього 322 та 380 млн. грн відповідно були отримані від урядових органів та інвесторів.

Приватний сектор є найважливішою рушійною силою інновацій в Україні – особливо це стосується сектора ІКТ (зокрема, ІТ). Такі ініціативи, як коворкінги, освітні й креативні хаби та кластери отримують підтримку у вигляді грантів від іноземних фондів (наприклад, програма Східного партнерства «Культура та креативність» в рамках ініціативи «Креативні міста та регіони») або допомогу від приватних інвесторів. Центральні та місцеві органи влади зазвичай надають допомогу нефінансового характеру (наприклад, надання вільних приміщень).

При цьому лише 16,2% українських компаній беруть участь у створенні інновацій (у порівнянні з 49% — середнім показником в країнах ЄС). Більша частина промисловості України сконцентрована у традиційних секторах, які зазвичай характеризуються низькою активністю у сфері R&D (металургія та важке машинобудування), хоча український ІТ сектор наразі переживає значний підйом. Головний внесок у R&D роблять наукові установи, тоді як бізнес суттєво відстає у розробці та запровадженні інновацій.

Іншими факторами, які стримують розвиток інновацій для експорту, є недооцінка інновацій та нездатність отримати належне фінансування. Недостатній попит на інновації з боку великих компаній обмежує зростання ринку, учасниками якого є нові інноваційні технологічні компанії, а також

попит на українські інновації. Через це інновації не розглядаються як пріоритет; відтак в Україні наразі працюють лише кілька відкритих програм з розвитку інновацій (наприклад, «Реактор») та корпоративних інкубаторів (наприклад, «Radar Tech»). Інвестори, які вкладають кошти у нові технологічні компанії та стартапи з України, часто просять їх власників реєструвати компанії у країнах з більш сприятливим бізнес–середовищем.

До провідних глобальних компаній, які мають науково–дослідні центри в Україні, належать Samsung, Microsoft, Amazon (Ring), Siemens та Huawei. Український ІТ сектор є динамічним та швидко зростає, що також пов'язано зі сплеском створення організацій з підтримки бізнесу (ІТ–кластери, Асоціація «ІТ Ukraine» та Startup Ukraine), які надають ряд послуг бізнесу та допомагають налагодити зв'язки між підприємцями, інвесторами та бізнес–ангелами, організують численні публічні заходи, а також надають приміщення для коворкінгу. 18 провайдерів ІТ послуг з офісами в Україні входять до переліку 100 краєвих аутсорсингових компаній світу за версією IAOP31. Наразі в Україні працюють приблизно 180 000 ІТ–фахівців у понад 1000 ІТ–компаній, а експорт послуг ІТ сягнув 4,5 млрд. дол. США у 2018 році і посідає друге місце після аграрного експорту у співвідношенні до ВВП. Україна має велику кількість талановитих фахівців у сфері ІТ завдяки наявності понад 200 вищих навчальних закладів та понад 50 провайдерів освітніх послуг у сфері ІТ. Щороку до ІТ–індустрії приєднуються понад 15000 кваліфікованих фахівців. Разом це створює потужну базу, яка може допомогти Україні стати провідним міжнародним хабом високих технологій та інновацій.

Важливим компонентом NIS в Україні є спілки та асоціації, як–от High–Tech Office Ukraine та Асоціації «Інноваційний розвиток України» (UAID). High–Tech Office Ukraine є спілкою технологічних компаній, мета якої полягає у створенні сприятливих умов для розвитку інноваційного бізнесу та цифрової економіки в Україні. Членами наглядової ради High–Tech Office Ukraine є представники МЕРТ, Верховної Ради України та Офісу Президента України, що забезпечує ефективну взаємодію між бізнесом та державою. UAID об'єднує провідні міжнародні та українські компанії у таких секторах, як ІТ, високі технології, машинобудування, мікроелектроніка тощо. Її місія є подібною до High–Tech Office Ukraine.

Київ, Харків, Львів, Дніпро та Одеса є лідерами в Україні за кількістю коворкінгів, хабів, які були створені протягом останніх 5 років. Такі заклади допомагають створити атмосферу співпраці та надають необхідне обладнання для стимулювання креативності та інновацій. Вони також організують семінари та тренінги для розвитку необхідних навичок і компетенцій у фахівців.

Наприклад, iHub–проект, який фінансується Seed Forum за підтримки Уряду Норвегії та спонсорської підтримки Фінляндії, Швеції та Великої Британії. Київська міська державна адміністрація традиційно надає адміністративну підтримку (проекту було виділено стару будівлю). Така схема

є прикладом життєздатної моделі партнерства між донорами, приватним сектором та державою і може бути застосована в інших регіонах України. iHub являє собою мережу центрів, яка має на меті підтримку та стимулювання інновацій та підприємницької активності. Проект забезпечує стартапи необхідними знаннями та навичками, надає менторську підтримку, допомогу в отриманні інвестицій та якісної інфраструктури. Ще одним прикладом є хаб Rawillion, який створює сприятливе середовище для підприємців, креативної діяльності та розвитку інновацій і має стати центром підприємницької активності та інновацій у Львові.

За підтримки Агентства європейських інновацій у 2016 році було запущено новий проект «Хаб–лабораторія інтернету речей». Проект є платформою для співпраці у сфері бізнесу, виробництва та освіти. Хаб покликаний надавати підтримку у запровадженні інтернету речей (IoT) та цифрового виробництва з метою забезпечення конкурентоспроможності підприємства малого і середнього бізнесу.

У 2017 році у Києві було відкрито UNIT.City, взірцем для створення якого стали кращі інноваційні центри у світі. Це перший інноваційний парк в Україні, який має стати полюсом креативної економіки України. На території UNIT.City працює Платформа розвитку інновацій, створена за підтримки державного концерну «Укроборонпром» з метою розвитку інновацій та комерціалізації стартапів в оборонній промисловості. У 2017 році на території UNIT.City відбулося 400 публічних заходів, присвячених технологіям та інноваціям. Парк має кілька лабораторій deep tech з необхідною інфраструктурою (fab lab, block chain, VR/AR, Agri). До ключових акселераторів, інкубаторів, інноваційних платформ та венчурних студій, які працюють в Україні, належать Conceptor, Sector X, Radar Tech та Reactor.

Законодавчі акти, присвячені питанням інтелектуальної власності:

Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435–IV,

Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 року № 3687–XII,

Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 року № 3688–XII,

Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року № 3792–XII,

Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14 вересня 2006 року № 143–V,

Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 року № 40–IV,

Закон України «Про наукову та науково–технічну діяльність» від 26 листопада 2015 року № 848–VIII

Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556–VII.

Наявна законодавча база відповідає міжнародним тенденціям у сфері управління правами інтелектуальної власності в частині їх класифікації, строку дії охорони та відповідних обмежень.

Із 2015 року Україна активно розробляє законодавство про реєстрацію патентів, авторські та суміжні права включно з положеннями про торговельні марки (знаки для товарів і послуг) та організації колективного управління.

У 2015 році Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015 було затверджено Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, головними цілями та завданнями якої є посилення незалежності судів та фундаментальна зміна судової системи. У червні 2016 року в Україні було ухвалено ряд законодавчих актів в рамках цієї Стратегії, включно зі створенням Вищого суду з питань інтелектуальної власності як «суду першої інстанції для розгляду спорів, пов'язаних з авторськими правами, торговельними марками та патентами».

У вересні 2017 року Президент України підписав Указ № 299/2017 «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності». Місяць потому Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 року № 2147–VIII, який суттєво переглядає процесуальні норми, включно з нормами, які стосуються інтелектуальної власності.

За питання розвитку інновацій в Україні відповідають два міністерства: Міністерство освіти і науки України (МОН), до відання якого належать фундаментальні дослідження, та Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (МЕРТ), до сфери відповідальності якого належать прикладні дослідження та інновації. У 2016 році Кабінет Міністрів України вирішив передати до МЕРТ функції Державної служби інтелектуальної власності, яка відповідає за опрацювання заявок на отримання охоронних документів (патенти, свідоцтва) на об'єкти права інтелектуальної власності. З 2017 року МЕРТ уповноважене видавати патенти та інші охоронні документи, які засвідчують права на об'єкти інтелектуальної власності⁶⁸.

Відповідно до Наказу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 22 березня 2018 року № 387 «Про деякі питання організації діяльності у сфері інтелектуальної власності» до державної системи правової охорони інтелектуальної власності входять державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності», державна організація «Українське агентство з авторських і суміжних прав», «Державна інноваційна фінансово-кредитна установа» та державна організація «Національний офіс інтелектуальної власності».

У 2018 році, за результатами аналізу законодавства України з питань інтелектуальної власності, Європейська Комісія дійшла висновку, що система

охорони (включно з захистом) інтелектуальної власності та стан виконання відповідного законодавства залишаються недосконалими. В Україні почала працювати база даних торговельних марок — вона є безплатною для правовласників, які тепер мають змогу швидше та простіше зареєструвати торговельні марки та уникнути порушень їх прав в Україні. Проте у більшості випадків недоліки системи охорони (включно з захистом) інтелектуальної власності стосуються боротьби з підробками або піратством, що є менш актуальним для українських інноваційних компаній, які експортують свою продукцію. Проте реформа системи охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності є необхідною для підтримки розвитку інновацій та розвитку креативних індустрій в Україні. Окрім цього, Угода про асоціацію між Україною та ЄС вимагає суттєвої адаптації державної політики та законодавства, зокрема, у питаннях, пов'язаних з авторськими правами, торговельними марками, електронною комерцією та патентами.

Міжнародна нормативно-правова рамкова структура

Україна є учасником багатосторонніх та міждержавних угод.

Договір про патентну кооперацію (РСТ – Patent Cooperation Treaty) від 19 червня 1970 року із змінами та доповненнями,

Паризька конвенція про охорону промислової власності (система ВОІВ) від 20 березня 1883 року із змінами та доповненнями,

Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) (система ВТО) від 15 квітня 1994 року із змінами та доповненнями.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 21 березня 2014 року

На жаль, значна кількість стартапів або інноваційних компаній зареєстровані поза межами України або не продають свої товари та послуги на українському ринку, тому українське законодавство про інтелектуальну власність є менш актуальним для них.

ПРОГРАМИ, ПЛАНИ ТА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА, ПОВ'ЯЗАНА З РОЗВИТКОМ ІННОВАЦІЙ

Експортна стратегія України («дорожня карта» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017—2021 роки («ЕСУ») ухвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1017-р, є основоположним рамковим документом, який визначає основні засади розвитку експорту товарів (послуг, робіт) з України.

ЕСУ визначає наступні стратегічні цілі:

(1) створення сприятливих умов, що стимулюють торгівлю та інновації для диверсифікації експорту шляхом зміцнення комплексної інституційної основи для стимулювання інновацій; зміцнення інноваційного потенціалу підприємств; поліпшення правових та економічних умов для здійснення торгівлі;

(2) розвиток послуг з підтримки бізнесу та торгівлі, здатних підвищити конкурентоспроможність підприємств, зокрема малих та середніх, завдяки вдосконаленню механізму координації діяльності інституцій з підтримки торгівлі, залучених до реалізації торговельної політики та розвитку експорту; зміцнення мережі інституцій, що надають експортерам послуги з підтримки бізнесу та торгівлі;

(3) удосконалення навичок і компетенцій підприємств, зокрема малих та середніх (підприємництва), необхідних для участі в міжнародній торгівлі внаслідок стимулювання діяльності підприємництва серед власників та працівників підприємств, зокрема малих та середніх; покращення управлінських навичок; забезпечення відповідності системи освіти потребам підприємств.

ЕСУ зазначає про необхідність розробки крос-секторальних стратегій, серед яких ця Стратегія посідає чільне місце. ЕСУ також виділяє такі перспективні сектори економіки (тобто сектори з високим потенціалом розвитку експорту інноваційних товарів та послуг з високою доданою вартістю):

- 1) харчова і переробна промисловість;
- 2) машинобудування;
- 3) технічне обслуговування та ремонт повітряних суден;
- 4) інформаційні та комунікаційні технології;
- 5) креативні індустрії;
- 6) туризм;

7) виробництво запасних частин та комплектувальних виробів для аерокосмічної та авіаційної промисловості.

У жовтні 2017 року було утворено Раду з розвитку інновацій, яка є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, що утворюється для вивчення проблемних питань, пов'язаних з реалізацією державної політики у сфері розвитку інновацій, забезпечення ефективної співпраці Кабінету Міністрів України, органів виконавчої влади, громадянського суспільства, суб'єктів господарювання та суб'єктів інноваційної діяльності з метою розроблення, організації, координації та впровадження заходів, механізмів та умов для інноваційного розвитку національної економіки, створення інноваційної інфраструктури та впровадження реформ у сфері інноваційної діяльності.

Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні була ухвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 року № 386-р і охоплює період до 2020 року. Стратегія розвитку інформаційного суспільства містить розділ, присвячений розвитку електронної економіки (е-економіки). Названа стратегія фокусується на запровадженні ряду цифрових послуг, розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та масштабному їх впровадженню до ключових секторів економіки. Документ визначає такі терміни, як е-комерція, е-послуга, е-медицина тощо, а також містить «дорожню карту» та план завдань і заходів для побудови електронної

економіки (е-економіка) в Україні. Однією з головних цілей е-економіки є розвиток електронних бізнес-процесів, що вимагає розробки та застосування інструментів е-комерції, застосування електронного підпису та забезпечення безпеки цифрових даних, просування інтеграції національної платіжної системи з міжнародними системами, запровадження електронної звітності за принципом «єдиного вікна» з метою зниження витрат часу на підготовку та подачу звітів. Окрема увага приділяється створенню інформаційно-комунікаційної інфраструктури, покращенню доступу до отримання знань, електронному урядуванню, е-освіті, науці та інноваціям.

Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018—2020 роки та затвердження плану дій щодо її реалізації була ухвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67-р. Головна ідея цього документу полягає в усуненні законодавчих, інституційних та інших бар'єрів розвитку цифровізації в Україні. Дана Концепція ставить на меті, зокрема, такі завдання: залучення інвестицій, розвиток цифрових та IT-послуг, підготовку та впровадження національного плану розвитку широкосмугового доступу до мережі Інтернет, в якому особлива увага приділятиметься сільським територіям, а також розвиток креативного та інноваційного підприємництва.

Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року була ухвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 року № 504-р. Дана стратегія визначає підприємництво як пріоритетний напрям державної політики. Насамперед, документ фокусується на створенні сприятливих умов для відкриття, ведення і зростання малого і середнього підприємництва шляхом консолідації зусиль усіх зацікавлених сторін. Стратегія малого і середнього підприємництва

встановлює, що її реалізація здійснюється за наступними стратегічними напрямками: розширення доступу малого і середнього підприємництва до фінансування; спрощення податкового адміністрування; популяризація підприємницької культури та розвиток підприємницьких навичок; сприяння експорту/інтернаціоналізації малого і середнього підприємництва; підвищення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу малого і середнього підприємництва.

Ініціативи в процесі розробки

У 2015 році Кабінет Міністрів України затвердив проект Концепції Державної цільової економічної програми розвитку інноваційної інфраструктури на 2017—2021 роки, метою якої є створення умов для розвитку інноваційної інфраструктури, яка сприятиме формуванню інноваційної моделі розвитку національної економіки. Цей документ також має забезпечити ефективне використання національного науково-технічного, інноваційного й освітнього потенціалу, комерціалізацію науково-технічних розробок, широке впровадження інновацій та зростання конкурентоспроможності економіки України. Програма буде фінансуватися з державного бюджету та місцевих бюджетів. Для її фінансування залучатимуться кошти приватних інвесторів, міжнародна допомога, а також застосовуватимуться фінансові механізми державно-приватного партнерства та венчурного інвестування. При цьому, підтримка з боку приватного сектора має велике значення для заохочення та сталого розвитку інноваційної діяльності в Україні.

Стратегія розвитку високотехнологічних галузей промисловості до 2025 року розробляється як ключовий стратегічний урядовий документ, який має на меті формування нової моделі економічного розвитку – інноваційної економіки, підвищення технологічності, зростання конкурентоспроможності та підвищення ефективності існуючого виробництва. Стратегія розвитку високотехнологічних галузей промисловості виокремлює десять ключових та перспективних напрямків економіки, до яких належать аграрний сектор; військово–промисловий комплекс; створення нових речовин, матеріалів та нанотехнологій; ІКТ; енергетика; високотехнологічне будівництво; розвиток наук про людину, біомедична інженерія, клітинна медицина, фармація; розвиток транзитної інфраструктури; туризм, відпочинок; інші напрямки економіки. Стратегія розвитку високотехнологічних галузей промисловості пропонує 5 програм, що в сукупності створюють передумови для інноваційного розвитку економіки:

- 1) Офіс Високих Технологій (High Tech Office) як інструмент підтримки інноваційних проектів;*
- 2) розвиток експортно–орієнтованої інноваційної екосистеми;*
- 3) Цифровий порядок денний для України (Digital Agenda);*
- 4) залучення інноваційних ТНК (Welcome MNC) – програма заохочення та залучення світових високотехнологічних лідерів до розвитку виробництва, проведення наукових досліджень та створення робочих місць в Україні;*
- 5) «Високотехнологічна нація» (High Tech Nation) — програма популяризації високих технологій, науки і техніки серед громадян України, зокрема, серед молоді.*

У жовтні 2018 року МОН представило для громадського обговорення проект Стратегії інноваційного розвитку України на період до 2030 року. Головною метою Стратегії інноваційного розвитку є розбудова інноваційної екосистеми України, яка повинна забезпечити швидке та якісне перетворення креативних ідей в інноваційні продукти і послуги, а також підвищити рівень інноваційності національної економіки. Серед очікуваних результатів проект передбачає збільшення надходжень від продажу та використання об'єктів інтелектуальної власності, наукомісткої продукції (результатів досліджень та розробок, програмного забезпечення, ноу–хау, інших інтелектуальних послуг); збільшення обсягів позабюджетного фінансування науково–дослідних робіт за рахунок коштів вітчизняних та іноземних інвесторів; зростання частки інвестицій у нематеріальні активи від усього обсягу капітальних інвестицій; збільшення наукоємності ВВП; зростання кількості щорічно зареєстрованих патентів (насамперед – закордонних) на винаходи та корисні моделі.

Зазначений проект було опубліковано для громадського обговорення на веб–сайті МОН; Стратегію інноваційного розвитку схвалюватиме Кабінет Міністрів України, і на її основі буде створено конкретний план заходів та законодавчі акти.

20 травня 2019 року Рада з питань інтелектуальної власності на своєму засіданні представила проект Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності України. Важливість Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності полягає в посиленні інституційної здатності держави генерувати економічно цілісні активи інтелектуальної власності.

Документ було вирішено відправити на доопрацювання.

У 2018 році ключовими напрямками роботи Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент) були виконання функцій Міжнародного пошукового органу та Органу міжнародної попередньої експертизи, підвищення ефективності та якості проведення експертизи заявок на об'єкти інтелектуальної власності, продовження продуктивної співпраці з міжнародними партнерами: Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, Європейським патентним відомством, Євразійським патентним відомством, участь у глобальній системі РСТ.

Україна зараз посідає 39-у позицію у світі, продемонструвавши за 10 років 30-відсоткове зростання кількості міжнародних заявок. Національними заявниками у 2018 р. подано 2 107 заявок на винаходи (понад 53% від загальної кількості). Частка заявок на винаходи від іноземних заявників у загальній кількості поданих становила 46,9%. Майже 87% заявок від іноземних заявників надійшло за процедурою РСТ. Найбільш активними були заявники із США (494 заявки), Німеччини (280), Швейцарії (220), Великої Британії (95), Франції (69), Нідерландів (66), Люксембургу (61), Італії (52), Японії (51) (рис. 1.4). Кількість заявок, поданих заявниками країн ЄС, становила 44,4% від загальної кількості іноземних заявок.

У 2018 р. зареєстровано 2 469 патентів на винаходи, з них 1 203 (48,7%) – на ім'я національних заявників і 1617 на ім'я іноземних заявників.

Станом на 1 січня 2019 р. до Державного реєстру патентів України на промислові зразки внесено 36 310 патентів на промислові зразки, є чинними 14 383 патенти. У 2018 р. на територію України поширено дію 506 міжнародних реєстрацій за Гаазькою угодою про міжнародну реєстрацію промислових зразків (рис. 1.14). Найбільше міжнародних реєстрацій належить до таких класів: 10 (Годинники та інші вимірювальні, перевіряльні та сигнальні прилади) – 121 реєстрація; 09 (Опакування та вмістини для перевозіння чи переносіння товарів) – 47; 12 (Транспортні або підіймальні засоби) – 39; 03 (Дорожні речі, футляри, парасольки та особисте приладдя, що не належать до інших класів) – 35; 23 (Устаткування для розподілення рідин та газів, санітарне, опалювальне, вентиляційне та повітрокондиціювальне устаткування, тверде паливо) – 30; 32 (Графічні символи і логотипи, фактурні візерунки, оздоблення) – 28; 14 (Устаткування для записування, телекомунікацій чи оброблення даних) – 24; 02 (Предмети одягу та галантерейні вироби) – 20; 21 (Ігри, іграшки, намети та спортивні товари) – 18; 07 (Побутові речі, що не належать до інших класів) – 16 реєстрацій.

Протягом 2018 року Укрпатент продовжував виконувати функції Міжнародного пошукового органу (МПО) та Органу міжнародної попередньої експертизи (ОМПЕ) згідно з Договором про патентну кооперацію (РСТ) відповідно до нової Угоди між Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та Міжнародним бюро Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання Державним підприємством «Український інститут інтелектуальної власності» функцій Міжнародного пошукового органу та Органу міжнародної попередньої експертизи відповідно до Договору про патентну кооперацію, яку було укладено на період з 1 січня 2018 року до 31 грудня 2027 року.

Укрпатент проводить міжнародний пошук і міжнародну попередню експертизу за міжнародними заявками, поданими українськими заявниками до Укрпатенту як Відомства-одержувача і до Міжнародного бюро ВОІВ як Відомства-одержувача.

У 2018 році до Укрпатенту як Відомства-одержувача надійшло 143 заявки, що на 9% перевищило показник попереднього року, але на 6,5% менше за показник 2016 року, коли Укрпатент тільки розпочав роботу як МПО/ОМПЕ. З 2016 по 2018 рік спостерігалася позитивна динаміка в кількості заявок, щодо яких Укрпатент отримав копії для пошуку та направив заявникам та до Міжнародного бюро (МБ) ВОІВ Звіти про міжнародний пошук та Письмові повідомлення МПО.

Таблиця Міжнародні реєстрації промислових зразків за Гаазькою угодою

Країна	2014	2015	2016	2017	2018
Усього	594	622	623	565	506
Австрія	13	3	10	8	4
Бельгія	7	11	8	5	11
Болгарія	4	9	9	3	8
Швейцарія	248	246	187	157	151
Кіпр	-	-	6	13	4
Китай	-	1	-	-	13
Чехія	5	4	12	14	13
Німеччина	84	90	55	45	45
Данія	1	1	5	2	3
Естонія	1	-	5	7	1
Іспанія	7	9	4	6	5
Фінляндія	8	2	5	5	4
Франція	62	89	145	119	75
Велика Британія	7	3	8	5	16
Греція	-	-	2	3	-
Хорватія	7	3	10	8	6
Угорщина	3	1	-	1	-
Італія	26	41	37	35	36
Японія	-	4	5	5	1
Корея	2	-	2	7	2
Люксембург	5	2	2	-	2
Латвія	2	-	2	-	1
Нідерланди	29	37	19	11	12
Норвегія	2	4	1	1	2
Польща	16	7	6	18	16
Румунія	1	4	3	-	2
Сербія	2	1	-	-	1
Швеція	1	2	5	44	18
Словенія	1	7	2	6	1
Туреччина	18	16	20	10	13
Україна	3	2	4	2	4
США	4	10	20	15	25
Інші	25	13	24	10	11

Таблиця Заявки на знаки для товарів і послуг за міжнародною процедурою

Країна	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Усього	8484	7969	6005	7634	7752
Україна	4	5	2	4	1
ОАЕ	12	4	6	8	11
Антигуа і Барбуда	3	2	-	-	-
Албанія	4	2	2	1	-
Вірменія	15	7	13	15	20
Аргентина	-	-	2	-	-
Австрія	178	148	123	141	138
Австралія	33	41	35	57	70
Азербайджан	3	3	2	3	5
Боснія і Герцеговина	-	-	2	-	3
Бельгія	127	144	97	135	100
Барбадос	2	3	-	-	2
Болгарія	81	61	32	121	85
Білорусь	116	105	62	106	90
Канада	7	5	5	1	6
Швейцарія	652	617	410	501	457
Китай	535	513	562	890	1182
Кіпр	60	84	59	69	55
Чехія	162	91	84	60	67
Німеччина	1338	1223	967	965	1100
Данія	75	68	61	61	53
Естонія	31	15	8	15	28
Іспанія	186	156	146	165	163
Фінляндія	52	51	58	96	88
Франція	623	588	545	655	650
Велика Британія	256	318	152	179	202
Угорщина	162	239	42	63	150
Ірландія	23	40	32	34	12
Ізраїль	35	25	21	29	37
Індія	21	28	23	31	24
Італія	584	510	406	512	518
Японія	203	173	118	181	131
Корея, Республіка	71	66	89	96	108
Казахстан	14	15	18	15	23
Ліхтенштейн	64	24	13	39	24
Литва	23	19	13	24	32
Люксембург	87	91	91	84	59
Латвія	38	34	25	38	32
Молдова	31	38	35	28	17
Нідерланди	172	178	133	126	118
Польща	156	171	110	189	164
Російська Федерація	722	523	303	523	557
Швеція	56	76	56	60	59
Туреччина	436	362	228	310	233
США	642	728	503	570	576
Інші...					

4. Міжнародний ринок освітніх послуг і місце України в процесі його функціонування

В світовому освітньому просторі активно відбуваються інституційні перетворення, які змінюють індивідуалізований розвиток національних освітніх систем на їх кооперацію та інтеграцію. Система освіти все більше пристосовується до запитів глобальної економіки, що проявляється в формуванні Єдиної світової освітньої системи, заснованої на єдиних освітніх стандартах; різкому зростанні попиту на вищу освіту; розвитку відкритого і дистанційного навчання.

Глобалізація та сучасні інформаційні технології формують глобальний освітній простір. За даними ЮНЕСКО, рівень міжнародної мобільності студентів за останні 25 років збільшився на 25%. Найбільшу кількість іноземних студентів залучають держави G8.

Форми інтернаціоналізації вищої освіти:

обмін студентами за програмами включеного навчання;

обмін викладачами для стажувань та проведення лекцій;

обмін студентами для проходження виробничої та переддипломної практики;

проведення міжнародних конференцій, семінарів та олімпіад;

виконання спільних наукових, освітніх, методологічних досліджень та публікація результатів;

розробка нових програм всіх рівнів з використанням закордонного досвіду й кращих практик викладання;

створення спільних навчальних матеріалів та посібників, електронних засобів навчання;

здійснення програм «двох дипломів» і подвійних дипломів;

застосування міжнародних стандартів оцінки якості програм, міжнародні акредитації тощо.

Нові глобалізаційні виклики, цільові установки світових організацій, державні цілі зближення систем освіти в світі сформували практику пропозиції наднаціональної освіти, яка за своїми характеристиками відповідає актуальним потребам сучасної економіки, адаптивна як до будь-якої національної системи освіти, так і по відношенню до носія будь-якої національної культури.

Позитивні наслідки формування наднаціональної освіти: отримані освітні послуги дозволяють здійснювати професійну діяльність в різних країнах світу; не потребує оцінювання дипломів та сертифікатів випускників; надає додаткові можливості успішно соціалізуватися в інших країнах; сприяє розвитку дистанційного навчання та віртуальних університетів.

Негативні наслідки формування наднаціональної освіти:

посилення конкурентної боротьби в сфері вищої освіти,

втрата вищою школою національних академічних цінностей,

інтенсифікація процесу «втечі умів» за кордон,

поява різноманітних форм «освітнього імперіалізму».

Міжнародна освіта розвиває здатність людини оцінювати явища з позиції іншої людини, культури, соціально-економічної формації. На практиці міжнародна освіта реалізується як набір певних міжнародних програм, завданням яких є одержання знань, розвиток умінь і навичок, які можуть знадобитися на ринку праці в міжнародному масштабі. Більшість українських ЗВО тим чи іншим способом є суб'єктами міжнародної діяльності, однак рівень такої участі незначний.

Інтернаціоналізація вищої освіти розкривається в сполученні міждисциплінарних, багаторівневих і кроскультурних цінностей, а також у тому, що інтернаціоналізація охоплює всю структуру навчального закладу (весь процес навчання й керування ним). Інтернаціоналізацію, яка значно більше пов'язана з академічними й інтелектуальними цінностями вважають більш позитивним процесом для вищої школи, ніж глобалізацію освіти, яка інколи виглядає антинаціональним процесом гомогенізації. Інтернаціоналізація зосереджує увагу на взаємних зв'язках різних націй, держав, культур. Інтернаціоналізація системи вищої освіти означає впровадження міжнародних підходів в такі функції навчального закладу, як викладання, дослідження, надання послуг. На вимогу інтернаціоналізації змінюються навчальні програми, в освітні стандарти та навчальні плани вноситься міжнародний аспект. Інтернаціоналізація системи вищої освіти орієнтована на компетентісну підготовку, яка дозволяє випускникові бути готовим до роботи в умовах зростаючої мінливості взаємозалежного світу. Переваги даного процесу очевидні: об'єднання ресурсів, особливо коли вони важкодоступні; запобігання дублювання та непотрібного копіювання тем досліджень; краща ідентифікація проектів та зростаюча впевненість в їхній доцільності; поширення меж наукового пошуку.

Прикладом інтернаціоналізації вищої освіти є регіональна інтеграція національних освітніх систем Європи (європеїзація вищої освіти). Впровадження Болонської системи, яка консолідувала прагнення європейців в освітній сфері та сприяла її модернізації, стало протиположним наслідком глобалізації вищої освіти та захистом найкращих фундаментальних основ європейської вищої школи. Процес європейської інтеграції в освітній сфері розпочався 19.06.99 р. з підписання Декларації про узгодження дій щодо розвитку сучасної вищої школи і пошуку загальноєвропейських вимірів у вирішенні спільних проблем. Україна приєдналася до європейської освітньої системи у 2005 році.

«Трансграничне співробітництво» означає надання закладом вищої освіти освітніх послуг за межами своєї країни (види програм вищої освіти, при здійсненні яких студенти перебувають не в країні розташування вуза, що привласнює кваліфікацію). Будучи прямим результатом глобалізаційних процесів, трансгранична освіта тісно пов'язана з застосуванням нових інформаційних технологій, зокрема, дистанційним навчанням та Інтернет-освітою. Найсильніші позиції в експорті освітніх послуг в Європу сьогодні у

США та Великобританії, а діяльність інститутів транснаціональної освіти спрямована, в першу чергу, на країни Східної та Центральної Європи.

Інтернет-освіта, яка виступає найсучаснішою та найдинамічнішою формою організації надання освітніх послуг, також виступає формою наднаціональної освіти. Її розвитку сприяють віртуальні курси, університети та академії, віртуальні бібліотеки, електронні ресурси. Одним з останніх досягнень є відкриття Інтернет-аспірантури в Італії, в якій навчаються пошукачі кількох десятків країн.

Проблеми входження України в глобальний освітній простір, який включає сьогодні більше 150 держав, в умовах вибору європейського напрямку розвитку української економіки набувають першорядного значення. В останній час спостерігається позитивна динаміка міжнародної мобільності студентів за участі українських вузів: зростає щорічно чисельність українських студентів, що вчаться за кордоном

Українська вища освіта привабливою є, в більшій мірі, для азійських країн. Найбільш затребуваними серед іноземців є медичні, технічні та культурні навчальні заклади, а також ті, що мають небагато аналогів у світі. На жаль, основною причиною привабливості ЗВО України є не стільки висока якість навчання, скільки відносно низький рівень вартості навчання.

В останні роки посилилася тенденція зростання чисельності українців, що бажають навчатися в інших країнах. Найпривабливішими країнами для українських абітурієнтів є Польща, Німеччина, Чехія, Італія, Іспанія, Франція, Канада й Австрія.

Щоб протистояти напору зарубіжних університетів, які все активніше входять на український освітній ринок з метою зайняти нову нішу, і не втратити власний цільовий сегмент вітчизняні вузи мають посилити міжнародні можливості своїх програм та переходити на світові стандарти якості освіти. Це дозволить підвищувати міжнародність української вищої освіти за рахунок збільшення залучення абітурієнтів з інших країн, участі в програмах обміну студентами тощо.

Інформаційні матеріали

Дослідницькі центри можуть стати важливим компонентом української NIS. До них належать Національна академія наук України, яка є незалежною установою, створеною на основі державної власності, а також приватні та державні навчальні заклади. Проте слід зазначити, що креативність, ініціативність, підприємницька активність та інновації не цінуються та не мають достатньої підтримки у більшості державних навчальних закладів. Школи та наукові заклади часто не мають зв'язку із зовнішнім економічним та бізнес-середовищем, їм також бракує міжнародних контактів.

У період з 1991 по 2015 рік кількість науковців в Україні скоротилася в п'ять разів — з 313 079 до 63 864 осіб. Країна втрачає інноваційний потенціал через низький престиж та погані умови праці для дослідників. Водночас у світі зростає попит на таланти з України, що призводить до еміграції науковців до

інших країн. Окрім цього, наукові працівники університетів переважно зайняті викладацькою діяльністю, а не дослідницькою роботою. Лише половина з близько 350 українських університетів виконують наукові дослідження (часто у дуже обмеженому обсязі). Українські університети займають нижчі щаблі міжнародних рейтингів за цим показником.

За даними більшості міжнародних рейтингів, міжгалузєва співпраця в Україні є слабкою і мало сприяє освоєнню компаніями актуальних промислових досягнень. Програми управління інноваціями відсутні. Спільна розробка інновацій компаніями та науковими закладами є дуже рідкісним явищем. Трансфер технологій та комерціалізація інновацій (ліцензування, виокремлення нових компаній) також є дуже обмеженими.

У 2017 році було створено перший в Україні інкубатор на базі університету — YEP. Він створює курси та бізнес-інкубатори для студентів, які у такий спосіб набувають ключові навички, знання та компетенції, необхідні для розробки та комерціалізації винаходів та інновацій. Крім цього, було створено проект INSCIENCE, завданням якого є налагодження контактів між науковими закладами, бізнесом та державою, а також популяризація науки та інновацій. Проект організовує найбільшу наукову поп-конференцію в Україні, а також різні медіа заходи та публічні лекції з залученням місцевих і міжнародних спікерів.

Київський політехнічний інститут (КПІ). КПІ бере участь у різних проектах промислового партнерства, виступає каталізатором створення компаній та має науковий парк, який пропонує механізми для полегшення взаємодії науки та бізнесу. КПІ також організовує конкурси стартапів та конференції.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року була ухвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 разом із відповідним планом заходів і охоплює період до 2021 року. Її метою, зокрема, є підвищення доступності якісної, конкурентоспроможної освіти відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства, економіки. Стратегія встановлює, зокрема, такі ключові стратегічні напрями розвитку професійно-технічних навчальних закладів: підвищення якості освіти, запровадження державних стандартів професійно-технічної освіти, оптимізацію мережі професійно-технічних навчальних закладів відповідно до реальних потреб економіки, регіональних ринків праці, запитів суспільства. Основні напрями реалізації Національної стратегії розвитку освіти — оновлення законодавства у сфері освіти та системи освіти; перехід до принципу формування бюджетів навчальних закладів, виходячи з чисельності контингенту; багатоканальне фінансування освіти через запровадження системи субсидій, грантів, кредитів, їх поєднання та диференціації в розрізі категорій отримувачів коштів тощо. Національна стратегія розвитку освіти містить компоненти національного моніторингу та оцінки системи освіти, а також розділ, присвячений очікуваним результатам її реалізації.

За даними ЮНЕСКО в світі налічується понад 25 тис. закладів вищої освіти.

До міжнародного **рейтингу** *The Times Higher Education World University Rankings 2020* увійшли 6 українських:

☐ Національний університет "Львівська політехніка"

☐ Львівський національний університет імені Івана Франка

☐ Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"

☐ Сумський державний університет

☐ Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

☐ Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.

В ТОП-100 рейтингу *QS Quacquarelli Symonds 2020/21*, що укладається вже понад 15 років і вважається більш студентоорієнтованим за інші та одним з найбільш авторитетних у світі, попало 6 українських ЗВО. Сьомим вишем від України, який вже другий рік поспіль наближається до топ-1000 є НаУКМА, приклад якої фактично демонструє, що до QS (на відміну від інших провідних рейтингів) можуть потрапити і невеликі за розміром університети.

Окрім КПІ ім. Ігоря Сікорського, також досить давно представлений в рейтингу QS КНУ ім. Т. Шевченка (9 років), НТУ «ХПІ» (8 років), а також Каразінський університет та СумДУ (по 7 років). Цікаво, що СумДУ, який став самостійним вишем у 1990 році (до цього він довгий час був частиною НТУ «ХПІ») наразі є єдиним українським університетом, який, згідно із спеціалізованим рейтингом «*QS Top-150 Under 50*» входить до топ-150 «молодих» університетів світу (віком до 50 років). Єдиним українським університетом у топ-500 QS наразі залишається Каразінський університет, якому цього разу вдалося вперше за останні 5 років переломити негативну динаміку та підвищити своє рейтингове місце у світі.

Нині QS досліджує дані ще понад 15 українських університетів. Отже, загалом з понад 270 закладів вищої освіти України рейтинг QS наразі оцінює трохи більше 20 українських вишів, з яких до головного рейтингу потрапляє 7.

Результат, з одного боку, позитивний: Молдова та Вірменія не мають жодного університету в головному рейтингу QS, Грузія та Болгарія – по одному, Литва, Латвія, Естонія – по 3-4, Румунія – 7, Угорщина – 9.

З іншого боку, по кількості університетів на 1 мільйон населення країни результати будуть децю іншими. Лідерами Східної Європи є Балтійські країни та Чехія, у яких на кожні 500-700 тисяч населення припадає один університет в QS. Далі йдуть Угорщина і Казахстан, які мають один університет з QS на кожні 1-1,5 мільйона осіб. Далі йдуть Румунія, Польща та з певним відставанням Білорусь. Україна має приблизно такий самий показник, як і Туреччина: приблизно один університет в рейтингу QS на 6 мільйонів осіб.

Отже, якщо взяти за орієнтир близьку до нас та співставну з нами Польщу, то Україні треба мати 18-21 університетів в рейтингу QS, тобто майже втричі більше, ніж зараз.

Для зростання кількості українських ЗВО в рейтингу потрібно:

1) Створити умови для вигідної і комфортної праці для іноземних науковців, викладачів, досвідчених університетських менеджерів. Іноземні фахівці принесуть нове дихання в традиційні академічні процеси української вищої школи, збагатять її цінним міжнародним досвідом, мовною практикою та призведуть до позитивних змін в архаїчних умовах праці вітчизняних працівників вищої школи (тарифні розряди, несбалансовані нормогодини, неможливість застосування більш гнучких норм цивільно-правового законодавства тощо).

2) Україна має суттєво підвищити свою конкурентоспроможність у науково-дослідній діяльності, ставши хабом для проведення сучасних досліджень. Це можна зробити як через лібералізацію податкового законодавства у сфері академічного R&D та через суттєве збільшення фінансування науки (одночасно з більш прагматичним підходом до вимірювання її ефективності), так і через ефективний маркетинг України як країни унікальних можливостей для досліджень у медицині, екології, аерокосмічній галузі, історії, культурі, політиці тощо. Весь наш позитивний (і негативний також) досвід треба перетворити на унікальне надбання, привабливе для вивчення у партнерстві з провідними вченими світу.

Як наслідок, зростає такий вагомий в рейтингу QS нормалізований індекс цитування (нормалізований за галузями знань та країною і без врахування самоцитувань), що є показником затребуваності у світі результатів наукової діяльності університетів. Наразі його середньосвітове значення складає порядку 50 цитувань робіт останнього п'ятиріччя на одну ставку професорсько-викладацького складу. До того ж це значення щороку зростає приблизно на 7%.

Цікаво, що для найвищого українського університету в рейтингу QS індекс цитування поки що складає менше 5.

3) Українські університети мають суттєво підвищити видимість та впізнаваність свого бренду у освітньому просторі. Якщо оцінки роботодавців для України ще більш-менш пристойні, то оцінки міжнародних академічних експертів, які, до речі, займають найбільшу вагу (40%) у методиці рейтингу, для українських університетів доволі низькі.

Очевидно, що рейтинг QS, як і будь-який інший, не є самоціллю, але він може стати корисним інструментом у руках тих університетів та країн, які, усвідомлюючи всі обмеження рейтингів, зможуть використати максимум їхніх можливостей.

Контрольні запитання

1. У чому полягає сутність міжнародного трансферу технологій? Які його основні форми?
2. Визначте особливості сучасного розвитку інформаційних технологій.
3. Охарактеризуйте сучасну науково-технічну політику України.
4. До яких наслідків для економіки України може призвести розвиток мережі технологічних парків?
5. Що означає зміна тенденції «відплив умів» на «круговорот умів», наведіть приклади.
6. Які позитивні і негативні наслідки має глобалізація освітнього ринку для розвитку національної системи вищої освіти.

Тема 7. Україна у світових інтеграційних процесах

1. Сутність, цілі та форми міжнародної економічної інтеграції.
2. Міжнародні економічні зв'язки в українській історії та особливості сучасного етапу інтернаціоналізації української економіки.
3. Європейський вектор зовнішньоекономічної діяльності України.
4. Співробітництво України з країнами світу та інтеграційними об'єднаннями.

1. Сутність, цілі та форми міжнародної економічної інтеграції

Розвиток інтеграційних процесів є найбільш важливою характеристикою сучасного світового господарства. Із другої половини ХХ ст. внаслідок швидкого розвитку провідних індустриальних країн і вдосконалення міжнародного транспорту і комунікацій відбувся стрімкий розвиток міжнародної торгівлі товарами і послугами. Остання почала доповнюватись різними формами руху факторів виробництва, зокрема, капіталу, робочої сили і технологій. Закономірним кроком стало зародження міжнародної інтеграції.

Передумови міжнародної інтеграції:

1) приблизно однаковий рівень економічного розвитку і зрілість ринкової економіки. Господарські механізми країн, що інтегруються мають бути сумісними. Причому, як правило, найбільш міцною та ефективною є інтеграція, в якій приймають участь розвинені країни;

2) наявність спільних кордонів та історично сформовані відносини. Як правило, інтегруються ті країни, які знаходяться на одному континенті у безпосередній географічній близькості, яким простіше вирішувати питання транспортування, мовні проблеми тощо;

3) наявність взаємодоповнюючих структур економіки країн, які інтегруються. Їх відсутність виступає однією із головних причин низької ефективності інтеграції в Африці та арабських країнах;

4) наявність спільних господарських та інших проблем, які реально стоять перед країнами того чи іншого регіону;

5) політична воля держав, наявність країн-лідерів інтеграції;

6) „демонстраційний ефект” – означає, що під впливом успіхів тих чи інших інтеграційних об'єднань, як правило, і в інших держав виникне бажання вступити у цю організацію (позитивний ефект ЄС стимулював 10 країн Центрально-Східної Європи у 2004 р. приєднатись до них);

7) „ефект доміно” – оскільки інтеграція призводить до переорієнтації економічних зв'язків країн-учасниць на внутрішньо регіональне співробітництво, решта країн, які залишились за межами об'єднання, відчують деякі труднощі, навіть скорочення торгівлі з країнами, які входять у групування. В результаті вони також вимушені вступити в інтеграційне об'єднання.

Головні етапи міжнародного інтеграційного процесу:

1) преференційна зона, припускає, що митний збір на торгівлю між країнами, які підписали угоду із пільгового тарифу, нижчий відносно мит, стягнутих із торгівлі з третіми країнами;

2) зона вільної торгівлі – угода між країнами про усунення всіх тарифних і кількісних обмежень на взаємну торгівлю. Однак кожна країна в цій зоні зберігає свій власний тариф та інші види регуляції торгівлі із третіми країнами;

3) митний союз – ліквідуються не тільки тарифні і нетарифні обмеження на торгівлю між країнами-учасницями, але й також запроваджується єдиний зовнішній тариф на торгівлю із третіми країнами (фактично це зона вільної торгівлі, що має спільну торговельну політику по відношенню до країн, які не є її членами);

4) спільний ринок передбачає додання до митного союзу вільну мобільність факторів виробництва (встановлення „чотирьох свобод”, тобто: вільного руху товарів, послуг, капіталу і робочої сили);

5) економічний союз – включає в себе як спільний ринок, так і уніфікацію і гармонізацію економічної політики у країнах-учасниках (фіскальної, грошової, промислової, транспортної, сільськогосподарської тощо). Створюються наднаціональні органи управління, яким уряди країн-учасниць передають частину своїх повноважень для координації єдиної макроекономічної політики;

6) повна економічна інтеграція передбачає союз між єдиною економічною політикою і „наднаціональними” органами управління, що призводить до передачі національними урядами більшої частини своїх функцій останнім по відношенню із третіми країнами. По суті мова йде про створення конфедерації і втрата суверенності країн-учасниць.

2. Міжнародні економічні зв'язки в українській історії та особливості сучасного етапу інтернаціоналізації української економіки

Україна як суб'єкт світогосподарських зв'язків з початку набуття незалежності визначила багатовекторність міжнародного економічного та політичного співробітництва, що знайшло відбиття її участі і таких інтеграційних угрупованнях як Союз Незалежних Держав (СНД) та Чорноморське економічне співробітництво. Однак з початку 2000 р. український уряд чітко визначив геополітичний та геоекономічний напрям розвитку міжнародної економічної діяльності України – європейську інтеграцію. Тому на сьогодні пріоритетним напрямом інтеграції України є саме членство у Європейському Союзі (ЄС) – одному з найрозвиненіших інтеграційних угруповань світу.

Україна є частиною глобалізованого світу, знаходиться під впливом позитивних і негативних процесів навіть далеко за її межами, які, втім, має враховувати при виробленні і реалізації власної політики. За попередніми міжнародними оцінками, ймовірним є сценарій, за котрим відбуватиметься подальше нарощування розриву (відставання) в економічній динаміці України і

решти світу. Зрозуміло подібні розриви можуть вимагати нетрадиційних підходів для протидії як глобальним, так і національним викликам, у т.ч. таким, що пов'язані з новітніми активами, як, зокрема, криптовалютами.

Складність подолання такого розриву значною мірою зумовлена тим, що модель національної економіки залишається споживчою та імпортозалежною, а тому й такою, що легко підпадає під зовнішній тиск чи несприятливу кон'юнктуру. Більше того, задекларовані наміри в рамках «трампономіки» можуть навіть погіршити місце України у світовому господарстві. Так, податкова реформа та економічне прискорення, з наголосом на національного виробника у США, призведуть до посилення попиту на внутрішні та імпортовані країною товари. Що, з одного боку, сприятиме розширенню виробництва у країнах-партнерах, а тому й поліпшенню економічної динаміки у таких країнах (і напевне у всьому світі), з іншого – посилить вимоги до імпорту (у т.ч. протекціоністськими заходами) з країн, які будуть не в змозі підтримувати конкурентні позиції власної економіки. Це цілком стосується України, яка поки не має міцних експортних позицій, окрім аграрного сектору. Тому й окремі заходи «трампономіки», які обмежуючи впливатимуть на зовнішні поставки до США, можуть стосуватись безпосередньо й України. Хоча ризики «торговельної війни» на сьогодні виглядають дещо перебільшеними, однак, країни повинні вже сьогодні винаходити напрями економічної політики і запроваджувати відповідні заходи для належного макроекономічного збалансування і прискорення інтеграційних процесів.

Звернемо увагу на важливі макроекономічні характеристики України, які можуть стати визначальними як для прискореного зростання, так і покращання інтеграційних процесів. Серед базових характеристик принципове місце посідають заощадження. У країнах V-4 у посткризовий період заощадження у структурі ВВП країн послідовно зростали. В Україні ж ситуація виявилася дещо іншою. Кризова хвиля 2014-2015рр. призвела до стрімкого зростання споживчих витрат, а з тим і зменшення рівня заощаджень. А необхідність протидії зовнішньоекономічним шокам, у т.ч. валютним, прискорила вимивання валютних резервів. Хоча у 2015-2016рр. резерви вдалося дещо відновити, проте вкрай незначне відновлення рівня заощаджень ще не дає впевненості у міцності економічного середовища країни.

Слід, водночас, зауважити, що низький рівень заощаджень для країни, яка змушена перманентно боротись з кризовими процесами, привносить значні соціальні ризики. Виправлення ситуації з низьким добробутом у будь-якому випадку вимагає розширення державних (бюджетних) видатків на соціальні захист і підтримку. В такому випадку у влади з'являється спокуса посилення податкового навантаження на бізнес. Однак, вилучаючи виробничі ресурси, розмивається й підґрунтя для оздоровлення і розвитку бізнесу, а також прискорюється утікання капіталів. Низький рівень національних заощаджень, що супроводжується виразно сировинно-імпортною моделлю вітчизняної економіки, призводив і призводить до стійкого утримання зовнішньоекономічного дефіциту, на фінансування якого потрібно залучати

зовнішні (найчастіше боргові) ресурси. Зрештою накопичені борги вже самі стають проблемою зовнішнього сектору, оскільки як на їх (боргів) обслуговування, так і рефінансування потребується дедалі більше коштів. Так, якщо ще у 2007р. загальний обсяг фінансування (покриття дефіцитів та обов'язкових зовнішніх виплат) складав 21% ВВП, то у 2012-2014 рр. потреби зросли більше, ніж удвічі (з \$30 млрд. до \$65-74 млрд., або 40- 50% ВВП), що наближало боргові показники до кризово небезпечних порогів.

У будь-якому випадку, саме налагодження ситуації у зовнішньоторговельній сфері, формування більш конкурентних вітчизняних виробництв, а з ними – і розширення експорту з вищою часткою доданої вартості, вірогідно, є чи не єдиним шляхом концентрації національних ресурсів з метою утворення збалансованого зростання і розвитку. Ризики розпорошення ресурсів посилюються внаслідок того, що в Україні часто недооцінюються чи ігноруються фундаментальні взаємозв'язки і обмеження, а тому й впроваджувані заходи мають вкрай низьку (або навіть зворотню) результативність та ефективність

Так, важливою є низка спостережень стосовно взаємозв'язків найвагоміших макроекономічних показників України у зовнішньоекономічній сфері (упродовж 2000-2017рр.):

- у переважній більшості випадків зростання реального ВВП супроводжувалось позитивною величиною суми сальдо рахунку поточних операцій платіжного балансу (РПО) та обсягу припливу;

- обернена (хоча й слабка) залежність між сумою РПО та ПП і величиною загального зовнішнього боргу підтверджує нарощування зовнішньоборгових ризиків у випадку погіршення платіжного балансу;

- погіршення негативного сальдо рахунку поточних операцій посилювало ризики і провокувало стрімку девальвацію національної грошової одиниці;

- значимий позитивний взаємозв'язок між рівнем інфляції та обмінним курсом зумовлений, насамперед, високою чутливістю українців до коливань валютного курсу та інфляційних очікувань;

Також зовнішньоекономічне середовище має взаємовплив із монетарними та інфляційними складовими та інструментами, що є принциповими для макроекономічного збалансування (і значною мірою залежними від зовнішньоекономічної динаміки):

- залежність між пропозицією грошей та інфляцією є радше оберненою, що означає вкрай обмежену спроможність НБУ позитивно впливати на інфляційну динаміку (стримуючи інфляційне «розкручування»). Це зумовлено тим, що обмеження пропозиції грошей призводить до здорожчання ресурсів і погіршення платоспроможності, у т.ч. розрахунків між економічними агентами, що й провокує інфляційні розкручування (причому, такі зв'язки в українському середовищі проявляються напрочуд швидко);

- і навіть більше – інфляція фактично не залежить від динаміки підвищення заробітної плати. Тому за умови підвищення виробничих показників і збільшення доходів бізнесу цілком може відбуватись прискорене

зростання заробітних плат (до конкурентного рівня) без посилення інфляційних ризиків; - реальне економічне зростання значною мірою супроводжувалось зростаючим рівнем інвестицій у структурі ВВП;

- реальне економічне зростання досягалося лише у роки, коли відбувалося суттєве нарощування грошової маси (пропозиції широких грошей). Обмеження пропозиції грошей супроводжувалось зниженням показників економічного зростання.

З вказаних взаємозв'язків випливає низка наслідків, врахування яких може посилити спрямованість і дієвість економічної політики. Насамперед, йдеться про необхідність покращання зовнішньоекономічних позицій країни. Зрозуміло, швидко покращити торговельний баланс для імпортозалежної країни вкрай важко. Однак, торговельні дисбаланси не формують високі ризики, якщо дефіцит значною мірою покриватиметься припливом ПІІ. Це також означатиме і зменшення (або, принаймні, зниження темпів нарощування) зовнішньоторгових складових. В таких умовах як девальваційні шоки, так і інфляційні очікування помітно знижуватимуться, що формуватиме базис стійкого зростання і розвитку.

Тобто українське економічне середовище чітко демонструє необхідність відмови від політики інфляційного таргетування в найбільш «жорсткому» форматі, як це практикувало керівництво НБУ у 2014-2016рр. Більше того, безуспішні спроби НБУ приборкати інфляцію монетарними обмеженнями насамперед негативно і пригнічуючи впливали на економічну динаміку, на розширення виробництва і розвиток бізнесу. А ігнорування значимості виваженої валютної політики (насамперед, в частині недопущення зловживань окремих «наближених» банків у привілейованому доступу до кредитів рефінансування і валютних ресурсів) призводило, з одного боку, до подальшого розкручування інфляційно-девальваційної спіралі, з іншого – обмеження інвестиційного потенціалу, конкуренто-спроможності, та можливості входження у глобальні ланцюги доданої вартості.

Стосовно зовнішньоекономічного сектору країни V-4 значно розширили і зміцнили свої виробничий і експортний потенціал, що, звичайно, стало можливим завдяки суттєвому припливу ПІІ з розвинутих країн ЄС, а з тим – збільшенню виробництва конкурентних товарів з високою доданою вартістю. І, як вказувалось, частка експорту сировинних товарів зменшилася, натомість країнам вдалося досягти успіхів у збільшенні частки експорту продукції з високою доданою вартістю, насамперед машинобудуванні. Розвиток виробництва таких товарів став одним з пріоритетів нарощування обсягів та поліпшення структури експорту країн V-4 у напрямі збільшення питомої ваги високотехнологічних товарів.

І якщо країни V-4 все ж нарощували як товарооборот, так і обсяги експорту з Китаєм, то Україна, у т.ч. внаслідок кризи і військової агресії, помітно скоротила вартісні показники, а загалом структура торгівлі з Китаєм практично залишається «невигідною»: Україна імпортує машини та устаткування, експортує промислові товари з низьким рівнем обробки та

харчові продукти. Особливістю є також те, що у структурі експорту Китаю до України різко скоротились обсяги і, відповідно, частка у загальних показниках, одягу. Так, якщо ще у 2012р. частка одягу складала близько 7% загальних обсягів, то у 2016р. – менше 2% (навіть при загальному скорочення обсягу експорту). Інтеграційні можливості України. Звичайно, кожна країна може і повинна розвивати власні двосторонні і багатосторонні зв'язки, розширювати економічні стосунки і торгівлю з різними країнами.

Для України безумовним пріоритетом залишається євроінтеграційний напрям розвитку, і те, на скільки і як швидко країна зможе просуватись у вказаному напрямі, слугуватиме їй критерієм її цивілізованості. Однак, жодна країна не може замикатись у вузькому партнерському колі – у сучасному світі саме інтеграційна успішність (участь у формуванні ланцюгів доданої вартості) надає країні можливості посилити конкурентоспроможність і впоратися з внутрішніми негараздами.

Про які інтеграційні зусилля та які нові формати інтеграційних можливостей йдеться? Як вказувалось вище, безсумнівним світовим інтеграційним центром утверджується Китай. Тому, вірогідно, на цьому векторі можуть знаходитись і нові ніші для України. Одним із шляхів розширення співробітництва України і Китаю може стати участь України у форматі існуючого співробітництва КНР із країнами Центральної і Східної Європи з огляду на приналежність України до цього регіону та її статусу асоційованого члена ЄС.

Кілька років тому, коли велись широкі дискусії стосовно значного потенціалу і перспектив участі України у «Новому шовковому шляху», зазначалось, що вигідне економічне положення, запровадження зони вільної торгівлі з ЄС і дешева кваліфікована робоча сила – важливі складові привернення інвестицій в Україну, насамперед, динамічних азійських (зокрема, Китаю), розширення інтеграційних можливостей і, на такій основі, прискорення економічного зростання і розвитку. На жаль, є підстави стверджувати, що такі вигідні сценарії для України не вдалося реалізувати, насамперед, внаслідок слабкої системи державного управління і низької якості трансформаційних процесів всередині країни. Так, зокрема, Україна неналежно підійшла до питання політики Китаю стосовно країн ЦСЄ, хоча саме цей інтеграційний напрям сьогодні виглядає досить оптимістично. Вагомим чинником стало те, що у 2012р. Китаєм та країнами ЦСЄ було ухвалено спільне рішення (за ініціативою китайської сторони) про започаткування формату співробітництва «16+1»³²⁵, яке було представлено керівництвом китайського уряду у вигляді 12 напрямів політики стосовно країн ЦСЄ³²⁶ і центром якого мали стати країни Вишеградської групи V-4³²⁷. Фактично Китаєм вже закріплена довгострокова стратегія посилення (принаймні) економічного впливу в одному з європейських регіонів.

Зважаючи на високу економічну динаміку Китаю і сповільнення «старої Європи», вказані впливи, звичайно, посилюватимуться, що, водночас, означатиме підвищення вагомості країн ЦСЄ і зменшення інтересу до суміжних

країн, які залишаються поза форматом «16+1». Наразі, відбувається формування спільної політики країн ЦСЄ до співробітництва з Китаєм. Україна, знову залишаючись за цим процесом, і надалі ризикує залишатись поза увагою світових інвесторів. Тому найближчими завданнями є пошук можливостей і шляхів долучення України до формату «16+1» і перетворення на «17+1».

Іншим важливим інтеграційним проектом, до якого Україні слід долучитись, є проект розвитку Карпатського регіону (учасниками якого вже є майже всі країни V-4, а також Румунія), насамперед, в частині створення і включення України до транспортної інфраструктури ЦСЄ – «Via Carpatia», а з тим і покращення доступності прикарпатських регіонів країн. Поки цей проект виглядає суто європейським, активно просувається і підтримується Польщею, яка не приховує власних лідерських інтересів у ньому. Однак, якщо його вдасться дійсно реалізувати як складову транс'європейських коридорів, то він стане привабливішим і для інвесторів з інших країн, що сформує додаткові можливості для країн-учасників. Поки ж участь України залишається «невиразною».

Поряд з цим, Україна вже «експериментувала» з різними інтеграційними проектами на теренах колишнього СРСР, які швидко були законсервовані. Тому сьогодні, можливо, є необхідність оновити «забуті» інтеграційні проекти вже на новій основі, насамперед, з урахуванням європейського вибору не лише України, але й низки інших пострадянських країн (колишніх республік).

Серед таких інтеграційних проектів виокремлюється ГУАМ, у складі Грузії, України, Азербайджану та Молдови, який цілком може оновити свою місію. Раніше, в період заснування це був політичний проект, спрямований на зменшення впливу Росії на пострадянському просторі. Значних економічних вигод проект не приніс жодному з учасників.

Між тим, всі країни ГУАМ оголосили про свій проєвропейський вибір, і, відповідно до певних прогнозів, економічне зближення ГУАМ з ЄС могло б відбуватись за прикладами країн V-4. Чи не найкращою формою посилення співробітництва ГУАМ з країнами ЦСЄ, могло б стати приєднання або інтеграційне включення чотирьох країн ГУАМ до 16 європейських країн. Тобто нове інституційне утворення «20+1» (що навіть краще, ніж раніше вказане «17+1») могло б засвідчити послідовність нетоталітарних країн колишнього СРСР у розбудові трансконтинентального проекту «Нового шовкового шляху». Більше того, видається, сьогодні ГУАМ може оновити і посилити місію регіональної і глобальної безпеки і співробітництва. Базисом посилення системи безпеки і захисту від російської агресії може стати наближення країн ГУАМ до НАТО.

Для малих відкритих економік, до яких належить і Україна, прискорений економічний розвиток, в умовах низького внутрішнього попиту і низької купівельної спроможності населення, можливий за рахунок виходу на зовнішні ринки, посилення експортної спроможності вітчизняних виробництв та їх інтеграції до утворених мереж з більшою складовою доданої вартості. Тобто

Йдеться не стільки про наявні можливості розширення експорту товарів і послуг, скільки розширення експортного потенціалу, у т.ч. за рахунок інвестиційного розширення на зовнішні ринки і входження в інвестиційні середовища інших (динамічних) країн.

І напрямом посилення інтеграційних можливостей країни може стати оновлення економічних зв'язків з країнами, які сьогодні є або лідерами інтеграційних об'єднань, або ж регіональними лідерами. Однією з таких країн, де Україна ще може зайняти належні економічні ніші, а з тим – посилити власну інтеграційну спроможність, є Казахстан, який упродовж останнього десятиріччя використав свої геостратегічні вигоди, сьогодні є однією з найбільш динамічних країн на пострадянському просторі, а також відіграє ключову роль у формуванні та реалізації згаданого проекту «Нового шовкового шляху».

Складність економічних зв'язків з Казахстаном полягає у практичній неможливості взаємних «традиційних» поставок товарів між країнами внаслідок обмежень і заборон по перетину кордону між Україною та Росією. Тобто, Україна повинна винаходити інші (нові) шляхи і можливості входження в економічний простір Казахстану.

Зважаючи на сучасну глобальну тенденцію інтеграційного розширення, для країни важливо якнайшвидше включатись в мережі глобального виробництва, торгівлі, фінансів, що дозволить країні запобігти витісненню на периферію світових тенденцій. І інвестиції України в Казахстан можуть виявитись надзвичайно сприятливими для українських виробників не лише з точки зору безпосереднього входження на азіатські ринки, а й з метою покращення умов залучення до трансконтинентальних проектів, включаючи Новий шовковий шлях. Тому для України стратегічно важливим є формулювання механізмів та інструментів підтримки експорту інвестицій, і Казахстан в цьому контексті може стати гарною стартовою площадкою.

Підкреслимо, інтеграційні зусилля мають спрямовуватись не лише на висхідні ринки. Вихід Великої Британії з ЄС означає скасування режиму вільної торгівлі між країнами, які мають відповідну угоду з ЄС (як, зокрема, Україна), та Великою Британією. У цьому випадку, якщо для «скороченого» ЄС режим вільної торгівлі успадковується, то стосовно торговельного режиму з Великою Британією країнам слід проводити окремі домовленості. Для окремих країн (які не мали вільної торгівлі з ЄС) вказані переговори можуть бути досить простими і швидкими, для інших же ситуація може суттєво ускладнитись. Тобто упродовж лише двох найближчих років система торговельних угод, в яких однією зі сторін є Велика Британія, найвірогідніше помітно трансформується, що змінить також торговельні та інвестиційні потоки.

«Звільнившись» від надмірної опіки ЄС, Велика Британія активізуватиме двосторонні переговори стосовно лібералізації торговельних режимів з «третіми» країнами, насамперед, з висхідними країнами Британської співдружності. Так, високоймовірним є встановлення режиму вільної торгівлі з Індією та іншими країнами, торгівля з якими зможе стати «замінником»

торгівлі всередині ЄС і покращити зовнішньоторговельне сальдо внаслідок вищої технологічності і конкурентоспроможності британської економіки. Важливо, щоб Україна опинилась саме серед тих країн, в розвитку торговельних та інвестиційних зв'язків з якими була б зацікавлена Велика Британія. «Наповнення» виробництв внутрішньою вартістю, а з тим і посилення конкурентоспроможності, здорожчання експорту, підвищення заробітних плат і доходів, вимагає значних додаткових інвестицій у людський капітал, насамперед через фінансування освіти, підвищення кваліфікації, технологічної та інфраструктурної готовності. Тобто нова структура сучасної економіки вимагає упереджуючого розвитку та зміцнення людського капіталу, що є предметом окремого наступного дослідження.

3. Європейський вектор зовнішньоекономічної діяльності України

Одним із найбільш пріоритетних напрямів міжнародної інтеграції України є вступ до Європейського Союзу (ЄС), який сьогодні є найбільш розвинутим інтеграційним угрупованням у світі.

Головними цілями Європейського Союзу є:

- закріплення результатів, досягнутих на попередніх етапах європейської інтеграції;
- підвищення ефективності механізмів і органів Європейського Співтовариства;
- сприяння збалансованому, усталеному розвитку економіки і соціальної сфери в країнах-учасниках в умовах ліквідації внутрішніх кордонів між ними і поглибленню економічного і валютного союзу;
- підвищення ролі ЄС на міжнародній арені шляхом проведення єдиної зовнішньої політики і політики безпеки;
- посилення захисту прав та інтересів громадян країнучасниць.

Інформаційні матеріали

Відносини між Україною та Європейським Союзом були започатковані в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів, як представник головної в ЄС країни, у своєму листі від імені Євросоюзу офіційно визнав незалежність України. Намір України розбудувати відносини з ЄС на принципах інтеграції був вперше проголошений у Постанові Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про основні напрями зовнішньої політики України». У документі зазначалось, що «перспективною метою української зовнішньої політики є членство України в Європейських Співтовариствах за умови, що це не шкодитиме її національним інтересам.

На міжнародному рівні першим базовим правовим документом, який розпочав регулювання процесу європейської інтеграції України, була Угода про

партнерство і співробітництво (УПС) між Україною та ЄС, що була підписана 16 червня 1994 р. у Люксембурзі. Фактично Угода встановила загальні принципи двостороннього співробітництва у сферах торгівлі, руху капіталів, здійснення взаємних платежів, кооперування у промисловості та агропромислового комплексу, науковотехнічному співробітництві. В Угоді декларується підтримка ЄС ринкового реформування української економіки. На Україну було поширено загальну систему преференцій для країн, що розвиваються. Угода визначила порядок застосування режиму найбільшого сприяння, а також національного режиму для європейських компаній в Україні та вітчизняних у країнах ЄС. Україна отримала квоти на експорт у найбільш захищених від імпорту в ЄС товарних позиціях – текстиль, вироби зі сталі та ін.

11 червня 1998 р. Указом Президента України була ухвалена Стратегія інтеграції України до ЄС. У Стратегії було окреслено основні завдання європейської інтеграції України. Зокрема, набуття повноправного членства в ЄС проголошується довготерміновою стратегічною метою європейської інтеграції України.

14 вересня 2000 р. Указом Президента України ухвалена Програма європейської інтеграції України, яка підпорядкувала процес проведення внутрішніх реформ у контексті імплементації Угоди про партнерство і співробітництво загальному політичному завданню досягнення Копенгагенських критеріїв. Вперше політичні стандарти та вимоги членства держави в ЄС (Копенгагенські критерії) стали невід'ємною частиною національного законодавства України.

21 лютого 2005 р. було ухвалено План дій Україна – ЄС, в рамках якого було розроблено конкретний механізм адаптації українського законодавства до європейського. Переговори між Україною та Європейським Союзом щодо укладення нової посиленої угоди на заміну Угоди про партнерство та співробітництво розпочалися у березні 2007 р. відповідно до Плану дій Україна-ЄС.

На Саміті Україна-ЄС (вересень 2008 р., м. Париж) сторони досягнули домовленості, що нова посилена угода буде називатися Угодою про асоціацію. Протягом 2007-2012 рр. відбувся 21 раунд переговорів щодо Угоди про асоціацію та 18 раундів переговорів щодо розділу Угоди про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі.

19 грудня 2011 р. на Саміті Україна – ЄС оголошено про завершення переговорів щодо Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Ця Угода є більш масштабною у порівнянні з аналогічними угодами, укладеними ЄС з країнами Центральної та Східної Європи. 30 березня 2012 р. на рівні глав переговорних делегацій відбулося парафування Угоди про асоціацію, а 19 липня 2012 р. парафовано розділ Угоди щодо створення зони вільної торгівлі. З кінця 2012 р. до середини 2013 р. здійснювався офіційний переклад проекту Угоди українською мовою держав-членів ЄС. 15 травня 2013 р. Колегія Європейської Комісії прийняла рішення рекомендувати Раді ЄС підписати Угоду, а також

дозволити її тимчасове застосування до завершення процедур ратифікації державами – членами ЄС. 9 серпня 2013 р. проект Угоди був оприлюднений на Урядовому порталі. За пропозицією Сторони ЄС було уточнено назву Угоди, і за згодою Української Сторони угода отримала остаточну офіційну назву - «Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони».

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відбулося в два етапи. 21 березня 2014 р. під час Позачергового Саміту Україна – ЄС було підписано політичну частину Угоди та Заключний акт Саміту, які від імені України підписав Прем'єр-міністр А. Яценюк. Зокрема, підписані Преамбула, Стаття 1, Розділи I «Загальні принципи», II «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики» і VII «Інституційні, загальні та прикінцеві положення» Угоди. На Саміті Українською Стороною також була зроблена заява, що зобов'язання України, які випливають зі статті 8 Угоди про асоціацію стосовно ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 р. будуть виконані після внесення відповідних змін до Конституції України.

27 червня 2014 р., в ході засідання Ради ЄС Президентом України П. Порошенком та керівництвом Європейського Союзу і главами держав та урядів 28 держав – членів ЄС, була підписана економічна частина Угоди – Розділи III «Юстиція, свобода та безпека», IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», V «Економічне та галузеве співробітництво» та VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством», які разом з рештою тексту Угоди становлять єдиний документ.

16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. Українська Сторона передала до депозитарію ратифікаційні грамоти і завершила, таким чином, всі внутрішньодержавні процедури.

Угода про асоціацію за своїм обсягом і тематичним охопленням є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором з третьою країною, коли-небудь укладеним Європейським Союзом. Вона визначає якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» і слугує стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні. Передбачена Угодою поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та ЄС визначатиме правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, частково робочої сили між Україною та ЄС, а також регуляторного наближення, спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС. Відповідно до статті 486 Угоди з 1 листопада 2014 р. здійснюється її тимчасове застосування до моменту набрання нею чинності. Повністю Угода про асоціацію між Україною та ЄС набере чинності після її ратифікації всіма Сторонами, в

перший день другого місяця, що настає після дати здачі на зберігання до Генерального секретаріату Ради Європейського Союзу останньої ратифікаційної грамоти або останнього документа про затвердження. На даний час Угода ратифікована Україною та Європейським парламентом 16 вересня 2014 р., а також наступними країнами-членами ЄС: Румунія – 14 липня 2014 р., Литва – 29 липня 2014 р., Латвія – 31 липня 2014 р., Мальта – 29 серпня 2014 р., Болгарія – 9 вересня 2014 р., Словаччина – 21 жовтня 2014 р., Швеція – 9 січня 2015 р., Естонія – 12 січня 2015 р., Данія – 18 лютого 2015 р., Польща та Хорватія – 24 березня 2015 р., Угорщина – 7 квітня 2015 р., Великобританія – 8 квітня 2015 р., Ірландія – 17 квітня 2015 р., Фінляндія – 6 травня 2015 р., Люксембург – 12 травня 2015 р., Португалія – 13 травня 2015 р., Іспанія – 19 травня 2015 р., Німеччина – 22 липня 2015 р., Словенія – 27 липня 2015 р., Австрія – 6 серпень 2015 р., Франція – 10 серпня 2015 р., Чехія – 12 листопада 2015 р., Італія – 11 грудня 2015 р.

Важливим елементом Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є положення про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ). Вона є однією із найамбітніших двосторонніх угод, які укладав будь-коли Євросоюз. Очікувано, ПВЗВТ має надати Україні можливості для модернізації її торговельних відносин та економічного розвитку шляхом лібералізації торгівлі (усунення тарифів чи квот) між сторонами, гармонізацію законодавства і нормативно-регуляторної бази. Положення щодо поглибленої та всеохоплюючої зон и вільної торгівлі виписані у 15 главах, 25 додатках та 2 протоколах. Зокрема, згідно Глави 1 «Доступ до ринку» після започаткування ПВ ЗВТ (з 01.01.2016 р.) між Україною та ЄС переважна більшість імпорتنих та експортних мит скасовується.

Загалом, Україна та ЄС скасують імпорتنі мита на близько 97 % та 96,3 % тарифних ліній відповідно. Для промислових товарів лібералізація означає негайне скасування діючих увізних мит на більшість товарів (82,6 % – Україна та 91,8 % – ЄС). Для решти встановлено перехідні періоди, а для легкових автомобілів та одягу, який був у використанні, передбачено застосування спеціальних захисних механізмів. Для сільськогосподарської продукції з моменту тимчасового застосування Угоди з боку ЄС та її ратифікації Україною мита буде скасовано на 35,2 % тарифних ліній Україною та 83,1 % – Євросоюзом. Що стосується решти товарів, то по 52 % тарифних ліній Україна запроваджує перехідні періоди тривалістю від 1 до 7 років, на 9,8 % – часткову лібералізацію та на 3,0 % – безмитні тарифні квоти. Це означає, що для особливо чутливих секторів поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі дає українським виробникам більше часу для адаптації до конкурентнішого середовища, водночас надаючи споживачам більший вибір продуктів за нижчими цінами. В свою чергу, Європейський Союз встановлює перехідні періоди на 2,0 % тарифних ліній (тривалістю 3 та 7 років), а по найбільш чутливих товарах (14,9 %) запропоновано доступ в рамках безмитних тарифних квот. Їх надано Україні по зернових, м'ясу свинини, яловичини та птиці, а також по деяких інших продуктах. Стосовно

експортних мит сторони домовилися, що від набуття Угодою чинності не запроваджуватимуть у двосторонній торгівлі нових, а діючі на сьогодні в Україні експортні мита буде поступово впродовж 10 років скасовано. Водночас по окремих товарах – зокрема насінні соняшнику, шкірсировині, окремих видах брухту кольорових та чорних металів – запроваджується спеціальний захисний механізм, який передбачає стягнення додаткового збору. Загальний термін дії захисного механізму складає 15 років. Стосовно нетарифних бар'єрів у торгівлі товарами Угода інкорпорує відповідні фундаментальні правила СОТ, наприклад, що стосується національного режиму, заборони обмеження імпорту та експорту, порядку державної торгівлі тощо.

Очікується, що ПВЗВТ сприятиме розвитку торгівлі через скасування чи зменшення мит на імпорт. У результаті українські експортери заощаджуватимуть 487 млн. євро щороку. Своєю чергою, в результаті скасування українських імпортних мит експортери ЄС заощаджуватимуть 391 млн. євро щороку. Зокрема, український аграрний сектор отримає найбільші переваги від зменшення увізних мит: 330 млн. євро для сільськогосподарської продукції та 53 млн. євро для переробленої сільськогосподарської продукції (79 %). Нові можливості доступу до ринку Євросоюзу та запровадження вищих стандартів виробництва продукції заохотять інвестиції, стимулюватимуть модернізацію сільського господарства та покращать умови праці.

Натомість щодо вітчизняної промисловості Україна зменшить увізні мита на продукцію машинобудування та побутові пристрої на загальну суму до 75,2 млн. євро. Передбачено деякі винятки для автомобілів, але загалом щодо транспортних засобів Україна скасує мита на суму 117,3 млн. євро. З моменту набуття Угодою чинності буде лібералізовано торгівлю текстильними виробами. У цьому секторі економія експортерів України та ЄС становитиме приблизно 24,4 млн. євро та 8,7 млн. євро відповідно. Водночас, з метою захисту української текстильної промисловості для торгівлі вживаним одягом (секондхендом) встановлюються спеціальні умови лібералізації. Зокрема, одночасно із поступовим (впродовж 5 років) зниженням увізного мита запроваджуються вхідні ціни, які будуть встановлюватись у євро за кілограм чистої ваги.

Скасування Євросоюзом мит на імпорт продукції хімічної промисловості означатиме для українських експортерів щорічну економію у 26,8 млн. євро, тоді як економія європейських експортерів від скасування увізних мит Україною становитиме 64,3 млн. євро.

Однією з найбільш важливих сфер взаємодії України з Європейським Союзом є безвізовий діалог. На Паризькому саміті Україна-ЄС у вересні 2008 року було започатковано діалог щодо лібералізації ЄС візового режиму для українських громадян. На саміті Україна-ЄС у листопаді 2010 року нашої державі було представлено План дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України. План дій розроблено за логікою та філософією «дорожніх карт»,

які були надані ЄС балканським країнам і вже привели їх до скасування візового режиму з Євросоюзом. Україна стала першою країною з-поза Балканського регіону, якій Євросоюз надав подібний документ. Це стало яскравим свідченням готовності Євросоюзу до подальшого поглиблення відносин з Україною.

23 червня 2014 р. Рада ЄС із закордонних справ ухвалила рішення про завершення виконання Україною першої і перехід до другої фази Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України.

З метою забезпечення належної організації реалізації завдань у сфері європейської інтеграції та виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС Урядом України створено Урядовий офіс з питань європейської інтеграції у складі Секретаріату Кабінету Міністрів України.

11.06.2017 Україна отримала безвіз з країнами ЄС.

4. Співробітництво України з країнами світу та інтеграційними об'єднаннями

Тривалий час Україна намагалася забезпечити багатоканальну взаємодію із Заходом в економічній, політичній і військовій сферах за значною економічною залежністю від Росії та інших країн СНД. Після початку військово-політичного конфлікту з Росією в 2014 році специфічний феномен української державності у вигляді різновекторності механізму кооперації із зовнішнім світом змінився на Західноєвропейський вектор. Тільки активна економічна інтеграція України як суверенного суб'єкта на міжнародній арені може сприяти розв'язанню проблем розвитку держави.

Ключовими геоекономічними напрямками всебічного розвитку відкритої економіки України по окремих регіонах та країнах світу на майбутнє можна вважати:

- динамізацію європейського напрямку;
- збереження наявних та подальший розвиток взаємовигідних зовнішньоторговельних та інвестиційних програм у рамках СНД, здійснюваних на двосторонній основі, на засадах рівноправності;
- налагодження багатогалузевого співробітництва з країнами Північної Америки;
- максимальне розширення контактів як у товарообмінній сфері, так і стосовно інвестицій з країнами Близького Сходу та Перської затоки;
- інтенсифікацію міжнародно-коопераційних контактів із країнами Східної Азії та АТР.

Проблема участі України в системі міжнародної торгівлі пов'язана із вибором загальної моделі розвитку її відкритої економіки. Інакше кажучи, розв'язання проблем міжнародної конкуренції, залучення інвестицій тощо має здійснюватися як з урахуванням глобальної тенденції лібералізації світової

економіки, так і прагнення зберегти урядові важелі впливу на економічні процеси, захистити вітчизняного товаровиробника.

Участь України в інтеграційних процесах за умов цілеспрямованої внутрішньої структурної політики дасть змогу ефективніше й швидше виправити деформовану економіку виходячи з таких пріоритетів структурної переорієнтації:

- науково-технічне та технологічне оновлення виробництва із забезпеченням його конкурентоспроможності шляхом глибокої модернізації; зменшення ресурсомісткості за рахунок ефективного використання власних паливно-сировинних ресурсів;

- підвищення рівня внутрішньої збалансованості національної економіки для зменшення зовнішньої залежності в розвитку її ключових галузей за рахунок формування системи власної міжгалузевої кооперації та забезпечення повних виробничих циклів;

- формування умов для соціально орієнтованого розвитку національної економіки за рахунок, з одного боку, цілеспрямованої трансформації її структури, з другого – завдяки забезпеченню балансу споживчого ринку з доходами населення, підвищенню мотивації до праці, фінансової макростабілізації.

Пріоритетними цілями прикордонного співробітництва мають бути наступні:

- збільшення національних багатств країн через створення умов ефективного використання природно-ресурсного, науково-технічного та трудового потенціалу кожного регіону;

- установлення спрощеного режиму руху товарів та послуг у межах прикордонних регіонів, які вироблені та споживаються в цих регіонах;

- забезпечення більш ліберального режиму пересування громадян прикордонних регіонів;

- сприяння гармонійному та збалансованому розвитку регіонів, надання фінансово-економічної підтримки депресивним регіонам;

- розробка і запровадження мінімальних стандартів та дієвих механізмів соціального захисту населення незалежно від економічних можливостей регіонів;

- налагодження системи коопераційних міжрегіональних зв'язків;

- розроблення законодавчої бази на підставі методологічних критеріїв ЄС;

- спрощення регулюючих, документарних процедур для юридичних та фізичних осіб, які здійснюють транскордонні контакти та операції.

Інформаційні матеріали

***Перелік угод між Урядом України та міжнародними організаціями
Організації системи ООН***

Конвенція про привілеї та імунітети ООН від 13.02.1946;

Конвенція про привілеї та імунітети спеціалізованих установ ООН від 07.02.1949;

Угода між Урядом України та ООН про заснування Представництва ООН в Україні від 06.10.1992;

Угода між Урядом України та ООН про заснування Представництва ООН в Україні від 06.10.1992;

Рамкова програма партнерства Уряду України - ООН на 2012-2016 роки від 24.03.2011 (дію Рамкової програми продовжено на 2017 рік).

ЮНІДО

Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 20.05.1985 N 277-XI «Про ратифікацію Статуту спеціалізованої установи ООН "Організація ООН по промислому розвитку (ЮНІДО)".

ПРООН

Угода між Урядом України і Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй від 18.06.1993.

ФАО

Закон України «Про прийняття Статуту Продовольчої та сільськогосподарської організації Організації Об'єднаних Націй» від 25.11.2003 № 1334-IV.

ЮНІСЕФ

Основна Угода про співробітництво між Дитячим фондом Організації Об'єднаних Націй та Урядом України, ратифіковано Законом України від 21.09.1999 № 1071-XIV.

МАГАТЕ

Угода про привілеї та імунітети Міжнародного агентства з атомної енергії від 07.02.1959;

Переглянута додаткова Угода про надання Міжнародним агентством з атомної енергії технічної допомоги Уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки від 21.09.1990.

УВКБООН

Угода між Урядом України та Управлінням Верховного Комісара ООН у справах біженців, ратифіковано законом України від 21.10.1999 № 1185-XIV.

Світовий банк

Рамкова угода щодо грантів технічної допомоги між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку від 14.01.1998, ратифіковано Законом України N 650- від 13.05.1999;

Статті Угоди МБРР від 1945 р.

ЄБРР

Рамкова угода між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку стосовно діяльності Чорнобильського Фонду "Укриття" в Україні, ратифіковано Законом України від 04.02.1998 № 80/98-ВР;

Договір Між Урядом України та Європейським Банком Реконструкції та Розвитку про співробітництво та діяльність Постійного представництва ЄБРР в Україні від 12 червня 2007 року, ратифіковано Законом України від 04.06. 2008 року № 319-IV.

Е5Р

Угода про внесок між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку стосовно участі України у Фонді Східноєвропейського партнерства енергоефективності та довкілля, ратифіковано Законом України від 06.07.2011 № 3596-VI .

НЕФКО

Рамкова угода між Урядом України та Північною екологічною фінансовою корпорацією, ратифікована Законом України від 21.09.2010.

Шведське агентство з питань міжнародної співпраці розвитку (SIDA)

Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Швеція про загальні умови технічного та фінансового співробітництва, ратифікована Законом України від 04.06.2008;

Угода між Урядом України та Урядом Королівства Швеція про співробітництво у сфері розвитку, ратифікована Законом України від 06.12.2010.

ОЕСР

Меморандум взаєморозуміння між Урядом України і Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо поглиблення співробітництва від 07.10.2014.

ОБСЄ

Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України і Організацією з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) щодо створення нової форми співробітництва, ратифікована Законом України від 10.02.2000 № 1446-III.

Перелік угод між Урядом України та країнами-донорами

Рамкові угоди з країнами – донорами міжнародної технічної допомоги

США

1. Угода між Урядом України та Урядом США про гуманітарне та техніко-економічне співробітництво від 07.05.1992.

2. Угода між Урядом України між Урядом Сполучених Штатів Америки про здійснення програми “Корпус миру США в Україні” від 06.05.1992.

3. Угода між Україною та США щодо надання допомоги Україні в ліквідації стратегічної ядерної зброї, а також запобігання розповсюдженню зброї масового знищення від 25.10.1993.

Канада

4. Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України і Урядом Канади стосовно канадської програми співробітництва від 24.10.1994.

Республіка Корея

5. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Корея про грантову допомогу та технічне співробітництво від 20.10.2005.

Туреччина

6. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про технічне і фінансове співробітництво від 14.11.2002.

Швейцарія

7. Угода між Урядом України та Урядом Швейцарської Конфедерації про технічне та фінансове співробітництво від 13.10.1997.

Королівство Нідерланди

8. Угода між Урядом України та Урядом Королівства Нідерландів про технічне та фінансове співробітництво від 11.05.1998.

Данія

9. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Королівства Данія про технічне і фінансове співробітництво від 09.11.2006.

Німеччина

10. Рамкова угода між Урядом України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про консультування і технічне співробітництво від 29.05.1996.

Швеція

11. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Швеція про загальні умови технічного та фінансового співробітництва від 29.08.2007

Японія

12. Угода між Урядом України та Урядом Японії про технічне співробітництво та грантову допомогу від 10.06.2004.

Італійська Республіка

13. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Італійської Республіки про технічне співробітництво від 13.03.2003.

Великобританія

14. Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та Урядом Сполученого Королівства Великобританії і Північної Ірландії стосовно технічної допомоги від 10.02.1993.

Королівство Норвегії

15. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Норвегії про співробітництво у сфері ядерної і радіаційної безпеки, зняття з експлуатації Чорнобильської атомної електростанції та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему від 30.11.2012

16. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Норвегія про технічне та фінансове співробітництво від 18.10.2016

Угоди між Урядом України та ЄС щодо допомоги ЄС

№.№	Назва	Дата вступу в дію
1.	Протокол між Урядом СРСР та Комісією Європейських Співтовариств щодо технічної допомоги СРСР з боку ЄС	02.08.91
2.	Меморандум про фінансування програм технічної допомоги СРСР з боку ЄС (сектор енергетики), 1991 р.	01.11.91
3.	Меморандум про фінансування програм технічної допомоги СРСР з боку ЄС, 1991 р.	01.11.91
4.	Меморандум про фінансування програми технічної допомоги Україні 1992 р.	01.01.92
5.	Протокол про наміри щодо створення нових інституційних механізмів співпраці, що є необхідними внаслідок виникнення 12 ННД, з метою організації, визначення і реалізації програм технічної допомоги, що фінансуються ЄС (Protocole d'Accord)	11.02.92
6.	Індикативна програма технічної допомоги Україні 1992 р.	12.07.92
7.	Меморандум про фінансування програми технічної допомоги Росії та Україні з ядерної безпеки 1992 р.	22.12.92
8.	Меморандум про фінансування технічної допомоги Україні 1993 р.	01.01.93
9.	Меморандум про фінансування технічної допомоги Україні 1994 р.	01.01.94
10.	Загальні правила, що застосовуються до меморандумів про фінансування	28.12.94
11.	Меморандум про фінансування технічної допомоги Україні 1995 р.	01.01.95
12.	Індикативна програма технічної допомоги Україні 1993-1995 рр.	10.05.95
13.	Меморандум про фінансування програми Тасіс 1994 р. в рамках Плану Дій ЄС/"Великої Сімки" щодо енергетичного сектору України	10.05.95
14.	Протокол між Урядом України та КЄС щодо виконання заходів по об'єкту "Укриття" 4-го блоку ЧАЕС	11.09.95
15.	Меморандум про порозуміння між Урядом України та КЄС з питань виконання програм технічної допомоги в сфері ядерної безпеки	23.10.95
16.	Меморандум про порозуміння між Урядами України та країн "Великої Сімки" і КЄС щодо закриття Чорнобильської АЕС	20.12.95
17.	Меморандум про фінансування програми Тасіс 1995 р. (UK9502) в рамках Плану Дій ЄС/"Великої Сімки" щодо енергетичного сектору України	23.04.96
18.	Індикативна програма технічної допомоги Україні 1996-1999 рр.	02.09.96
19.	Меморандум про фінансування програми Тасіс 1996 р. (UK9601) в рамках Плану Дій ЄС/"Великої Сімки" щодо енергетичного сектору України	11.09.96
20.	Меморандум про фінансування технічної допомоги Україні 1996 р.	30.11.96
21.	Меморандум про фінансування технічної допомоги Україні 1997 р.	01.08.97
22.	Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС (Розділ IX)	01.03.98

23.	Меморандум про фінансування технічної допомоги Україні 1998 р.	01.08.98
24.	Меморандум про фінансування технічної допомоги Україні 1999 р. (перший транш)	02.09.99
25.	Меморандум про фінансування технічної допомоги Україні 1999 р. (другий транш)	06.09.99
26.	Лист повідомлення щодо фінансової пропозиції Програми АТА 2000р.	01.01.00
27.	Лист повідомлення щодо фінансової пропозиції Програми АТА та підтримки видатків 2001р.	01.01.00
28.	Лист повідомлення щодо Інформаційної програми Тасіс 2000р.	01.01.00
29.	Меморандум про фінансування технічної допомоги Україні 1999 р. (зі змінами та доповненнями)	18.02.00
30.	Меморандум взаєморозуміння щодо фінансування Програмою Тасіс будівельних робіт, постачання обладнання і надання технічної допомоги. Україна. Пункт пропуску Тиса	23.05.00
31.	Меморандум взаєморозуміння щодо фінансування Програмою Тасіс будівельних робіт. Україна. Міст через річку Буг та під'їзні дороги. Ягодин	23.05.00
32.	Меморандум взаєморозуміння щодо фінансування Програмою Тасіс постачання обладнання і надання технічної допомоги. Україна. Пункт пропуску Ягодин	23.05.00
33.	Індикативна програма Тасіс для України 2000-2003 рр.	01.11.00
34.	Механізм виконання між Європейським співтовариством, представленим Європейською комісією, та Урядом України Програми компенсації паливного дефіциту в Україні, фінансованої на кошти Тасіс	13.12.00
35.	Меморандум про фінансування Програми компенсації паливного дефіциту на 2000р.	15.12.00
36.	Стратегічний документ щодо ядерної безпеки на 2002-2006рр. та Індикативна програма на 2002-2003 рр.	01.01.01
37.	Меморандум про фінансування Програми дій Тасіс 2000р.	16.05.01
38.	Меморандум про фінансування Програми компенсації паливного дефіциту на 2001р.	16.10.01
39.	Індикативна програма Тасіс на 2002-2003р.	22.03.02
40.	Меморандум про фінансування Програми дій Тасіс 2001р.	22.04.02
41.	Меморандум про фінансування Програми дій Тасіс 2002р.	25.12.02
42.	Меморандум про фінансування Програми компенсації паливного дефіциту на 2002р.	07.04.03
43.	Національна Індикативна програма Тасіс для України на 2004-2006 рр.	01.11.03
44.	Угода про фінансування Національної програми дій Тасіс для України на 2003 рік	19.08.04
45.	Угода про фінансування Програми дій Тасіс з прикордонного співробітництва на 2003 рік	01.11.04
46.	Угода про фінансування Регіональної програми дій Тасіс на 2003 рік	01.11.04
47.	Угода про фінансування Програми Тасіс з ядерної безпеки на 2003 рік	01.11.04
48.	Меморандум про взаєморозуміння щодо фінансування в рамках програми Тасіс будівельних робіт, постачання обладнання і надання технічної допомоги в пункті пропуску через державний кордон України „Ягодин”	25.11.04
49.	Угода про фінансування Національної програми дій Тасіс на 2004 рік.	02.04.05
50.	Угода про фінансування Регіональної програми дій Тасіс на 2004 рік	02.04.05
51.	Угода про фінансування Програми дій Тасіс з прикордонного співробітництва на 2004 рік	11.04.05
52.	Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та ЄС щодо залучення допомоги ЄС на 2014—2017 роки	05.07.05
53.	Угода про фінансування Програми Тасіс з ядерної безпеки на 2004 рік	27.07.05
54.	Договір (у формі обміну листами) між Кабінетом Міністрів України та Європейською Комісією, яка виступає від імені Європейського Союзу, про внесення змін до Меморандуму про фінансування Програми Тасіс на 2002 рік для України, Угоди про фінансування Програми Тасіс на 2003 рік для України, Угоди про фінансування Програми Тасіс на 2004 рік для України	05.10.05
55.	Меморандум між Україною та Європейським Союзом про порозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі	01.12.05
56.	Угода про фінансування програм за участю багатьох країн (Регіональна програма дій Тасіс 2005 року)	08.02.06
57.	Угода про фінансування Програми дій Тасіс для України 2005 року (Додаткова угода)	08.02.06
58.	Угода про фінансування програм за участю багатьох країн (Програма дій Тасіс з прикордонного співробітництва 2005 року – компонент Програми сусідства)	10.04.06
59.	Угода про фінансування програми дій Тасіс з ядерної безпеки 2005 року (програм за участю багатьох країн)	20.12.05
60.	Меморандум про взаєморозуміння щодо фінансування в рамках програми Тасіс будівельних робіт, постачання обладнання і надання технічної допомоги в пункті пропуску через державний кордон України “Ужгород”	04.08.06
61.	Угода про фінансування програм за участю багатьох країн (Програма дій Тасіс з прикордонного співробітництва 2005 року - частина II (компонент облаштування пунктів пропуску через державний кордон)	20.10.06
62.	Рамкова угода між Урядом України і Комісією Європейських Співтовариств	06.01.09
63.	Угода про фінансування програм за участю багатьох країн (Регіональна програма дій Тасіс 2006 року)	07.02.07
64.	Угода про фінансування програм за участю багатьох країн (Програма дій Тасіс з прикордонного	01.06.07

	співробітництва на 2006 рік – компонент Програми сусідства)	
65.	Угода про фінансування Програми дій Тасіс для України 2006 року	01.06.07
66.	Угода про фінансування програм за участю багатьох країн (Програма дій Тасіс з ядерної безпеки 2006 року)	01.06.07
67.	Угода про фінансування програм за участю багатьох країн (Програма дій Тасіс з прикордонного співробітництва на 2006 рік – компонент облаштування пунктів пропуску через державний кордон)	13.06.07
68.	Угода про фінансування проекту зовнішньої допомоги Європейського Союзу “Надання допомоги у питаннях, пов’язаних з реадмісією, та супутні заходи у рамках Місії EUBAM” (Додаткова угода № 1)	25.08.08
69.	Угода про фінансування програми "Твіннінг і Технічна допомога для підтримки Європейської політики сусідства" (ЄІСП 2007)(Додаткова угода)	25.08.08
70.	Угода про фінансування програми “Підтримка впровадження Енергетичної стратегії України”	29.09.08
71.	Угода про фінансування Щорічної програми дій з ядерної безпеки 2007 року – частина II	05.12.08
72.	Угода про фінансування програми “Підтримка виконання енергетичної стратегії України в галузі енергоефективності та відновлювальних джерел енергії”	21.12.09
73.	Угода про фінансування програми "Твіннінг і Технічна допомога для підтримки Європейської політики сусідства" (ЄІСП 2008)(Додаткова угода)	21.12.09
74.	Угода про фінансування Щорічної програми дій з ядерної безпеки 2008 року – частина II	24.12.09
75.	Доповнення № 1 до Угоди про фінансування Щорічної програми дій з ядерної безпеки 2008 року – частина II	
76.	Угода про фінансування спільної операційної програми транскордонного співробітництва "Басейн Чорного моря 2007 – 2013 роки"	25.12.09
77.	Додаткова угода до Угоди про фінансування спільної операційної програми транскордонного співробітництва "Басейн Чорного моря 2007 – 2013 роки"	
78.	Угода про фінансування програми "Сприяння взаємній торгівлі шляхом усунення технічних бар’єрів у торгівлі між Україною та Європейським Союзом" (Додаткова угода № 1)	21.12.09
79.	Додаткова угода № 2 до Угоди про фінансування програми "Сприяння взаємній торгівлі шляхом усунення технічних бар’єрів у торгівлі між Україною та Європейським Союзом"	
80.	Угода про фінансування програми спільної діяльності з транскордонного співробітництва "Україна – Польща – Білорусь 2007-2013 роки"	25.12.09
81.	Додаткова угода до Угоди про фінансування програми спільної діяльності з транскордонного співробітництва "Україна – Польща – Білорусь 2007-2013 роки"	
82.	Угода про фінансування спільної операційної програми транскордонного співробітництва "Україна – Румунія – Молдова 2007 -2013 роки"	25.12.09
83.	Угода про фінансування спільної операційної програми транскордонного співробітництва "Україна – Угорщина – Словаччина – Румунія 2007-2013 роки"	25.12.09
84.	Додаткова угода до Угоди про фінансування спільної операційної програми транскордонного співробітництва "Україна – Угорщина – Словаччина – Румунія 2007-2013 роки"	
85.	Угода про фінансування проекту “Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні”	01.01.10
86.	Доповнення № 1 до Угоди про фінансування Щорічної програми дій з ядерної безпеки 2008 року – частина II	01.06.10
87.	Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та ЄК щодо Рамкового документу програми Всеохоплюючої інституційної розбудови від 13 жовтня 2010 року.	13.10.10
88.	Додаткова угода до Угоди про фінансування Програми дій Тасіс для України 2005 року	17.11.10
89.	Додаткова угода до Угоди про фінансування програми "Твіннінг і Технічна допомога для підтримки Європейської політики сусідства" (ЄІСП 2007)	17.11.10
90.	Угода про фінансування Щорічної програми дій з ядерної безпеки 2009 року – частина II	21.12.10
91.	Додаткова угода до Угоди про фінансування програм за участю багатьох країн (Регіональної програми дій Тасіс 2005 року)	03.12.10
92.	Угода про фінансування програми "Підтримка реалізації Стратегії національної екологічної політики України"	21.12.10
93.	Угода про фінансування програми "Twinning і Технічна допомога для підтримки Європейської політики сусідства" (ЄІСП 2009)(Додаткова угода №1)	21.12.10
94.	Додаткова угода № 2 до Угоди про фінансування програми "Twinning і Технічна допомога для підтримки Європейської політики сусідства" (ЄІСП 2009)	
95.	Угода про фінансування програми "Підтримка впровадження транспортної стратегії України"	21.12.10
96.	Меморандум про взаєморозуміння між Європейською Комісією та Урядом України щодо Національної індикативної програми допомоги для України на 2011-2013 роки в рамках Європейського інструменту сусідства та партнерства	02.03.11
97.	Додаткова угода до Угоди про фінансування проекту "Твіннінг та технічна допомога, спрямована на підтримку Європейської політики сусідства" від 25 серпня 2008 року	11.04.11
98.	Угода про фінансування Щорічної програми дій з ядерної безпеки 2010 року – частина II	10.05.11
99.	Угода про фінансування за програмою “Підтримка спільної ініціативи із співробітництва в Криму”	13.05.11

	(ЄІСП 2010)	
100.	Угода про фінансування проекту "Місцевий розвиток орієнтований на громаду – другий етап" (ЄІСП 2010)	31.05.11
101.	Угода про фінансування програми "Підтримка секторальної політики управління кордоном в Україні"	31.10.11
102.	Додаткова угода № 1 до Угоди про фінансування програми "Підтримка секторальної політики управління кордоном в Україні"	
103.	Угода про фінансування програми "Твіннінг і технічна допомога для підтримки Європейської політики сусідства" (ЄІСП 2010)(Додаткова угода № 1)	30.11.11
104.	Додаткова угода № 1 (у формі обміну листами) між Урядом України та ЄС, представлена Європейською Комісією, до Угоди про фінансування проекту "Twinning та технічна допомога в реалізації Європейської політики сусідства" від 21 грудня 2009 року	17.07.12
105.	Додаткова угода (у формі обміну листами) між Урядом України та ЄС до Угоди про фінансування Спільної операційної програми «Басейн Чорного моря 2007 – 2013 роки»	12.11.12
106.	Додаткова угода (у формі обміну листами) між Урядом України та ЄС до Договорів про фінансування спільних операційних програм «Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2007-2013 роки», «Польща-Білорусь-Україна 2007-2013 роки», «Румунія-Україна-Республіка Молдова 2007 – 2013 роки»	12.11.12
107.	Угода про фінансування Рамкової програми на підтримку угод між Україною та Європейським Союзом	19.12.12
108.	Угода про фінансування програми "Підтримка політики регіонального розвитку в Україні"	19.12.12
109.	Додаткова угода до Угоди про фінансування програми "Підтримка політики регіонального розвитку в Україні"	
110.	Угода про фінансування Щорічної програми дій з ядерної безпеки 2011 року - частина II	20.12.12
111.	Угода про фінансування Рамкової програми на підтримку угод між Україною та ЄС	20.12.13
112.	Додаткова угода № 1(у формі обміну листами) між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією, про внесення змін до Угоди про фінансування програми "Твіннінг і Технічна допомога для підтримки Європейської політики сусідства" від 21 грудня 2010 року	14.06.13
113.	Додаткова угода № 1(у формі обміну листами) між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією, до Угоди про фінансування програми "Сприяння взаємній торгівлі шляхом усунення технічних бар'єрів у торгівлі між Україною та Європейським Союзом" від 21 грудня 2009 року	30.07.13
114.	Додаткова угода між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією, про внесення змін до Угоди про фінансування програми "Підтримка політики регіонального розвитку в Україні" від 19.12.2012 року	20.12.13
115.	Угода про фінансування програми "Підтримка України щодо управління міграційними процесами та надання притулку"	20.12.13
116.	Угода про фінансування програми "Місцевий розвиток орієнтований на громадськість - етап III"	20.12.13
117.	Угода про фінансування програми "Продовження підтримки реалізації Енергетичної стратегії України"	20.12.13
118.	Угода про фінансування Рамкової програми на підтримку угод між Україною та Європейським Союзом	20.12.13
119.	Угода про фінансування Щорічної програми дій з ядерної безпеки 2012 року	20.12.13
120.	Угода про фінансування Контракту для України з розбудови держави між Урядом України та Європейською Комісією, що діє від імені Європейського Союзу	13.05.14
121.	Додаткова угода № 2 (у формі обміну листами) між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією, до Угоди про фінансування проекту "Twinning та технічна допомога в реалізації Європейської політики сусідства" від 21.12.2009	04.07.14
122.	Додаткова угода № 1 (у формі обміну листами) між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією, до Угоди про фінансування проекту "Надання допомоги у питаннях, пов'язаних з реадмісією, та супутні заходи у рамках Місії EUBAM"	18.08.14
123.	Угода про фінансування Рамкової програми на підтримку угод між Україною та Європейським Союзом	08.09.14
124.	Додаткова угода № 2 (у формі обміну листами) між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією, до Угоди про фінансування програми "Сприяння взаємній торгівлі шляхом усунення технічних бар'єрів у торгівлі між Україною та Європейським Союзом" від 21 грудня 2009 року"	11.09.14
125.	Угода про фінансування програми "Підтримка громадянського суспільства"	13.09.14
126.	Додаткова угода № 1 (у формі обміну листами) між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією, до Угоди про фінансування програми "Підтримка секторальної політики управління кордоном в Україні" (ENPI/2010/022-369) – Використання додаткового компонента підтримки (6 мільйонів євро)"	13.10.14
127.	Додаткова угода № 1 (у формі обміну листами) між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією, до Угоди про фінансування програм за участю багатьох	31.12.2014

	країн (Програма дій Тасіс з ядерної безпеки 2006 року)	
128.	Угода між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією, про фінансування Програми територіального співробітництва «Україна-Молдова»	19.08.2015
129.	Угода між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією, про фінансування Програми територіального співробітництва «Україна-Білорусь»	10.09.2015
130.	Угода між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією, про фінансування заходу «Підтримка ЄС України у відновленні її економіки»	07.08.2015
131.	Угода між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією, про фінансування Програми технічного співробітництва	25.09.2015
132.	Угода між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією, про фінансування Щорічної програми з ядерної безпеки 2014	06.11.2015
133.	Додаткова угода № 1 (у формі обміну листами) до Угоди про фінансування програми «Твіннінг і технічна допомога для підтримки Європейської політики сусідства» від 30.11.2011	28.08.2015
134.	Додаткова угода № 1 (у формі обміну листами) до Угоди про фінансування Рамкової програми на підтримку угод між Україною та Європейським Союзом» від 19.12.2012	28.08.2015
135.	Додаткова угода № 1 між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією, до Угоди про фінансування «Продовження підтримки реалізації Енергетичної стратегії України» від 21.12.2010	15.09.2015
136.	Додаткова угода № 2 (у формі обміну листами) між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією, до Угоди про фінансування програми «Підтримка впровадження транспортної стратегії України»	18.12.2015
137.	Додаткова угода № 2 (у формі обміну листами) між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією до Угоди про фінансування спільної операційної програми прикордонного співробітництва «Україна – Польща – Білорусь 2014 – 2020 роки»	29.12.2015
138.	Додаткова угода № 2 (у формі обміну листами) між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією до Угоди про фінансування спільної операційної програми прикордонного співробітництва «Україна – Угорщина – Словаччина - Румунія 2014 – 2020 роки»	29.12.2015
139.	Додаткова угода №2 (у формі обміну листами) між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією до Угоди про фінансування спільної операційної програми прикордонного співробітництва «Україна – Румунія 2014 – 2020 роки»	29.12.2015
140.	Додаткова угода №2 (у формі обміну листами) між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією до Угоди про фінансування спільної операційної програми прикордонного співробітництва «Басейн Чорного моря 2014 – 2020 роки»	29.12.2015
141.	Угода між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією про фінансування програми U-LEAD з Європою: Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку для отримання допомоги на підтримку реформи з децентралізації	22.04.2016
142.	Додаткова угода № 1 (у формі обміну листами) між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією, до Угоди про фінансування Рамкової програми на підтримку угод між Україною та Європейським Союзом від 20.12.2013 року	29.07.2016
143.	Угода про фінансування програми технічного співробітництва на 2016 рік (Technical Cooperation Facility 2016)	26.10.2016
144.	Додаткова угода № 1 між Урядом України та Європейською Комісією, що діє від імені Європейського Союзу, до Угоди про фінансування проекту «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні»	16.11.2016
145.	Додаткова угода №1 між Урядом України та Європейською Комісією, що діє від імені Європейського Союзу, до Угоди про фінансування програми "Підтримка України щодо управління міграційними процесами та надання притулку"	16.11.2016
146.	Додаткова угода № 1 між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією, до Угоди про фінансування Контракту для України з розбудови держави	21.11.2016
147.	Угода про фінансування заходу «Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні»	24.11.2016
148.	Угода про фінансування спільної операційної програми прикордонного співробітництва «Україна – Польща – Білорусь 2014 – 2020 роки»	19.12.2016
149.	Угода про фінансування спільної операційної програми прикордонного співробітництва «Україна – Угорщина – Словаччина - Румунія 2014 – 2020 роки»	19.12.2016
150.	Угода про фінансування програми «Підтримка комплексного реформування державного управління в Україні»	19.12.2016
151.	Угода про фінансування спільної операційної програми прикордонного співробітництва «Україна – Румунія 2014 – 2020 роки»	23.12.2016
152.	Угода про фінансування спільної операційної програми прикордонного співробітництва	23.12.2016

	«Басейн Чорного моря 2014 – 2020 роки»	
153.	Додаткова угода №3 (у формі обміну листами) між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією, до Угоди про фінансування спільної операційної програми “Румунія – Україна – Республіка Молдова 2007–2013 роки”	28.12.2016
154.	Додаткова угода №3 (у формі обміну листами) між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією, до Угоди про фінансування спільної операційної програми “Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна 2007–2013 роки”	28.12.2016
155.	Додаткова угода №3 (у формі обміну листами) між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією, до Угоди про фінансування спільної операційної програми “Польща – Білорусь – Україна 2007–2013 роки”	28.12.2016
156.	Додаткова угода № 1 між Урядом України та Європейською Комісією, що діє від імені Європейського Союзу, до Угоди про фінансування Рамкової програми на підтримку угод між Україною та Європейським Союзом від 15 серпня 2014 року (ENPI/2013/024-446)	28.12.2016
157	Угода про фінансування Щорічної програми дій з ядерної безпеки 2015 року між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією	28.12.2016
158	Додаткова угода № 2 між Урядом України та Європейською Комісією, що діє від імені Європейського Союзу, до Угоди про фінансування програми “Підтримка політики регіонального розвитку в Україні” (ENPI/2011/022-825)”	25.09.2017
159	Угода між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією про фінансування програми “Підтримка реформ з розвитку верховенства права в Україні (ПРАВО)” 2017 року	27.10.2017
160	Угода між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією про фінансування Програми технічного співробітництва 2017 року	27.10.2017
161	Угода між Урядом України та Європейським Союзом, представленим Європейською Комісією про фінансування заходу “Підтримка ЄС для Сходу України” 2017 року	08.12.2017
162	Додаткова угода № 2 між Урядом України та Європейською Комісією, що діє від імені Європейського Союзу, до Угоди про фінансування Програми підтримки секторальної політики - Підтримка регіональної політики України (ENPI/2013/024-517)	22.11.2017
163	Додаткова угода №1 між Урядом України та Європейською Комісією, що діє від імені Європейського Союзу, до Угоди про фінансування програми “Підтримка громадянського суспільства в Україні” (ENI 2014/033833)”	01.02.2018
164	Угода між Урядом України та Європейською Комісією, що діє від імені Європейського Союзу, про фінансування заходу “Програма підтримки енергоефективності в Україні – EE4U” (ENI/2017/039-641)	18.04.2018
165	Додаткова угода № 1 між Урядом України та Європейською Комісією, що діє від імені Європейського Союзу, про внесення змін до Угоди між Урядом України та Європейською Комісією, що діє від імені Європейського Союзу, про фінансування “U-LEAD з Європою: Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку” (ENI/2015/038-739)”	26.09.2018
166	Додаткова угода №1 між Урядом України та Європейською Комісією, що діє від імені Європейського Союзу, до Угоди про фінансування програми “Підтримка громадянського суспільства в Україні” (ENI 2014/033833)”	01.02.2018
167	Угода про фінансування заходу “Програма підтримки енергоефективності в Україні – EE4U”	18.04.2018
168	Додаткова угода № 2 між Урядом України та Європейською Комісією, що діє від імені Європейського Союзу, про внесення змін до Угоди про фінансування програми “Продовження підтримки реалізації Енергетичної стратегії України від 20 грудня 2013 року (ENPI/2012/023-677)”	22.11.2018
169	Додаткова угода №1 між Урядом України та Європейською Комісією, що діє від імені Європейського Союзу, про внесення змін до Угоди про фінансування програми “Підтримка комплексного реформування державного управління в Україні” (ENI/2016/039-569)”	19.11.2018
170	Угода про фінансування програми “Підтримка державного управління фінансами для України – EU4PFM”	12.12.2018
171	Угода про фінансування заходу “Програма підтримки енергоефективності в Україні – EE4U-II”	13.12.2018
172	Угода про фінансування Програми технічного співробітництва 2018 року”	17.12.2018
173	Угода про фінансування заходу “EU4Skills: Кращі навички для сучасної України”	17.12.2018
174	Угода про фінансування заходу “Програма розширення контактів між людьми: Дім Європи”	17.12.2018
175	Угода про фінансування заходу “Програма технічного співробітництва 2019 року”	08.07.2019
176	Угода про фінансування “U-LEAD з Європою: Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку - друга фаза”	08.07.2019
177	Угода про фінансування заходу “Підтримка громадянського суспільства та культури”	08.07.2019
178	Угода про фінансування “Антикорупційної ініціативи ЄС в Україні – фаза II”	08.07.2019
179	Додаткова угода № 1 між Урядом України та Європейською Комісією, що діє від імені Європейського Союзу, про внесення змін до Угоди про фінансування заходу “Підтримка ЄС для Сходу України”	08.07.2019

Контрольні запитання

1. Визначте позитивні і негативні наслідки сучасних інтеграційних процесів для національних економік.
2. Які особливості мали інтеграційні процеси у рамках СНД?
3. У чому полягають завдання та умови європейської інтеграції України?
4. Охарактеризуйте розвиток торговельно-економічних відносин України з країнами Західної Європи.
5. У чому полягає особливість проекту Чорноморського економічного співробітництва?
6. У чому сутність прикордонного співробітництва?
7. Охарактеризуйте сучасний стан прикордонного співробітництва України.
8. Чи має сенс інтеграція України в Єдиний економічний простір?
9. Наскільки була доцільна та обґрунтована політика уряду України щодо багатовекторності інтеграційного співробітництва?

Тема 8. Глобальний контекст міжнародної економічної діяльності України

1. Особливості сучасної економічної глобалізації та економічна безпека України в умовах відкритості економіки.
2. Україна в питаннях вирішення глобальних економічних проблем.

1. Особливості сучасної економічної глобалізації та економічна безпека України в умовах відкритості економіки

Термін «глобалізація» (в перекладі з французького – globalization) означає всесвітній і використовується для визначення тенденцій сучасного розвитку світової економіки. Глобалізацію найчастіше ототожнюють з поняттям «глобальна економіка», під якою розуміють сукупність взаємозалежних та взаємодоповнюваних національних економік. У такому розумінні глобалізацію можна розглядати як сучасну тенденцію розвитку світового господарства як системи взаємопов'язаних та взаємозалежних господарюючих суб'єктів, серед яких значне місце займають саме країни.

Сучасна глобалізація має двоїстий характер, який проявляється у виокремленні двох форм її прояву:

- 1) об'єктивної глобалізації;
- 2) суб'єктивної глобалізації.

Об'єктивна глобалізація є закономірним процесом формування єдиного світового політичного, економічного, соціального, культурного простору внаслідок поглиблення міжнародного поділу праці, посилення взаємодії та співробітництва між країнами.

Суб'єктивна глобалізація полягає у асиметричному розвитку світової економіки внаслідок організованого та реалізованого міжнародними організаціями, ТНК, розвиненими країнами одностороннього привласнення результатів міжнародного поділу праці.

Базисними основами суб'єктивної глобалізації є:

- 1) правові (відмова від принципу невторчання у внутрішню політику держав, використання права сильного, ігнорування загальновизнаних норм та правил);
- 2) економічні (вибіркова власність на природні ресурси, необмежена ринкова конкуренція, подальша поляризація розвинених країн та країн, що розвиваються);
- 3) соціальні (відсутність соціальної рівності народів, відсутність соціальної відповідальності корпорацій);
- 4) політологічні (руйнування політичного національного суверенітету, вплив капіталу на формування та діяльність національної влади);
- 5) культурологічні (формування "економічної людини" та "громадянина світу");
- 6) основи світового устрою (глобальне відкрите суспільство, глобальне регулювання міжнародних відносин світовою олігархією).

Колізія об'єктивної та суб'єктивної глобалізації на сучасному етапі проявляється у таких протиріччях сучасної світової економіки:

1) протиставленні глобальних інтересів суспільства інтересам олігархічних суб'єктів світового ринку;

2) встановленні режиму монопольної конкуренції;

3) необмеженій лібералізації;

4) економізації всіх сфер міжнародних відносин;

5) посиленні поляризації багатства та бідності;

6) посиленні нестабільності та напруги в світі.

Питання про економічну безпеку виникло серед країн, що розвиваються. Це відбилося у принципах Бразильської концепції колективної економічної безпеки (1974 р.). У 1985 р. проблема міжнародної економічної безпеки була вперше внесена на розгляд ООН. Як свідчить світовий досвід, збиток економічним інтересам завдається різноманітними засобами:

- порушенням нормального стану міжнародної торгівлі (застосування ембарго, введення надмірних кількісних і тарифних обмежень, штучне підвищення або зниження цін на ті чи інші товари);

- створення перепон на шляху міжнародного руху технологій, порушення практики комерційної діяльності;

- заниження курсу національної валюти, заморожування вкладів в іноземних банках, введення кредитних обмежень;

- організація цілеспрямованого відпливу наукових кадрів і кваліфікованих робітників;

- невиконання вимог чинної системи міжнародного транспортного сполучення всупереч відповідним угодам тощо.

Основними загрозами економічній безпеці України є:

1) інституційна сфера та оборона:

- недостатня ефективність гілок влади;

- суперечливість чинного законодавства та правова неврегульованість широкого кола питань економічного розвитку;

- зрощування влади і бізнесу, що є передумовою корумпованості економіки;

- системна бюрократизація на всіх щаблях влади;

- слабкість судової влади;

- військова агресія Росії на сході України;

2) в енергетичній сфері:

- висока енерговитратність українського виробництва;

- неефективність споживання електроенергії;

- збереження неефективних та аварійних шахт;

- імпортна залежність від країн Європи та Росії щодо природного газу;

- ризик функціонування вітчизняних АЕС;

- низький ступінь видобутку власних паливноенергетичних ресурсів (зокрема, нафти, природного і сланцевого газу);

– незадовільний рівень розвитку альтернативних невичерпних джерел енергії та ін.;

3) фінансовій сфері:

– низький рівень капіталізації українських банків не відповідає політиці структурно-інноваційної перебудови національної економіки;

– низький рівень розвитку фондового ринку;

– тривалий дефіцит платіжного балансу, наростання валового зовнішнього боргу загрожує настанням дефолту країні;

– незадовільний стан залучення іноземних інвестицій (у першу чергу, прямих) гальмує розвиток реального сектору економіки;

– відсутність ефективного механізму коротко- і довгострокового кредитування господарюючих суб'єктів;

4) зовнішньоекономічній сфері:

– переважання в експорті сировини (зокрема, металургійної продукції і сільськогосподарської сировини) і низька частка товарів із високою часткою доданої вартості;

– в імпорті є досить високою питома вага енергоресурсів і готової продукції, що призводить до витікання валютних ресурсів із України;

– низька якість і не відповідність європейським технічним стандартам багатьох вітчизняних експортоорієнтованих товарних груп, що підриває конкурентоздатність економіки нашої держави на ринку розвинутих держав;

– еміграція висококваліфікованих працівників за кордон;

5) інноваційна і виробнича сфера:

– деградація пострадянського науково-технічного потенціалу;

– відсутність стимулів та адекватної політики держави щодо активізації інноваційних проектів в Україні;

– низький рівень залучення як вітчизняних так й іноземних передових технологій;

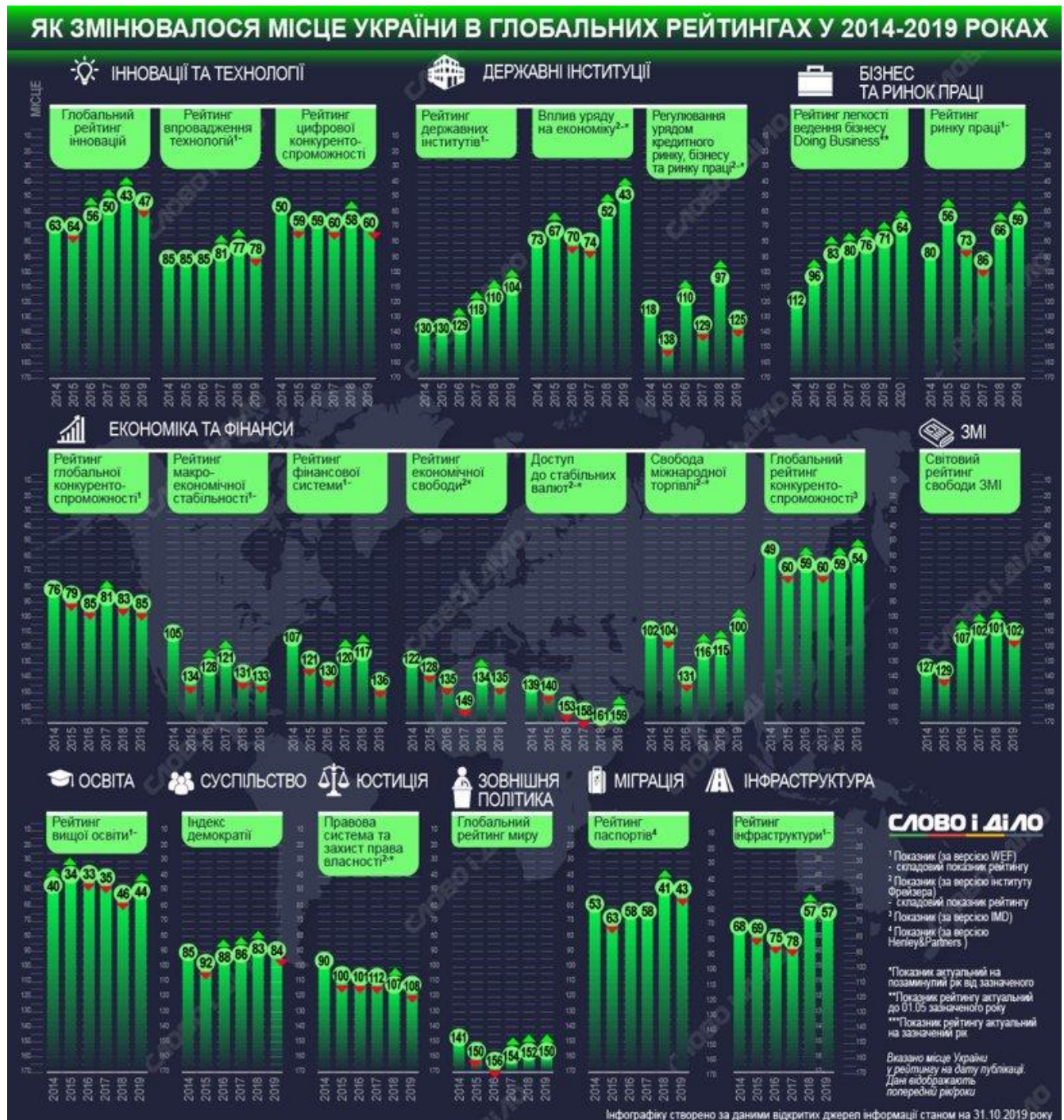
– високий матеріальний і моральний знос більшості основних фондів на підприємствах різних галузей та ін.

В контексті міжнародної економічної діяльності першочерговим стратегічним завданням має стати якісна трансформація національної економічної моделі, тобто забезпечення умов для прискореного економічного зростання, насамперед, високотехнологічних й енергозберігаючих галузей та їх вихід на міжнародні ринки із одночасним скороченням імпорту енергоресурсів й готової продукції. Така модель має забезпечити покращення не лише платіжного балансу України, але й формування інноваційних виробництв, реалізації конкурентних переваг (переважно з продукцією, що характеризується високою доданою вартістю) на світовому ринку та зростання соціально-економічного добробуту громадян нашої держави.

Сучасна гео економічна модель України спрямована на реалізацію її конкурентних переваг на світових ринках і повинна формуватись з урахуванням, насамперед, її ресурсного потенціалу (природних, трудових, технологічних, фінансових ресурсів), особливостей її соціально-політичного

розвитку, ступеня інтегрованості у світову економічну систему. У ході розробки такої моделі слід враховувати також характер і ступінь впливу міжнародних чинників на соціально-економічний розвиток країни, що в сучасних умовах є аксіомою.

Інформаційні матеріали

Позиція України в глобальному рейтингу інновацій, який аналізує 80 показників для повної картини інноваційного розвитку, зокрема рівень освіти, політичну ситуацію, рівень розвитку інфраструктури.

У 2014 році ми посідали 63-тє місце, в 2015-му – 64, в 2016-му – 56, в 2017-му – 50, в 2018-му – 43, а цього року опинилися на 47-му місці (зі 129). У 2019 році серед лідерів рейтингу – Швейцарія, Швеція та США.

Також Україна фігурує у двох рейтингах глобальної конкурентоспроможності. Один з них, за версією Всесвітнього економічного форуму, оцінює 12 показників, серед яких стан інфраструктури, ринок праці, рівень освіти, макроекономічна стабільність, здатність до інновацій. У 2014 році Україна посідала 76-тє місце (зі 141), в 2015-му – 79, в 2016-му – 85, в 2017-му – 81, в 2018-му – 83, в 2019-му – 85. Спостерігалось зростання в останні роки, а зараз ми відкотилися до показника трирічної давнини. Перші місця в цьому році посіли Сінгапур, США і Гонконг, а останнє – Чад.

Ще один рейтинг глобальної конкурентоспроможності складає інститут IMD, там аналізується вже 333 критерії. У рейтингу всього близько 60 країн, вище 49-го місця Україна поки не піднімалася. У 2019 році ми посіли 54 місце.

Стабільності в Україні немає і в рейтингу інфраструктури Світового економічного форуму. У 2014 році Україна посіла 68-тє місце, у 2017-му опустилася на 78, а останні два роки займає 57-й рядок.

У світовому рейтингу свободи ЗМІ в Україні був прорив в 2016 році – зі 129-го місця на 107-тє (зі 180). Протягом останніх трьох років Україна переміщується зі 101-го на 102-ге місця. Найкраща ситуація зі свободою ЗМІ, за цього річними даними, в Норвегії, Фінляндії і Швеції. Все погано в цьому плані в Туркменістані. Росія, до речі, посіла 149-тє місце.

Глобальний рейтинг миру, який складає Інститут економіки і миру, оцінює у 160 країнах такі критерії, як дотримання прав людини, війна, тероризм, насильство з боку поліції, експорт зброї. У 2014 році Україна посіла в рейтингу 141-ий рядок, в 2015-му – 150, в 2016-му – 156, в 2017-му – 154, в 2018-му – 152, в 2019-му – 150. Найбільш мирними країнами цього року визнали Ісландію, Нову Зеландію і Португалію. Замикають рейтинг Сирія й Афганістан.

2. Україна в питаннях вирішення глобальних економічних проблем

З формуванням світової економіки і розвитком зовнішньоекономічних зв'язків, стало неможливим ігнорувати виникнення і розвиток загальних для всіх країн проблем, які пізніше стали називати глобальними. Новий тип взаємодії в світовому співтоваристві породжує і чимало проблем, що набули ознак глобальних та вимагають спільних дій щодо їх розв'язання.

Глобальні економічні проблеми умовно можна розділити на 2 типи:

1) Взаємодія людини і природи (проблема вичерпаності ресурсів, екологічна проблема);

2) Проблеми всередині людського суспільства (проблема подолання бідності, продовольча проблема, загроза ядерної війни, демографічна проблема)

Проблема обмеженості енергії і сировинних ресурсів обмежує можливості подальшого промислового розвитку. Енергія – один з основних факторів успішного розвитку людської цивілізації. Всі подальший економічний розвиток і рух людства неможливо без різних видів енергії та сировини. Визначальну роль грає і абсолютна обмеженість природних ресурсів в масштабах всієї планети. В останні десятиліття, значно збільшилося споживання невідновлюваних природних ресурсів, і, зокрема таких енергетичних ресурсів, як нафта, вугілля, газ і т.д. Крім того, енергія і сировина нерівномірно розподілені в світі: багаті з корисних копалин і енергоресурсів країни знаходяться поруч з тими країнами, які повністю позбавлені або мають їх в недостатній кількості. Цей фактор теж має важливий вплив на міждержавні відносини, а також в значній мірі визначає рівень розвитку продуктивних сил цих країн.

У рішенні енергетичної проблеми важливу роль відіграють міжнародні організації, серед них – Міжнародне агентство ООН з атомної енергії. Їх діяльність спрямована не тільки на вирішення поточних питань розвитку енергетики, але і на проблеми, пов'язані з її розвитком. Прогнози цих компаній дозволяють більш повно представити майбутнє енергопостачання і наслідки можливих рішень з розвитку енергетичного господарства.

Що стосується України, то вона також має високий ступінь енергетичної залежності від імпортованих енергетичних ресурсів та палива. За даними Держстату, лівову частку імпорту в Україну становлять палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки. І хоча останні роки спостерігається певне скорочення питомої ваги зазначеної групи в українському імпорті, все ж її частка залишається достатньо високою.

Проблема продовольчого забезпечення населення і продовольчої безпеки є однією з найактуальніших і пріоритетних завдань людства. Брак продовольства є серйозною проблемою. Щоб прогодувати себе, на даному етапі розвитку, людству необхідно потроїти виробництво продуктів харчування, але, на думку експертів, на даному рівні розвитку науки і виробництва це неможливо. Незважаючи на високий агропромисловий потенціал, Україна також відчуває на собі цю глобальну проблему. В Глобальному індексі продовольчої безпеки, що аналізує показники 109 країн світу, Україна в 2017 році зайняла 63 місце. Серед сильних показників України можна відзначити продовольчу безпеку – комплексний показник, який використовується для оцінки ступеня сприятливості умов для забезпечення продовольчої безпеки, а також низький рівень втрат продовольства.

Серед основних проблем відзначаються низький обсяг державних витрат на наукові дослідження в області сільського господарства і рівень ВВП на душу населення, вдвічі менший, ніж середньосвітовий показник. Крім того, згідно з даними Всесвітньої продовольчої програми ООН, в Україні 1,2 мільйона людей відчувають гостру нестачу продовольства. В організації пов'язують продовольчу кризу із військовим конфліктом на Донбасі, оскільки саме ці регіони потрапили в категорію проблемних.

Демографічна криза в ряді розвинених країн вже привів до порушення відтворення населення, скорочення його чисельності та природного вимирання. Однак спостерігається швидке зростання населення в нерозвинених країнах Азії, Африки і Латинської Америки. Зараз, незважаючи на несприятливі соціально-економічні умови, в країнах третього світу живе приблизно в 3 рази більше людей, ніж в розвинених. У розвинених країнах, науково-технологічний розвиток призвело до зростання безробіття, яка, в свою чергу призвела до зниження народжуваності. Проте, в країнах з перехідним типом економіки зазвичай зниження смертності не супроводжується відповідним скороченням народжуваності. В Україні протягом багатьох років демографічна ситуація є критичною.

Глобальні екологічні проблеми – це проблеми, пов'язані із впливом людини на природу в ході господарської діяльності суспільства, та зворотним впливом змінюваної природи на людину. Головна загроза полягає в тому, що значні зміни людиною природного середовища, досягаючи певного рівня, стають незворотними і тоді це середовище втрачає здатність до самовідновлення, а це загрожує людству в цілому. Надзвичайно складною все ще залишається екологічна ситуація в Україні. Лише кризовий стан вітчизняної економіки дещо послабив тиск виробництва на природне середовище.

Про високий сту пінь тиску на екологічне середовище в Україні свідчать дані про зростання обсягів утворення відходів. Для повної картини екологічного лиха слід ще врахувати відсутність практики цивілізованої утилізації всіх видів відходів. Бідність – ця постійна проблема людства, що супроводжує його історію, незважаючи на зростання промислового виробництва, розвиток усіх факторів виробництва, використання передових досягнень науки, техніки і технологій, досвіду й знань.

У сучасному світі бідність і відсталість характерні насамперед для країн, що розвиваються, де проживає майже 2/3 населення Землі. Тому дану глобальну проблему часто називають проблемою подолання відсталості країн, що розвиваються. В цих країнах близько 1,2 млрд. людей живуть нижче порога бідності, на менше ніж долар на день, ще 2,7 млрд. борються за виживання – менше ніж 2 долари на день. Скажімо, 1/4 населення Бразилії, 1/3 жителів Нігерії, 1/2 населення Індії споживають товарів і послуг менше ніж на 1 дол. у день.

Слід відмітити, що у найрозвиненіших країнах, незважаючи на загальні високі стандарти життя, усе ще не вирішена проблема бідності: в 1995-2005 р. від 10 до 12% усього населення США офіційно визнавалося бідним; у країнах ЄС і в Японії показник бідності перевищував показник у США майже в 1,3 рази. Стрімко зростає бідність у колишніх соціалістичних країнах, особливо в СНД, показник бідності в яких зближується з відповідним показником у країнах, що розвиваються. Українські експерти склали список найбідніших держав Європи, визнавши країну лідером антирейтингу. В якості критерію фахівці вибрали рівень зарплат, вивчивши заробіток жителів європейських країн після сплати податків. В Україні ця сума є найнижчою – 190 євро.

Українська бідність має цілий ряд специфічних особливостей: низький рівень життя населення в цілому, психологічне неприйняття економічної

нерівності; висока питома вага людей, що вважають себе бідними; поширеність бідності серед працюючого населення.

Глобальна загроза ядерної війни. За одностайною оцінкою багатьох учених і політичних діячів, третя світова війна, якщо вона вибухне, стане трагічним фіналом всієї історії людської цивілізації саме через існування ядерної зброї. У світі мають місце численні конфлікти локального характеру з приводу територіальних, етнічних, релігійних суперечностей, що можуть перетворитися на регіональні чи глобальні конфлікти, особливо якщо в них опосередковано задіяні економічні інтереси великих держав. На сьогоднішній день у світі існує принаймні 8 ядерних держав (США, Росія, Китай, Велика Британія, Франція, Індія, Пакистан, Ізраїль, КНДР), деякі з котрих час від часу відверто погрожують міжнародному співтовариству ядерним вибухом.

Україна після розпаду СРСР отримала у спадок третій за потужністю ядерний арсенал. Але через низку політичних і економічних чинників стала без'ядерною державою. 5 грудня 1994 року був підписаний Будапештський меморандум, згідно з яким Україна отримувала міжнародні гарантії незалежності, збереження суверенітету і затверджених державних кордонів. Його гарантами виступили Росія, США, Велика Британія, до яких приєдналися Франція і Китай. Вони зобов'язувалися утримуватися від будь-яких проявів агресії щодо України – в тому числі і від економічного тиску. 2 червня 1996-го країна повністю позбулася ядерного статусу, і почалось вивезення боєголовок.

У сучасній економіці, існують дві основні концепції вирішення глобальних проблем.

Перша - захищає інтереси передових країн. Вона зводиться до наступних пунктів:

- Вирішення глобальних проблем не повинно зачіпати інтереси розвинених країн, і, по можливості, сприяти отриманню максимального прибутку;

- Проблему забезпеченості ресурсами необхідно вирішувати за рахунок запасів сировини і енергоносіїв нерозвинених країн;

- Рішення продовольчої проблеми в країнах, що розвиваються має спиратися на певну допомогу в такому обсязі і формах, які дозволяли б чинити тиск на їхні політичні структури;

- Глобальні проблеми повинні вирішуватися усім людством, включаючи і слаборозвинені країни.

Друга позиція заснована на врахуванні інтересів усіх країн. Потреби сучасних і наступних поколінь – ось критерій, який повинен направляти людство у вирішенні глобальних проблем. Іншою умовою є всебічне співробітництво, взаємне дотримання інтересів усіх країн, розвиток науки і збагачення її досягненнями всіх народів. Сьогодні всі країни повинні переглянути політику, яку вони ведуть, її пристосованість до практичного життя, переоцінити свої ресурсні можливості. Всім людям слід по-новому осмислити свою роль у системі «людина суспільство природа» і визначити перспективи подальшого розвитку. Це можливо за умови розширення міжнародного співробітництва на всіх рівнях і у всіх галузях. Є ряд інших міжнародних організацій і громадських рухів, які вирішують або допомагають вирішити різні проблеми в сучасному світі.

Контрольні питання:

1. Визначте характерні риси глобалізації світової економіки.
2. Чим інтернаціоналізація господарського життя відрізняється від глобалізації?
3. Визначте особливості співробітництва України з міжнародними організаціями в сфері рішення глобальних проблем.
4. Чи приймає Україна участь у вирішенні глобальних проблем світової економіки?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. №959-ХІІ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.
2. Конституція України. Закон від 28.06.1996 р. № 254к /96-ВР URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Бестужева С.В. Міжнародна економічна діяльність України : навчальний посібник. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. 268 с.
4. Крос-секторальна експортна стратегія «Інновації для експорту» (дослідження). URL: www.me.gov.ua
5. Кухарська Н. О., Харічков С.К. Міжнародна економічна діяльність України : навч. посіб. – Х. : Одісей, 2016. – 456 с.
6. Макуха С. М. Україна в міжнародних економічних відносинах в умовах глобалізації : монографія. – Харків : Легас, 2018. – 352 с.
7. Механізми та функціонально-структурні інструменти забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в умовах сучасних загроз економічній безпеці : монографія / за ред. Васильціва Т. Г., Лупака Р. Л. – Львів : ННБК "АТБ", 2019. 552 с.
8. Міжнародна економіка: курс лекцій / уклад.: О.В. Кот, В.О. Козуб, П.Л. Гринько та ін.; Харків: ХДУХТ, 2017. – 305 с.
9. Міжнародна економічна діяльність України: навч. посіб. / Т.В. Андросова та ін. Харків : Видавництво Форт, 2014. 415 с.
10. Міжнародна економічна діяльність України: навчальний посібник / В. П. Галушко та інші. – К.: НУБіП України, 2016. 447 с.
11. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. / Ю.Г. Козак та ін. Одеса: «ТОВ.ПЛУТОН», 2016. 352 с.
12. Михайленко О.Г., Дзяд О.В. Посібник до вивчення дисципліни «Міжнародна економічна діяльність України». Дніпро: «Сова». 2018. 350 с.
13. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2019 році: науково-аналітична доповідь / Т.В. Писаренко, Т.К. Куранда та ін. URL: mon.gov.ua › 2020/08/13 › nadnaukaza2019-stisnuto.
14. Непрядкіна Н., Сідоров В., Казакова Н. Теорія і практика ціноутворення на міжнародних ринках: навчальний посібник. Харків: Видавництво «Форт», 2018. 126 с.
15. Новикова М. В. Міжнародна економічна діяльність України : курс лекцій. К. : вид-во «НАУ-друк», 2017. 116 с.
16. Новицький В. Є. Міжнародна економічна діяльність України : підруч.. – К. : ЦНЛ. 2013. 948 с.
17. Українська міграція в умовах глобальних і національних викликів ХХІ століття: наукове видання / наук. ред. У.Я. Садова. Львів, 2019. 110 с.
18. Шталь Т.В., Доброскок Ю.Б., Тищенко О.О. Міжнародна економічна діяльність України: курс лекцій. – Харків: Видавництво Форт, 2014. 199 с.

ЗМІСТ

Вступ	3
Тематичний план вивчення дисципліни	4
Тема 1. Сутність та особливості міжнародної економічної діяльності України .	5
Тема 2. Суб'єкти міжнародної економічної діяльності України.....	17
Тема 3. Міжнародна торгівля як форма міжнародної економічної діяльності України.....	26
Тема 4. Україна в процесах міжнародної міграції капіталу і грошей. Кредитування та фінансування в МЕД України.....	54
Тема 5. Україна як суб'єкт міжнародного ринку праці	68
Тема 6. Міжнародна економічна діяльність України в сфері інновацій	82
Тема 7. Україна у світових інтеграційних процесах	112
Тема 8. Глобальний контекст міжнародної економічної діяльності України..	136
Рекомендована література	144

Навчальне видання

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ

Навчально-методичні матеріали
до самостійного вивчення дисципліни

Укладачі:

ПОМІНОВА Ірина Іванівна
КУЛІНІЧ Оксана Андріївна
ФЕДОРЕНКО Неля Миколаївна

Відповідальна за випуск зав. кафедри
міжнародної економіки та економічної теорії, проф. Н. Г. Ушакова

Видано в авторській редакції
План 2020 р., поз. 118

Підп. до друку 10.09.2020. Формат 60×84 1/16. Папір офсет. Друк офс.
Ум. друк. арк. 9,2 Тираж 50 прим.

Видавництво МОНОГРАФ
ФОП Іванченко І.С.

пр. Тракторобудівників, 89-а/62, м. Харків, 61135.
Тел. +38-057-756-09-25, +38-050-40-243-50.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників та розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 4388 від 15.08.2012 р.

www.monograf.com.ua